ॐ

श्री न्यायवल्लभ.

રચનાર

व्यासजी वल्लभराम सुर्यराम.

છપાવનાર શિષ્ય,

શા. હરીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

રેહેવાશી અમદાવાદ મધે જમાલપુરમાં

ટાકરસાની પોળના.

અમદાવાદ મધે

યુનિયન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

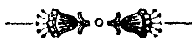
ઘેલાભાઈ નરસીદાસ મેહેતાએ છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૫. સને ૧૮૮૯.

મુલ્ય રૂ૦-૮-૦

જાહેર ખબર.

આ પુસ્તક અમદાવાદમાં જમાલપુર ટોકરસાની પોળમાં શા, હરીલાલ ત્રીભોવનદાસને ઘેરથી તથા, રાયપુર પખાલીની પોળમાં વ્યાસજી વલ્લભરામ સુરજ રામને ઘેરથી, તથા અમદાવાદ સોસા-ઇટીમાંથી તથા ભરૂચમાં કતોપરના ભજાર મધે સુતરીઆવાડમાં આશારામ ભગતને ઘેરથી તથા વડોદરાના બુકસેલર રણછોડ મોતી તથા ડાકોરના બુકસેલરોને ત્યાંથી રોકડી કીમતે મળશે પરદેશથી મંગાવનારને ટપાલ ખરચનો એક આનો વિશેશ લાગશે.

સુચના.

આ પુસ્તકમાં વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણો તથા ભારત રામાયન વિગેરે ગ્રન્થોમાં ઘણી ઘણી જગોયે અસંભવિત વિશયો હોય છે. અને તે સંદેહ ધરવા યોગ હોય છે, જેમકે હીરણાક્ષ દાંત ઉપર ઉપાડીનેબધી પ્રથ્વી લેઇ ગયો, ત્યારે તે હીરણાક્ષે કેઇ પ્રથ્વી ઉપર ઉભા રહીને બધી પૃથ્વી ઉપાડી લીધી. આ રીતે ઘણી અસંભવિત મતલબો હોય છે. તેથી ઘણા વિચીક્ષણ પ્રાણીયોને શંકાઓ થાય છે. અને તેવિ શંકાયોનું નીરૂપણ (ખુલાસો) આજ સુધી કોઇએ કર્યો હોય એમ જણાતું નથી કેમકે તેવું એકે પુસ્તક હજી સુધી જોવામાં આવેલું નથી. પણ તેવા તેવા સંદેહો માત્ર તોડી નાંખીને માહારાજ વ્યાસજી વલ્લભરામે ઉત્તર કરેલા છે. તેમાં કાંઇજ શંશય રેહેતો નથી. વળી એજ માહારાજનો રચેલો ભાવાર્થ પ્રકાશ નામનો ગ્રન્થ વેદ શાસ્ત્ર પુરાણો [illegible] ન્તોનો સીધાન્ત છે. અને તે ગ્રન્થના જ્ઞાન [illegible] ગે ભય નાશ પામે એ નીરસંશય છે, [illegible] એક પુરૂશો જગતના હીતાર્થે [illegible] હરી ભજન કરવા સબંધી

.ા જ્ઞાન લેવા સબંધી ઉપદેશ કરી ગયેલા છે પણ જ્ઞાન તે શું અને શાનું જ્ઞાન, અને કેઇ વાતનું જાણ પણુ હોય તેને જ્ઞાન કેહેવાય, અને શું જાણવામાં આવે તેને જ્ઞાન જાણવું એવો કોઇએ બોધ કરેલો નથી, કદી કોઇએ કરેલો હશે તો એવો હશે કે પરમેશ્વરના સ્વ-રૂપને જાણવાનો કરેલો હશે પણ એમ નથી કરેલો કે પરમેશ્વર આવાજ છે, કદી કોઇ કહી ગયા હશે તો નીરગુણ કે સગુણ એ બેમાંના એક પ્રકારે કહ્યા હશે. ને એક પ્રકારના કેહેવાથી બીજા પ્રકારના કેહેનારાના કેહેવાથી વિરૂધ પડેલા છે, પણ આ માહારાજે તો સઘળો ખુલાસો કરેલો છે. માટે વારંવાર નમસ્કાર કરૂ છું.

અખંડાનંદકી જે.

શા. હરીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

અનુક્રમણીકા.

જાહેર ખબર.

અમદાવાદ રાયપુર પખાલીની પોળમાં, વ્યાસજી. વલ્લભરામ સુરજરામને ઘેરથી; પોતાનાં રચેલાં પુસ્તકો મળે છે. તે પુસ્તકોનાં નામ તથા તેના વિશય તથા તેની કીમત તથા તે તે પુસ્તકોનો ટપાલ ખર્ચ નીચે પ્રમાણે છે.

પુસ્તકોનું નામ.	વિશય.	કીમત.	ટપાલખ
૧ ભાવાર્થ પ્રકાશ,	પરમેશ્વરના સ્વરૂપનો નીરણય જ્ઞાન.	રૂ૧-૪-૦	રૂ૦
૨ ન્યાયવલ્લભ,	શાસ્ત્ર પુરાણોમાંનાં પ્રશ્ણોત્તર.	રૂ૦-૮-૦	રૂ૦
૩ વલ્લભપદમાળા,	જ્ઞાન વૈરાગ્યને ભકતીનો ઉપદેશ.	રૂ૦-૮-૦	રૂ૦-
૪ વલ્લભ કૃત કાવ્ય, પેહેલું	કૃષ્ણ લીલા	રૂ૦-૮-૦	રૂ૦-૧-૦
૫ વલ્લભ કૃત કાવ્ય, બીજું	કૃષ્ણની બાળલીલા	રૂ૦-૧૦-૦	રૂ૦-૧-૦
૬ વલ્લભનિતી,	સંસારમાં વર્તવા સબંધી.	રૂ૦-૫-૦	રૂ૦-૦-૬
૭ દાણલીલા આખ્યાન,	ઘોડીની કથા.	રૂ૦-૨-૦	રૂ૦-૦-૬
૮ નાત્યોમાં શેઠોના, શાખા.	આગેવાનોના જુલમ સબંધી.	રૂ૦-૧-૦	રૂ૦-૦-૬

3558

ૐ

શ્રી ન્યાયવલ્લભ.

ભાવાર્થ તથા ઉપદેશ.

સંવત ૧૯૪૪ ના ભાદરવા માસની શુકલપક્ષ એકાદશીને દીવશે વ્યાસજી વલ્લભરામ અમદાવાદમાં બાપાલાલ મગનલાલને ઘેર ભાવાર્થપ્રકાશ પોતાનો રચેલો ગ્રન્થ તેની કથા વાંચતા હતા તે સમે મોક્ષ પદ પામવાની અપેક્ષાવાળા મુમુક્ષુઓ ઘણાં મનુષ સાંભળવા બેઠાં હતાં તેમાંથી એક જણે સંવાદના હેતુથી કથા પુર્ણ થયા પછી નમસ્કાર કરી વ્યાસજીની પ્રત્યે કહ્યું કે અહો માહારાજ મ્હારે પ્રશ્ણ પુછવાનાં છે તે આપ આજ્ઞા કરો તો પુછું ? ત્યારે.

વ્યાસજી—ભલે ભાઇ પુછો. પણ વેદશાસ્ત્ર કે પુરાણને અનુસરતાં પુછજો. તેમાં પણ જે જે વચનોનો સંદેહ પડતો હોય ને સંદેહ ધરવા લાયક હોય તેવાં

વચનોનું પ્રશ્ન પુછજો. તેમાં ઘણું કરીને જ્ઞાનમાં એટલે જ્ઞાન સ્વરૂપ જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપ સબંધી પુછો તો ઘણું રૂડુ ને તેવાં પ્રશ્નનો ઉત્તર પ્રેરકની પ્રેરણાથી યથાર્થ દેવાશે બાકી બીજાં પ્રશ્નોનો ઉત્તર ન્યાયમાં આવે તેવો દેવાશે ત્યાં લગી દેઇશું. કેમકે અમારો હેતુ ઘણો જ્ઞાન સબંધી છે માટે.

વળી જે પ્રશ્ન મોક્ષનો હેતુ નથી. તેવાં પુછો તે વ્યર્થ છે. ને અમો પરમાત્માના જ્ઞાન સબંધીના પ્રશ્નો વિના બીજાં પ્રશ્નોનો ઉત્તર દેઇશુંજ એમ કહી શકતા નથી. કેમકે અમારો તો જ્ઞાન સબંધી અભ્યાસ છે માટે જ્ઞાનની રકમ જે માગશો તે મળશે. જેમ કે, કંદોઇની દુકાને મીઠાઇજ મળે પણ શાકભાજી મળે નહી તેમ, અને કાછીઆની દુકાને શાકભાજીજ મળે પણ મીઠાઇ મળે નહી તેમ. એજ રીતે પુરાણીઓની પાસેથી પુરાણ સબંધી ને શાસ્ત્રીઓની પાસેથી શાસ્ત્ર સબંધી ને વેદાન્તીની પાસેથી વેદ સબંધી ને જ્ઞાનીની પાસેથી જ્ઞાન સબંધી ઉત્તર મળે. એજ રીતે અમો પાસેથી જ્ઞાન સ્વરૂપ પરમાત્માના જ્ઞાન સબંધી પુછશો તો ખુશીની સાથે જવાબ દેઇશું. તેમ છતાં તમારે પુ-

છવાં હોય તેવાં પુછો તેનો ઉત્તર જ્યાં લગી દેવાશે ત્યાં લગી દેઇશું.

હવે જીજ્ઞાશુ એટલે જાણવાની ઇચ્છા વાળો.

અશ્વમેધ યજ્ઞ વિશે પ્રશ્ણ ૧.

કુન્ડળીયો.

કે'છે અહંશા ધર્મમાં, કરવિ નહી હંશાય;
માંઉશ સ્પર્શ કરવો નહી, કરવે પાતક થાય;
કરવે પાતક થાય, કર્મ કાન્ડી શું કહેછે;
અશ્વમેધનો યજ્ઞ, કર્યે ફળ ધાર્યું મળેછે;
કરી અશ્વનો હોમ, માઉંશચર ભક્ષણ કરવું;
એ મતમાં શું સત્ય, વેણ કયું મસ્તક ધરવું.

જીજ્ઞાશુ—હે મહારાજ આ કુન્ડળીઆનો એવો મતલબ છે કે, ધર્મશાસ્ત્રમાં તથા ધર્મ શાસ્ત્રના આધારે જે જે ગ્રન્થો થયાછે. તેમાં એમ કહ્યુંછે કે કોઈ જીવની હંશા કરવિ નહી. વળી માંઉશનો સ્પર્શ પણ કરવો નહી.

આ મતથી વિરૂધ કર્મકાન્ડ, એટલે વેદાધારે અશ્વમેધાદીક યજ્ઞોના કર્મ થાયછે તેમાં એમ કહ્યુંછે કે

અશ્વમેધ યજ્ઞ કરવાથી મનવાનચ્છીત ફળની પ્રાપ્તી થાયછે. તે અશ્વમેધ યજ્ઞમાં અશ્વનો હોમ કરવો ને પછી તેના માઉંશનું ચર ભક્ષણ કરવું. આ રીતે યજ્ઞાર્થે હંશા કરવામાં તથા માંઉંશ ભક્ષણ કરવામાં દોશ નથી એમ કહેલું છે; ત્યારે આ બેમાં શું સત્ય માનવું. જો અશ્વમેધ યજ્ઞ કરીએ છીએ તો અશ્વ હોમવો પડે છે એ જીવહંશા થાયછે. તે ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે દોશ બેસે છે. ને માંશ ભક્ષણ કરીએ છીએ તો ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે ભ્રષ્ટપણુ થાયછે તે પણ દોશ લાગેછે.

હવે પ્રાણી માત્રને જે જે પ્રીય હોયછે તે તે ફળ લેવાની પ્રાણી માત્ર વાંચ્છના રાખેછે. તેવું મનવાનચ્છીત ફળ લેવાને અર્થે અશ્વમેધાદીક યજ્ઞ કર્મ કરીએ છીએ તો ધર્મ શાસ્ત્રની આમન્યા લોપાય છે. ને ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા નથી લોપતા તો મનવાનચ્છીત ફળ પામવા યજ્ઞાદીક કર્મ થતું નથી ને તે કર્યા વિના મનવાનચ્છીત ફળની પ્રાપ્તી થતી નથી.

જુઓ તમો અશ્વમેધાદીક કર્મ કરવાનું હા કહેશો તો ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા લોપાશે ને ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા રાખશો તો યજ્ઞાદીક કર્મની આમન્યા લોપાશે.

જુઓ યજ્ઞાદીક કર્મ કરવાનું ખંડન કરશો તો તે સંભવશે નહી. ને અહંશીક ધર્મનું ખંડન કરશો તો તે પણ સંભવશે નહી. કેમકે યજ્ઞાદીક કર્મ તથા અહંશીક ધર્મ સબંધી જેણે વિસ્તાર કર્યો છે તે કાંઇ જેવા તેવા પુરૂષો નથી. માટે બંને પક્ષનો યથાર્થ ઉત્તર આપો.

વળી ઘણાએક એમ કેહેછે કે યજ્ઞોમાં પશુના હોમ કરતા હતાજ. પછી પાછા તે પશુઓને સજીવન કરીને કાહાઢી મુકતા. તે વાત ખરી કે ખોટી હશે. તે પણ કૃપા કરીને કહો..

ઉત્તર ૧.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ અહંશીક ધર્મ પાળતા ને યજ્ઞાદીક કર્મ પણ કર્તા તે બંને વાર્તા ખરીછે. જુઓ કે અજ્ઞો કર્તા તેમાં પશુનો હોમ પણ થતો ને જીવહંશા થતી નોહોતી. તે એવી રીતે યજ્ઞો કરતા હતા કે. જે પશુને હોમવો હોય તે પશુને યજ્ઞની પાસે લાવતા ને તે પશુનું બ્રાહ્મણો વિધી પ્રમાણે પુજન કરાવીને પછી તે પશુના ચર્ણની ખરીનો નખ થોડો છેદન કરી લેતા ને તેના મુસ્તકની રૂવાંટી તથા નાભીની રૂવાંટી ને

પુછનો પાછળનો ભાગ તથા કર્ણની ટીશી એટલું થોડું થોડું છેદન કરીને તેનો યજ્ઞમાં હોમ કરતા તે હોમની જે ધુમ્ર નીકળતો તેની વાસના લેતા એટલે તે માંઉશ ભક્ષણ કર્યા બરોબર થતું, જેમકે પીત્રુની ક્રીયા કરીએ છીએ તેમાં પીંડ સુંઘવાથી જમ્યા બરોબર થાય છે તેમ તે ભક્ષ કર્યા બરોબર થતું ને તે વાસના લીધી તેથી તે ભક્ષણ કર્યું ગણાય નહી.

એ પ્રકારે માંઉસ ભક્ષણ કરતા. તેથી ધર્મશાસ્ત્રનો કાંઇ બાધ લાગતો નહી. ને અશ્વાદીક પશુના અવયવોનો જે થોડો થોડો ભાગ છેદન કરતા તેથી તે પશુ મરણ પામતો નહી તેણે કરીને અહંશીક ધર્મ પણ સચવાતો હતો. અને તે પશુને પછીથી સજીવન છુટો મુકી દેતા હતા.

પછી તે પશુને કોઇ પ્રાણી બંધન કરતું નહી જેમ આંકેલા નંદી (આખલા)ને મુકે છે તેમ મુકી દેતા તેથી હોમેલા પશુને સજીવન કાહાડી મુકતા એમ કહે છે. મુળ જે પુરૂષોએ અશ્વમેધાદીક યજ્ઞો કરવાનું કહેલું તે આ કહ્યું તે આ પ્રમાણે કહેલું. ને એજ રીતે કરવાથી જીવ હંશા થતી ન્હોતી તેમ માંઉસ ભક્ષણ કરવું પડતું ન્હોતું ને અશ્વમેધ થતો તેમ માંઉસ ભ-

ક્ષણ પણ થતું એ રીતે બેઉ પક્ષ સચવાતા આ વાર્તા યથાર્થ બંને શાસ્ત્રોને અનુસરતી છે.

જો કોઇ એમ કેહેશો કે પશુનેજ હોમી દેતા અને તેના માંઉસનું ભક્ષણ કરતા (ખાતા) અને તે પશુને પાછા બ્રાહ્મણો સજીવન કરતા. તો આ વાત સંભવતી નથી. કેમકે અશ્વમેધ યજ્ઞો કરનાર જો અશ્વને હોમતા હોત તો તેને જીવહંશાનો દોષ લાગેજ અને તે દોશ લાગવાથી બાર વર્શ સુધી નર્કવાસ ભોગવે છે એમ મણી રત્નમાળા નામના ગ્રન્થમાં અગીઆરમા પ્રષણના ત્રીજા શ્લોકમાં કહ્યુછે તે જો કે.

श्लोक.

अश्वमेधस्यकर्तार स्तेहिद्वादशमाब्दीकं.
आपदुखमवाप्नोति नानाकारव्यथामयं:

અર્થ, અશ્વમેધનો યજ્ઞ કરનાર બાર વર્સ સુધી નાના પ્રકારનાં નર્કને ભોગવે છે.

હવે જો ભાઈ અશ્વમેધના કરવાવાળાને તો નર્ક ભોગવવાનું કહ્યું ત્યારે તેનુ મનવાનચ્છીત ફળ તો કયાંએ ઉડી ગયું ને નર્ક ભોગવવું પડે. માટે અશ્વ હોમતા એ વાત સંભવતી નથી.

અને અમોએ જે રીતે અશ્વમેધાદીક યજ્ઞો કરવાનું કહ્યું તેમજ આગળના જ્ઞાની પુરૂશો યજ્ઞ કરતા તેથી તેમને જીવહંશાનો દોશ લાગતો નોહોતો ને તે નહી લાગવાથી નર્ક ભોગવવું પડતું નોહોતું ને મનવાનચ્છીત ફળ પામતા હતા.

વળી માંઉસ ભક્ષણ કરતા નહોતા ને અમો જે પ્રમાણે ઉપર કહી ગયા તે પ્રકારે વાસના લેતા. તેણે કરીને તે પ્રાણી ભ્રષ્ટપણુ પામતા નહી ને પોતાના અહંશીક ધર્મથી પણ ભ્રષ્ટ થતા નહી.

વળી હાલના અજ્ઞાની પ્રાણીયો એમ સમજે છે કે યજ્ઞમાં પશુને હોમી દેતા ને તે પશુઓને પછી પાછા બ્રાહ્મણો સજીવન કરતા. આ વારતા તરછટ ખોટી છે. જો બ્રાહ્મણો સજીવન કરી શકતા હોત તો તે બ્રાહ્મણોના પુત્ર પુત્રાદીક મરણ પામતા તેને તે કેમ સજીવન કરી શકતા નહોતા. આ વાતથી સજીવન કર્તા તે વાત સંભવતી નથી. પણ તે પશુઓનાં રૂવાટાં નખ વિગેરે કાપી લેઇ પશુને સજીવન મુકી દેતા આ વાર્તા ખરી ને યથાર્થ છે. પણ હાલના અજ્ઞાની પ્રાણીયો કેહેનારા પુરૂષોનો કેહેવાનો ભાવાર્થ નહી સમજતાં ને ન્યાયમાં વાર્તા નહી લાવતાં ફકત વચનોને

ગ્રહણ કરી રેહેછે તેવા પ્રાણી કોઇવાર હંશા પણ કરેજ. તેમ માંઉશાદિકનું ભક્ષણ પણ કરેજ. તેવા પ્રાણીને મહા ઘાતકી સમજવા ને તેવાના મળતીયા પણ ઘાતકી છે. તે વિશે ભીશમપીતાએ રાજા યુધિષ્ટર પ્રત્યે કહ્યુંછે.

श्लोक.

हंतातदनुमंताच शासीताक्रयविक्रयी ॥
संस्करताचोपहर्ताच स्वादश्चाष्टघातकाः ॥

અર્થ. એક તો પશુને મારનારો, બીજો મારનારના વિખાણ કરનારો, ત્રીજો શીખવાડનારો, ચોથો તે પશુને વેચાથી આપનારો, પાચમો વેચાથી લેનારો, છઠો તે માંઉશને અગ્ની ઉપર મુકનારો (હોમનારો) સાતમો માંઉશ લાવી આપનારો, ને આઠમો માંઉશનું ભક્ષણ કરનારો એ આઠે ઘાતકી છે.

હવે જો ભાઇ આગળના જ્ઞાનવાન બ્રાહ્મણો પશુ હોમાવતા નોહોતા ને હોમતા પણ નહી ને માંઉશાદીકનો ભક્ષ પણ કરતા નહી જો કરતા હોય ને હોમતા કે હોમાવતા હોય તો તે ઘાતકી ગણાય. માટે

અમોએ અશ્વમેધાદીક પશુઓને હોમવાનું કહ્યું તે પ્રમાણે હોમીને યજ્ઞ કરતા હતા.

વળી બીજી રીતે પણ કરતા હતા. કે આઠ વર્ષ ઉપરાન્તની જુની ડાંગેર હોય તેના ચોખાને પણ-પશુ એવું નામ કેહેવાય છે તે ચોખાનો લોટ કરી તેનો પશુઆકાર બનાવીને યજ્ઞોમાં હોમતા હતા. તે વડે કરીને પણ યજ્ઞ પરીપુર્ણ થતો હતો ને અહંસીક ધર્મ પણ સચવાતો હતો.

જો ભાઇ આ રીતે સમજીને વર્તનાર પ્રાણી બંને શાસ્ત્રને અનુસરતા રેહેછે ને એકે શાસ્ત્રની આમન્યા લોપાતી નથી. એજ તારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

ઋગયા રમવા વિશે પ્રષ્ણ. ૨

દોહરો.

બહુ ગ્રન્થોથી સાંભળ્યું, તેથી પડીયો વ્હેમ;
આગળ અહંસીક ધર્મના, ઋગયા રમતા કેમ.

અર્થ હે મહારાજ ઘણા ગ્રન્થોમાં એમ સાંભળ્યું છે કે આગળના અહંસીક ધર્મના પાળનારા જેવા કે પાન્ડવો હરીશ્ચંદ્ર નળરાજા આદે અહંસીક ધર્મ

પાળતા ત્યારે તેઓ મ્રગયા રમવા કેમ જતા. ને તે મ્રગયા રમતા ત્યારે તે અહંસીક ધર્મ કયાં રહ્યો. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૨

વ્યાસજી—જો ભાઇ મ્રગયા રમતા એટલે શું અને તે તું શું સમજ્યો છે. તે કહે.

જીજ્ઞાશુ—હે મહારાજ મ્રગયા રમતા એટલે મ્રગને મારતા.

વ્યાસજી—જો ભાઇ આ તાહારૂં બોલવું સવળું છે ને સમજવું અવળું છે. જો કે મ્રગયા રમતા, પણ મ્રગયા મારતા એમ તું કેહેતો નથી તેમ કોઇ ગ્રન્થોવાળા પણ એમ કેહેતા નથી કે ફલાણો રાજા મ્રગયા મારવા જતો ફકત એમજ સઘળાં પુસ્તકોમાં કહ્યુછે કે ફલાણો રાજા મ્રગીયા રમવા ગયો. પણ મારવા ગયો એવું કોઇ ગ્રન્થમાં કહ્યુ નથી. તેમ છતાં જે અજ્ઞાની જીવ છે તે એમ સમજેછે કે મ્રગયા રમવા જતા એટલે તે મ્રગને માર્તા. આ રીતે પોતે પોતાની મેળે અજ્ઞાનતાથી સમજી લેછે, બાકી સબ્દમાં તો તરછટ ઉઘાડું કહ્યુંછે કે મ્રગીયા રમવા જતા. એટલે મ્રગની સાથે રમતા.

વળી આ ઉપરથી કોઇ એમ શંકા કરશે કે મ્રગની સાથે શી રીતે રમતા. તે જોકે મ્રગની દોટ ઘણી હોયછે તેની સાથે પોતાની અથવા પોતાના અશ્વની દોટ પોહોચેછે કે નહી અને મ્રગને પોહોચવુંજ એવો હેતુ રાખીને પોતાને ચરણે અથવા અશ્વથી મ્રગને જોઇ મ્રગની પુંઠે પડતા અને દોડતાં દોડતાં નાગ પાસ વિગેરેનાં મ્રગને બાંધવા જેવાં બાણ ફેંકતા તેથી તે મ્રગ બંધન થતો પછી તે મ્રગ પાસે જઇ તે મ્રગને છોડી મુકતા એ રીતે મ્રગની સાથે રમત રમતા માટે મ્રગીયા રમવા જતા એમ શબ્દ ઉચાડો કહેલો છે. વળી રમત કરતાં અચાનક મ્રગને બાણ વાગી જતું તો તેથી તેમને દોષ નોહોતો. કેમકે એ રમનારનો હેતુ કાંઈ મ્રગને મારવાનો રેહેતો નોહોતો તેમ છતાં વાગતું તો તે અજાણથી થવાનો દોશ નથી. તેમ છતાં પાછા તે લોકો પ્રાયશ્ચીત (પાપનું નીવારણ) કરતા હતા. આ રીતે મ્રગીયા રમવાનું કહેલું છે તેને લોક મારવા જતા એમ ઉંધુ સમજયાછે. પણ આગળના હરીજન પુરૂષો અહંશા ધર્મ પાળતા તે કોઇ કાળે હંશા કરેજ નહી. ને વિના અપરાધે મ્રગને એવા ધર્મવાન પુરૂષો મારે એ

વાત સંભવે નહી, માટે જો ભાઇ ઉપર કહ્યુ તે પ્રમાણે અગીયા રમતા. એજ તારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર ન્યાયમાંછે.

મંઝાર મુખક વિશે પ્રષ્ણ. ૩

કુંડળીયો.

જુઓ મુખક મરવા, તાકે મની રહી મુન્ય;
તેને હાંકી કાઢતાં, કહો પાપ કે પુન્ય;
કે'શો કદાપી પુન્ય, નુન્ય તેથી પણ આવે;
થાયે આશા ભંગ, દોષ તે મ્હોટા કાવે;
કરવા દૈયે ભક્ષ, ચક્ષથી જોયે પાપી;
બન્ને બાજુ દોશ, કરૂં શું બને કદાપી.

અર્થ હે માહારાજ મંઝારી મુખક કેહતાં ઉંદરને મારવા આશાભેર તાકી રહી હોય તે બીલાડીને હાંકી મુકીએ તો તેથી તેની આશા ભંગ કર્યાનો દોશ બેસે છે; જો હાંકી મુકતા નથી તો ઉંદરને મારેછે તે આપણ જોઇ રહીએ તો તે પણ દીઠાનો દોશ લાગે છે. આ વિશે શું કરવું તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૩

વ્યાસજી—બીલાડી મુખક મારવા આશાભેર બેશી રહી હોય, તેને હાંકી કાઢવી તે માહા પુન્ય છે. લેશ માત્ર પાપ નથી. કેમકે બીલાડીને મુખક વિના અનંત પદાર્થો અન દુધ ગ્રત વીગેરે ખાવાનાંછે, ને તે ખાયછે. તેમ છતાં હંસા કરવાની આશાએ બેશી રહી હોય તે આશા ભંગ કર્યાનો દોશ નથી. કારણ કે એનુ એજ ભક્ષ હોય ને બીજું પદારથ ભક્ષ કરતી નહોય તો આશા ભંગનું પાપછે. પણ બીજાં ઘણાં પદારથ એનું પોષણ કરવાનાં છે ને કરેછે. તેમ છતાં જીભ્યા સ્વાદને લીધે હંસા કરે છે તેથી આશા ભંગનો દોષ નથી.

વળી માંઉસઆરી જે જીવછે તેને નીયંતા ધણીએ આપણી દ્રષ્ટીથી ન જોવાય તેવે સ્થળે તે જીવોને વસાવ્યાં છે. જોકે માછ મઘર વિગેરે જે માંશઆરી જળનાં જીવછે તે એકબીજાનો આર કરેછે. ને તે જીવને અન ઘાસ વિગેરે બીજો કોઈ પદારથ ખાવાનો જળને વિશે નથી ફકત માંઉશનોજ આર કરેછે ત્યારે તેવા જીવોને જળમાં વાસ આપ્યો છે તે જીવો

જળમાં હંશા કરેછે તે આપણી દ્રષ્ટીએ દેખવામાં આવતું નથો. એમ નીયંતાએ વિવેક રાખેલો છે. વળી વાઘ વિગેરે જે માંશઆરી છે તેને વનને વિશે વાસ આપ્યો છે. માટે તેનાથી થતું પાપ આપણી દ્રષ્ટીએ જોવામાં આવતું નથી આ રીતે નિયંતાએ વિવેક રાખી હંસાવાળા જીવો આપણાથી ઘણા અળગા રાખ્યાછે. ને આપણો અહંસીક ધર્મછે. તેમ છતાં જે પ્રાણી હંશા કરી માંઉસ ભક્ષણ કરેછે તે પ્રાણી રોમ રોમ નર્કના અધીકારી છે કારણ કે આપણે માંઉશ વિના અનંત પદારથો ખાવાનાં નિયંતા ધણીએ કરેલાં છે માટે—જો ભાઇ તારા ત્રીજા પ્રષ્ણનો ઉત્તર ઉપદેશ સહિત કર્યો તેજ ન્યાય નિતીનો છે.

વ્રેહેની આશા ભંગ વિશે પ્રષ્ણ. ૪

કુંડળીયો.

વ્રહે વ્યંની વ્યાપક થયો, કો અબળાને અંગ;
માગે રતુ તે મુખથી, કહો શું કરવો સંગ;
કહો શું કરવો સંગ, સંગ કરવે સત્ય ભાગે;
નહી દેવાથી પાપ, બાળ હત્યાનું લાગે.;

બે બાજુ છે દોષ, થયો અપશોસ વણેરો;
મ્હારાજ વલ્લભરામ, ખુલાસો દીજે અણેરો.

અર્થ. વ્રેહે એટલે કામજ્વર કોઇ અબળાને અંગ વાપવાથી તે અબળા આશા ભેર આવીને રતુદાન માગે, તેથી જો તેને રતુદાન આપીએ છીએ તો સત્ય ભાગેછે ને જારકર્મ કર્યાનો દોષ લાગેછે ને રતુ નથી આપતા તો તેની આશા ભંગ થાય છે ને બાળહત્યા બેસેછે. આ વિશે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર: ૪

વ્યાસજી—જો ભાઈ રતુ માગનાર સ્ત્રીને શાસ્ત્રાધારે પોતાના લગ્નના સ્વામી પાસેથી રતુદાન માગવાનો અધીકાર છે. તેમ છતાં શાસ્ત્રની મર્યાદા લોપીને અન્યની પાસે માગે તેને રતુદાન દેવું નહી જોઇએ. તેમ દેનારાને પણ શાસ્ત્ર આધારે પોતાની લગ્નની સ્ત્રીનેજ રતુ દેવા અધિકાર છે. તેમ છતાં પરદારાને રતુ આપે તે, અને પરપુરૂષ પાસે રતુ માગે તે બંને સત્ય ભંગ થઈ નર્કનાં અધીકારી થાયછે. અને જે સ્ત્રી પરપુરૂષ પાસે રતુની આશા રાખી રતુ માગે તેની આશા

ભંગ કર્યાનો જરા પણ દોશ નથી. કેમકે તેણે નિતી રહીત આશા રાખી તે આશા ભંગ કરવાનો જરા પણ દોશ નથી. જેમ ત્રીજા પ્રષણમાં મંઝારીની આશા ભંગ કર્યાનો દોશ નથી તેમ આએ પણ દોશ નથી.

જીજ્ઞાશુ—હે માહારાજ તમોએ કહ્યુ તે ખરૂં છે તોપણ મને તો એમ ભાસેછે કે જે સ્ત્રી આશાભેર આવી રતુ માગે તેને રતુ નહી આપવાથી આશા ભંગ કર્યાનો દોશ લાગે માટે આશા પુરી કરવી જોઇએજ

વ્યાસજી—ધન્યછે ભાઇ આ કોહોછો તે પ્રમાણે મુળથી માંડીને ઠેડલગી વરતો તો તો તમે આશા પુરી કરવા રતુદાન આપો તેથી તમને દોશ નથી. માટે હવે જુઓ ભાઇ આજ અમોને તમારી અત્યારથી એવી આશા થઈ છે કે તમો ૫૦૦૦) ની આશામી છો તે તમારા પાંચ હજારમાંથી અમોને ૪૦૦૦) રૂપીઆ આપો. જો નહી આપો તો અમારી આશા ભંગ કર્યાનો દોશ તમોને લાગશે.

જીજ્ઞાશુ—હે માહારાજ તે તો કેમ અપાય.

વ્યાસજી—જો ભાઈ તે ન અપાય તો આ રતુ

પણ કેમ અપાય જો અમોએ રૂ૪૦૦૦) માગ્યા તે રીતી રહીત માગ્યા તેથી તુ આપે નહી તેમ રતુ માગનારી પોતાનો અધીકાર છોડી અન્ય પાસે રીતી રહીત માગેછે તેને પણ રતુ અપાય નહી ને તે નહી આપવાથી દોશ લાગે નહી.

વળી તેં કહ્યુ કે રતુ નહી આપવાથી બાળહત્યા લાગે. તે પણ ખોટું છે જો કે વ્રેહેતો ઘણી ઘણી વેળા પ્રાણી માત્રને ઉતપન થાય પણ તે વેળાએજ બાળક થશે એમ કાંઇ નીશ્ચે નથી. માટે બાળહત્યા પણ લાગતી નથી.

સંવત ૧૯૪૪ ના આસોમાસની સુકલપક્ષ દ્વીતીયાને દીવશે વ્યાસવલ્લભરામ અમદાવાદમાં હરીલાલ ત્રીભોવનદાસને ઘેર ભાવાર્થપ્રકાશ પોતાનો રચેલો ગ્રન્થ તેની કથા વાંચતા હતા તે કથા પુર્ણ થયા પછી એકજણે નમસ્કાર કરી વ્યાસજીને કહ્યું કે હે માહારાજ તમારૂ રચેલું વલ્લભનિતીનામનું પુસ્તક છે તેમાં ઇંદ્રિવિજયછંદમાં તમે પ્રષ્ણ કર્યુંછે કે.

પ્રષણ. ૫

ઇંદ્રવિજયછંદ.

હડકવાવાળુ સ્વાન વસ્તીમાંહી,
વળ્યુ ને બેજણે જોયુ કદાપી;
તેમાંથી એકજણે બુમ પાડીને,
સરવ જીવોને સુચના આપી.
તેથી બીજે મારી વારી રાખી કહ્યું,
કો સ્વાનનું શીશ નાખશે કાપી;
વ્યાસ કહે એમ બેઉ વઢચા તેમાં,
કહો ભાઇ કોને જાણવો પાપી.

હે માહારાજ આ આપના પ્રષણનો ઉત્તર આપ કરો. હડકાયા સ્વાનને દેખી બુમનો પાડનારો પાપી કે બુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી, તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫

વ્યાસજી—બુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી, બુમનો પાડનારો પાપી નહી; કેમકે બુમ પાડનારાયે બીજા લોકોને આઘા ખશી જવાને ચેતવણી આપવા બુંમ પાડી, જો બુમ પાડીને ચેતવણી ન આપે તો તે

સ્વાન ઘણાકને કરડે ને તેના કરડવાથી ઘણાક મરણ પામે માટે ચેતવણી આપવીજ જોઇએ, તે ચેતવણી આપવામાં એ સ્વાનને મારજો એમ એનો હેતુ નથી માટે તે પાપી નથી; વળી માહારી બુમ પાડવાથી એને કોઈ મારશેજ એમ જાણીને બુમ પાડી નથી. માટે તે પાપી નહી. કદાપી બુમ પાડનારો એમ જાણતો હોય કે હું બુમ પાડુછું તેથી એ સ્વાનને ગમે તે કોઈ મારશેજ પણ હાલ ઘણા જીવોનો બચાવ થાયછે એમ બેઉ પક્ષ જાણીને બુમ પાડેછે તો તે પાપી નથી કેમકે એક જીવને માટે અનેક જીવની હાની થાય છે તેમ છતાં પાછું તે હડકવા હાલેલું પ્રાણી કદીકાળ જીવવાનું તો છેજ નહી અંતે બે દીવશે કે ચાર દીવશે મરવાનું તો છેજ અને તે મરતાં મરતાં પાછું બીજાને મારતુ જવાનું છે, માટે બુમ પાડનાર પાપી નથી.

અને બુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી છે કેમકે સર્વ પ્રાણી માત્ર સમજે છે કે હડકવા હાલેલું પ્રાણી અંતે બેચાર દીવશે મરેછે તો ખરૂજ, અને તે જેને કરડશે તે પણ મરશે એમ સમજે છે તેમ છતાં એક જીવ જે સ્વાન મરવાનું તો છે ને જીવવાનું નથી તેમ છતાં તેને થોડો વખત બચાવવાના હેતુથી બુમ

પાડનારને વારેછે પણ એમ વિચાર નથી કરતો કે એ સ્વાન અનેક જીવનું નુકશાન કરશે ને કરશે એમ જાણ્યા છતાં વિચાર નહી કરતાં અનેક જીવની હાંની થવા દેવા બુમ પાડવા ન દે તે પાપી છે. જો ભાઇ ન્યાય ભરેલી વાત તો આ છે પછી માનો યા ન માનો.

વનસ્પતી થયાનું પ્રષ્ણ. ૬

કુંડળીયો.

કેછે સૌ કશ્યપ તણી, મૈથુન સ્ત્રષ્ટી જાણ,
ખટ નેત્રા શુભ સુંદરી, તેહ તણી પરમાણ;
તે પ્રેમદાને પેટ, ગરભનો આવ્યો દા'ડો,
અવતરીયો પરીવાર, અનંત જાતિનાં ઝાડો.
ડાળ પાંખડાં પાન, વનસ્પતી ભાર અરાડે,
કયાં તે માયાં પેટ, સંભવે નહી કો દાડે.

અર્થ હે મહારાજ ઘણા પુસ્તકોથી એમ જાણ્યું છે કે કશ્યપને તેર નારી તેમાંથી ખટનેત્રા નામની સ્ત્રીને પેટ અરાઢભાર વનસ્પતી અવતરી. એ વાત મોહોટા પુરૂષો કહી ગયાછે પણ તે સંભવીત નથી? કેમકે આવાં મ્હોટાં વ્રક્ષો મનુશાક્તીના ઉદર વિશે

સમાયા હોય ને તે અવતરે આ જરા પણ સંભવતું નથી. તેનું કેમ હશે. એ તે મોહોટા પુરૂષો ખરૂં કહી ગયા હશે કે ખોટી ગપ મારી ગયા હશે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૬

વ્યાસજી—જો ભાઇ જેજે મોહોટા પુરૂશોએ કહેલું તે ખોટું નહી, પણ જે અસંભવિત ભાસેછે તે સવળુ સમજાણું નથી તથા કોઇએ સવળું સમજાવ્યું નથી માટે અસંભવીત ભાસેછે. માટે સવળુ સમજજો કે કસ્યપની એક નારીને પેટથી અરાઢભાર વનસ્પતિ અવતરેલી તે વાત ખરી છે.

તે કેવી રીતે કે ખટનેત્રાને ઉદરથી અરાઢભાર વનસ્પતીના બીજના અંકુર ભરેલું એક ઇન્ડ અવતર્યું તે ઇન્ડ જગતના જીવોને માટે પૃથ્વીમાં ગોડીને ઘાલેલું તેનાં બીજ અંકુર પૃથ્વીમાં પસરીને તેનાં વ્રક્ષો થયાં ને તે દીવશથી પૃથ્વી તત્વવાન થઇ. અને પૃથ્વીનું તત્ત્વ તે વનસ્પતીના બીજના જે અંકુર છે તે છે તેને ઘણા વિદ્વાનો ગંધ કેહેછે. ને ઘણાક તેને પૃથ્વીનું તત્વ પણ કહેછે. આ રીતે તારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર યથાર્થ છે જો આ વાત કબુલ નહી કરીએ તો મોહોટા

પુરૂશોએ વનસ્પતી અવતર્યાનું કહ્યું તે ખોટું થશે. પણ મોહોટા પુરૂશો કદી ખોટું કહેજ નહી એમ માનીએ તો આ કહ્યું એ રીતે અસંભવિત વાતનો સંભવીત મતલબ નીકળે છે.

હીરણાક્ષ પ્રુથ્વી લઈ ગયાનું પ્રષ્ણ. ૭

કુન્ડળીયો.

બ્હેમ વડે વિચારનું, પ્રષ્ણજ પુછું એક,
ઉત્તર આપો જ્ઞાનથી, વિચારી વિવેક;
વિચારી વિવેક, જોઇ મેં પુરાણ વાતો,
અવનીને હીરણક્ષ, દંતપર લૈને જાતો.
ક્યાં રહી લીધી ભોમ, જતોતો શાપર ચાલી,
ક્યાં ધારણ કરી ધરણ, વારતા ખરી કે ખાલી;

અર્થ બ્યાહરા પુરાણને વિશે હીરણાક્ષ દંત ઉપર ચઢાવીને પૃથ્વી લેઇ ગયો. આ વાત વિશે એવિ શંકા છે કે બધી પૃથ્વી દંત ઉપર ઉપાડીને લેઇ ગયો ત્યારે તે કઇ પૃથ્વીપર ઉભા રહીને પૃથ્વી ઉપાડી બધી પૃથ્વી લીધી ત્યારે બીજી રહીતી એ કેહેવું સંભવે નહી ને એ કેહેવું સંભવે નહી તો કેઈ ભોમીપર ઉભા રહીને ભોમી લીધી. વળી તે લેઇને ચાલ્યો ગયો તે

કેઈ પૃથ્વી ઉપર ચાલ્યો ગયો. આ બધી વારતા અસંભવિત ભાસેછે, માટે આ વિશે ખુલાસો કરો.

વ્યાસજી—જો ભાઇ હીરણાક્ષ દંત ઉપર પૃથ્વી લેઇ ગયો એમ જે મ્હોટા પુરૂશે કહ્યુ તે પ્રથ્વીના તત્વ ઉપર દૃષ્ટી રાખીને કહ્યુંછે. જેમકે કોઈ ડાહ્યાનામનો પ્રાણી મર્ણ પામ્યો તે વેળા તેના સગાં તે મડદાને દેખી એમ કહે કે અરેરે એ ડાહ્યો કયાં છે ડાહ્યાને તો રડયા જમડા લેઇ ગયા. હવે જો ભાઈ ડાહ્યાનું ખોળીયું તો ઘરમાં પડ્યું છે તેમ છતાં કેહે છે કે ડાહ્યાને તો જમડા લેઇ ગયા. તે એવા હેતુથી કેહે છે કે ડાહ્યાના ખોળીયાનું તત્વ જે જીવ હતો તે લેઇ ગયા એ તત્વ ઉપર દૃષ્ટી રાખીને લેઇ ગયા એમ કેહેછે તેમ પ્રથ્વીનું તત્વ જે કસ્યપની સ્ત્રી ખટનેત્રાને પેટથી વનસ્પતી માત્રના બીજના અંકુરનું ભરેલું જે ઇન્ડ થયું હતું તે ઇંડ પ્રથ્વીમાં પસારો થઇ પ્રથ્વી તત્વવાન થવા ઘાલેલું તે ઇન્ડ પ્રથ્વીમાંથી દંતવતી ખોતરી કાઢીને દંતપર રાખી હીરણાક્ષ લેઇ ગયેલો તે પ્રથ્વીનું તત્વ લઇ ગયો માટે પ્રથ્વી લેઇ ગયો, એમ પ્રથ્વીના તત્વ ઉપર દૃષ્ટી રાખીને મ્હોટા પુરૂશો એ પ્રથ્વી લેઇ ગયો એમ કહેલું છે.

વળી દેહનું તત્વ જેમ જીવ તે દેહમાંથી ગયો એટલે તે દેહ નીરાર્થ છે તેમ પ્રથ્વીના તત્વ વિના પ્રથ્વી નીરાર્થ છે ને તત્વ વડે પ્રથ્વી અનંત ગુણ કરતા છે, જેમ જીવવાળું ખોળીયું અનંત ગુણને અનંત કાર્ય કરતા છે તેમ વળી પ્રુથ્વીનું તત્વ ગયું એટલે પ્રથ્વીજ ગઇ એમજ કેહેવાય, જેમ કોઇનો દેહમાંથી જીવ જાય છે તે વેળા દેહતો ઘરમાં પડયો હોય છે તેમ છતાં એમ કેહે છે કે ફલાણો ગયો. તેમજ પ્રથ્વીનું તત્વ જવાથી પ્રથ્વી ગઇ અથવા પ્રથ્વીનું તત્વ લેઇ જવાથી પ્રથ્વી લેઇ ગયો એમ કહેલું છે.

સમુદ્ર પીધા વિશે પ્રષ્ણ. ૮

કુંડળીયો.

સુણો સીંધુ જળ તણું, કર્યું અગસ્તે પાન,
શંકા મ્હોટી એજછે, તોલ કરો વિદ્વાન;
તોલ કરો વિદ્વાન, કલેવર કેવું મ્હોટું,
તેંમાં માયું નિર, કહો એ ખરૂં કે ખોટું;
કર્યો પીને પેશાબ, થયું જળ તેથી ખારૂં;
ઉત્તર દો મહારાજ, ભાન ભરમાયું મ્હારૂં;

અર્થ હેમારાજ એક કથાંને વિશે એમ સાંભળયુછે, કે અગસ્ત ૠશી સમુદ્રનું પાન કરી ગયા (પી ગયા) જુઓ એ પી ગયા હોય એ વાત સંભવતી નથી કેમકે સમુદ્ર કાંઇ અગસ્તના પેટ કરતાં નાહાનો નોહોતો માહા મોહોટો સમુદ્ર તેનું જળ પીગયા. તે જળ અગસ્તના ઉદરમાં માયું એ સંભવતુ નથી. કદી એમ કહેશો કે જળપાન કરતા ગયા તેવુંજ તે જળ બળીને ભસ્મ થતું ગયું એટલે તે જળ સમાયાની શંકા કયાં રહી. જો એમ કેહેશો તોપણ શંકાછે કે પીતા પીતામાં બળીને ભસ્મ થતું ગયું તો પાછું પેશાબ દ્વારાએ પાછું કાહાડયું એમ કહેલુ છે તે સંભવશે નહી વળી પેશાબ દ્વારાએ એ કાહાડયું તેથી તે જળ ખારૂં થયું એમ પણ કહ્યુંછે આ રીતે ઘણી શંકાછે તેનો ખુલાસો કોઇ પુસ્તકમાં કર્યો નથી, તેમ કોઇ વિદ્વાનોએ કથાના વાંચનારા તે પણ ખુલાસો કરતા નથી. માટે આપ નીરશંશાઇ ન્યાયમાં આવે તેવો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૮.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ તમારી શંકા ખરી છે ને શંકા કરવા યોગ્યછે. જો કે અગસ્તે સીંધુપાન કર્યું આ વચન ખોટુ માનવું તે પણ યોગ્ય નથી, કેમકે મોહોટા પુ-

રૂષો કહી ગયા તે ખોટું માનવું એ અયોગ્ય છે. તેમ એ વારતા અસંભવીત ભાસેછે માટે ખરૂં પણ મનાતું નથી. પણ મોહોટા પુરૂષોના વચનોનો ભાવાર્થ સમજવાથી મ્હોટા પુરૂષોનાં વચનો સત્ય ભાસેછે ને શંકા રેહેતી નથી. માટે ભાવાર્થ સમજી ઉત્તર દેઇએ તે તું ન્યાયથી જો.

અગસ્ત રૂષીએ સમુદ્રપાન કર્યું તે સમુદ્રનું સત્વ તે પોતે પાન કરી ગએલા પણ સમુદ્રનું જળપાન કર્યું હોય તે સંભવે નહી જો સમુદ્રનું જળપાન કર્યું હોય તો તે જળના ભેગા જળનાં જંતુ પણ જવાં જોઇએ. પણ તે કથામાં પાછું એમ કહેલું છે કે અગસ્તે સમુદ્રપાન કર્યું એટલે જળનાં જંતુ માત્ર સમુદ્રને સ્થળે તરફડવા લાગ્યાં. ત્યારે જો કે જળપાન કર્યું તો તે જળના બધાં જંતુ પણ અગસ્તના ઉદરમાં જવાં જોઇએ પણ તે નહી ગયા તે ઉપરથી એમ સીધ થાયછે કે સમુદ્રના સત્વનું પાન કર્યું તેથી તે સીંધુનું જળ અજીવ થયું તેને લીધે જંતુ માત્ર તરફડવા લાગ્યાં, એ પણ સત્યછે.

વળી જેમ કોઈ વ્રક્ષ હોય તે વ્રક્ષનું તત્વ તે વ્ર-

ક્ષનાં ફળ છે, હવે તે વ્રક્ષનો રખવાળ એ વ્રક્ષ તથા વ્રક્ષના આધારે રહેલો છે. તેવામાં કોઇ તે વ્રક્ષનાં ફળ માત્ર લઈ જાય તેવેળા તેનો રખવાળ કેવો તરફડે છે. કેમકે વ્રક્ષનું તત્વ જે ફળ તે ગયું પછી વક્ષ પ્રીય હોતુ નથી તેમ તે સમુદ્રનું સત્વ ગયું તેથી તે સમુદ્રનું જળ પણ મીથ્યા થઇ પડવાથી તે જંતુ તરફડવા લાગેલાં.

વળી અગસ્તે સમુદ્રનું સત્વ પાન કરેલું તે સત્વ પેશાબે કાઢેલું તે સત્વ ખારૂં થયું તેથી સમુદ્ર ખારો થાયજ જેમ બે મણ જળ હોય તેમાં એક પૈસાભાર કડવાશ નાખવાથી બે મણે જળ કડવું થાય તેમ તે ખારૂ થએલું સત્વ સમુદ્રના જળમાં પડવાથી સમુદ્ર ખારો થયો એમ કેહેવું તે સંભવે છે. આ રીતે સમજાય તે યથાર્થ ને ન્યાય ભરેલું છે. વળી મોહોટા પુરૂષોનું વચન પણ સત્ય રેહેછે ને તે આ રીતેજ બનેલું તેથી શંકા પણ રેહેતી નથી. આ તાહારા પ્રષ્ણનો ઉત્તરછે.

પ્રુથ્વીથી શીંધુ ઉંચોછે તેનું પ્રષ્ણ ૯.

કુંડળીયો.

પુછું પાછો પ્રેમથી, દ્યો જ્ઞાન ગુણ ગંભીર;
સોળ યોજન અવનિ થકી, ઉંચુ શીધુ નીર;

ઉંચુ શીધુ નીર, કહે શાસ્ત્રી પુરાણી;
નીરખ્યે નવ જણાય, ત્યાહરે શી એધાણી;
નીર તણો સ્વભાવ, વહે નીચાણે છોળે;
ઉંચુ નવ મનાય, હોય તો વિશ્વજ બોળે.

અર્થ. હે માહારાજ ઘણા એક એમ કેહેછે કે સમુદ્રનું જળ પ્રથ્વીથી સોળ જોજન એટલે સોળચોકું ચોસેટ ગાઉ ઉંચુછે, તે સંભવતું નથી. એ જળ એટલું ઉંચુ હોય તો જળનો સ્વભાવ નીચાણમાં વહી જવાનો છે તે વહ્યા વિના રહેજ નહી કદી કેહેશો કે એ સમુદ્ર આમન્યાથી રહ્યોછે તે સંભવતું નથી કેમકે દરિઆના કિનારાથી એક મોહોટી ને લાંબી નિક ખોદીએ તો તેમાં તે જળ ગયા વિના નજ રહે માટે આમન્યાથી રહ્યો છે એમ કેહેવું સંભવતું નથી. આ વાત તો તદન ખોટીજ છે. હવે એ જળ આ પ્રથ્વિથી ચોસેટ ગાઉ ઉંચુ હોય તો વિશ્વને બોળ્યા વિના રહે નહી. આ રીતે વિચાર કરતાં શીંધુ જળ આ પ્રથ્વિથી ઉંચુછે એવું કેહેનારા પુરૂષોનું કહેલું ખોટુ છે એમ ભાસેછે. તેનો ખુલાસો કરો.

ઉત્તર. ૯

જો ભાઇ મ્હોટા પુરૂષો પ્રથ્વિથી સોળ જોજન જળ ઉંચુછે એમ કહી ગયા તે કેહેનાર પુરૂષોનો એવો હેતુછે કે જ્યાં સમુદ્રનું જળ છે ત્યાં સમુદ્રના જળની નિચેની પ્રથ્વિથી તે જળ ચોસેટ ગાઊ ઉંચુછે. એ જળના સ્થળની પ્રથ્વિ ઘણી ઉંડીછે તે પ્રથ્વિથી તે જળ સોળ જોજન ઉંચુછે એમ કેહેનારાનો કેહેવાનો હેતુ સંભવે છે પ્રથ્વીથી માંડીને જળના ઉપરનો ભાગ દેખાયછે ત્યાં સુધી સોળ જોજનનું માપ છે. ને એજ વાત સત્ય છે. પણ હાલના અજ્ઞાની પ્રાણિયો વચનોને ઝાલી રેહે છે પણ તે વચનોનો તોલ એટલે વિચાર કરતા નથી ને કેહેનારનો ભાવાર્થ એટલે હેતુ સમજતા નથી માટે અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાન થાતું નથી. આ રીતે ન્યાયમાં ઉતરે ને સંભવિત ભાસે એ રીતે આ ઉત્તરો મોટાના વચનોનો ભાવાર્થ સમજી કર્યાછે. તેમ છતાં અજ્ઞાની પ્રાણિ ફકત વચનને બાહાજી રહી, મોટાનાં વચનોને જુડાં પાડશે; અને બીજાને જુડાંછે એમ દર્શાવશે. તારા <u>પ્રષ્ણનો ઉત્તર</u> ઉપર કહ્યો તેજ છે.

સંવત ૧૯૪૪ ના આસો માસની શુકલપક્ષ ચતુર્થિને દિવશે અમદાવાદમાં પોતાનાજ ઘરમાં વ્યાસ-

જી વલ્લભરામ ભાવાર્થ પ્રકાશની કથા વાંચતા હતા તે પુર્ણ થયા પછી એક જાણુ વ્યાસજીને પ્રષ્ણ પુછયું.

ભગવદ્ગીતા વિશે પ્રષ્ણ ૧૦.

કુંડળીયો.

ભગવદગિતામાં કહ્યું, ક્રષ્ણે મુજ કર્યું થાય;
સહુમાં સત્તા માહારી, ભરાવ્યું ડગ ભરાય;
ભરાવ્યું ડગ ભરાય, ત્યાહારે વાત વિચારો;
પાપ ભરેલાં કર્મ, કરે કોણજ કરનારો;
ક્રષ્ણે કર્યું તો પાપ, જાય જીવોનાં છુટી;
કરતો હરતો જીવ, કહોતો ગિતા જુડી;

અર્થ હે માહારાજ ગિતા વિશે શ્રીક્રષ્ણે એમ કહ્યું છે કે સર્વ વિશ્વમાં હું રહેલોછું ને સર્વ માહારૂં ભરાવ્યું ડગલું ભરી શકેછે. માહારા વિના કોઇથી કાંઈથઈ શકતું નથી. ત્યારે જુઓ માહારાજ સહુ કાર્યકરતા હર્તા ઈશ્વર થયા. તો પછી પ્રાણી માત્ર ગમે તેવાં કર્મ કરે છે તે સહુ કર્મ કરાવતા ઈશ્વર છે, એ ગીતાજીના વચન ઉપરથી સીદ્ધ થાયછે. તો પછી કોઇ પ્રાણી કુકર્મ કરે તેના કરતા પણ ઈશ્વર થયા. જો ઈશ્વર કરતા થયા તો

જીવે કાઇ કર્યું નથી, એમ થયું, ને જીવે કાંઈ કર્યું નથી તો તે જીવને પાપ વળગ પણ નહી, જો વળગે નહીં એમ સીધ થાય તો પછી ગમે તેવા કુટાં કૃત્ય કરવાથી કોઇને હરકત નથી.

જો જીવ કરતા કેહેશો તો ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું એ વચન ખોટું થાય છે માટે આ વિશે આપ ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૧૦.

વ્યાસજી—જો ભાઈ ભગવાનનો હેતુ એવો છે કે સકળ વિશ્વમાં મ્હારી સત્તા રહેલી છે ને માહારી સત્તાથી સર્વ પ્રાણી માત્ર કાર્ય કરી શકેછે જેમ સૂર્યવડે નેત્ર દેખવાને સત્તાવાન થાયછે પછી તે નેત્રથી જગતમાં કુદ્રષ્ટીએ જુઓ કે શુભ દ્રષ્ટીએ જુઓ. ફકત સૂર્યથી તો નેત્રમાં દેખવાપણુ થયુંછે તેમાં સૂર્યનો હેતુ એવો નથી કે કુદ્રષ્ટીથી જગતમાં જુઓ તેમ ઇશ્વર સત્તાથી જીવ સત્તાવાન થયા છે તે જીવ શુભાચરણથી ચાલો કે ખોટાં આચરણથી ચાલો પોતે ઇશ્વર શુભાશુભ વર્તવાનું કેહેતા નથી. તેમાં પણ શુભ આચરણથી ચાલવાને ઇશ્વરે વેદ વિગેરે કાયદા કરેલાછે તેમાં તો સાફ દર્સાવ્યું છે કે સદાચરણ પાળો, તે ઇશ્વર કાંઇ મ્હોઢા

મ્હોઢે કેહેવાને આવતા નથી જેમકે રાજાએ કાયદો કર્યો તેમાં એમ લખ્યું કે ચોરી કરે તેને શિક્ષા કરવી. માટે કોઇ ચોરી ન કરશો એવો હેતુ રાજાનો પ્રજા ઉપર છે. તેમ છતાં જે ચોરી કરે તે શિક્ષા ભોગવે છે. એ કાયદા રૂપિ વેદશાસ્ત્રોના આધારે ઇશ્વરે સર્વે પ્રાણિને આગ્ના કરેલીજ છે કે અશુભ કર્મ કરવાં નહિ. તેમછતાં અશુભ કર્મ કરે તેમાં રાજાએ ચોરી કરવાની સત્તા આપી છે તેમ સમજવું નહિ.

વળી રાજાએ નગ્રને વિશે દિવસે તો શું પણ રાત્રીને સમે પણ ફરવું હોય ત્યાં ફરો એમ સત્તા આપી છે પણ રાત્રીએ ચોરી કરવા ફરો એમ સત્તા આપી નથી તેમ છતાં જે ચોરી કરેછે તે રાજાની મરજીથી કર્તો નથી, એ પોતાનીજ મરજીથી કરે છે, એ રીતે પ્રાણિ માત્રમાં ને આખા વિશ્વમાં ઇશ્વરની સત્તા છે પણ તે પોતે કાંઇ કરતા કારવતા નથી, કરતા કારવતા જીવછે. જેમ એક થાળીમાં લોઢાની સોય મુકીએ ને તે થાળીની નિચે ચમક ધરીએ તે ચમકની સત્તાએ પેલી સોય કુદેછે તેમાં તે સોયને જેમ ફાવે તેમ કુદે છે. કાંઇ ચમક એમ કેહેતું નથી કે તું આમની કુદ કે આમની

કુદ, ફકત ચમકથી તો સોય સત્તાવાન થઇ એટલુંજ, પછી કેણીપા કુદવું તે સત્તાને વડે સોયની મરજી ઉપર છે. તેમ ઇશ્વરની સત્તાથી સર્વ સત્તાવાનછે પણ તે સત્તાને વડે કેવાં આચરણ પાળવાં એ જીવની મરજી ઉપર છે. માટે શુભાશુભ કર્મના ભોકતા જીવ છે.

વળી સૂર્ય વડે નેત્ર દ્વારાએ જીવ દેખે છે. તેમાં દેખવામાં શુભાશુભ બેઉ પ્રકાર આવે છે. તેમાંથી કયા કાર્યમાં લક્ષ કરવો તે જીવની મરજી ઉપર છે, એ કાંઇ સૂર્ય કે નેત્ર મરજી કરતું નથી ફકત કરનાર જીવછે. તેમાં સૂર્યને કોઈ પ્રકારનો દોશ લાગતો નથી. કેમકે કુડા કર્મથી જેમ જીવ શિક્ષાને પાત્ર થાય છે તેમજ શુભ કર્મથી જીવ સારા ફળને પામેછે. તેમાં સૂર્ય સારૂ ફળ લેતા નથી તેમ નરતુ ફળ પણ લેતા નથી, એ રીતે ઇશ્વર પાપના કે પુન્યના ભોકતા નથી. માટે જીવના પાપ પુન્ય જીવ ભોગવે છે એ વારતા સિધ થઇ અને ઇશ્વરની તો સર્વમાં સત્તાજ રહેલી છે, તેથી ઇશ્વર કરતા ભોકતા નથી એ વાર્તા પણ સિદ્ધ રહી,આ રીતે ભગવદગીતામાં કહેલું ભગવાનનું વચન સત્યછે ને કરતા ભોકતા જીવ છે એમ પણ સીધ થયું તેથી જીવનું કર્યું જીવ ભોગવેછે એ પણ સત્યછે.

પુર્વના સંસ્કારથી થવા વિશે પ્રશ્ન. ૧૧

દોહરો.

સૌ સંચિતથી થાયછે, શુભાશુભ જે કર્મ;
થાય નહિ કર્યું કોઇનું, આ વેણનો શો મર્મ.

અર્થ. હે મહારાજ જે કરવું તે પણ પુર્વના સંચીત પ્રમાણે થઇ શકેછે, ને કોઇનાથી પોતાનું કર્યું થતું નથી એમ ઘણાકને મુખેથી સાંભળ્યું છે તે કેમ હશે.

ઉત્તર ૧૧.

વ્યાસજી—જો ભાઈ સંચીત પ્રમાણે થાય છે તે સત્યછે. પણ કર્યા વિના સંચીત શી રીતે થયું જો કે પુર્વે એટલે ગયા જનમે જે કરેલું તે કરવાથી સંચીત થયું ને સંચીત થવાથી પ્રારબ્ધ બંધાયું. તે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે હાલ ભોગવે છે તે વાત ખરી પણ ગયે જનમે શુભાશુભ કર્મ કરવાથી પ્રારબ્ધ બંધાયું કે કર્યા વિના બંધાયું. જો કર્યા વિના બંધાયું કહીશ તો તે સંભવશે નહી. કેમકે જેમ ચોરી કરવા પેઠા એટલે તેની સાથે કેદ ભોગવવાનું નિશ્ચે નિર્માણ થયું. જો કે ચોરી અથવા

ચોરી જેવો ગુનો કર્યા વિના કોઇ કેદમાં નાખતું નથી ને કેદ ભોગવવી પડતી નથો, તેમજ કર્યા વિના પ્રારબ્ધ બંધાતું નથી, વળી તમો જે કહી ગયાછો કે પુર્વના સંચીત વિના કાંઇ થતું નથી એટલે પુર્વે જે કરેલું તે સંચીત થએલું તે સંચીતથી પ્રારબ્ધ બંધાયું તે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે હાલ થાયછે એ સત્ય છે. પણ જે જે દુખ સુખ હાલ થાયછે તે પુર્વના પ્રારબ્ધથી થાયછે તેમ હાલના કૃત્યથી પણ થાયછે,જે કર્યા વીના અચાનક સુખની પ્રાપ્તી યા દુઃખની પ્રાપ્તી થાયછે તે પુર્વના પ્રારબ્ધે થાય છે. જેમ કે હાલ ઉદ્યોગ કર્યા વિના અણચીતવ્યું ધન જડે તેથી સુખની પ્રાપ્તી થાય છે. અને અણચીતવ્યું દુખ, જેમકે ચોરીની જણશ કોઈ ચોરના હાથમાં હોય તે જણશ સમળી ઝડપ મારીને લેઈ ગઇ પછી તે જણશ તે સમળીએ કોઇના ઘરમાં ફેંકી દીધી તે જણશના મુદ્દા ઉપરથી તે ઘરવાળો વિના ચોરીએ કેદમાં જાય તેથી તેને દુખની પ્રાપ્તી થાયછે; આ રીતે જે અણચીતવ્યું દુઃખ યા સુખ થઇ પડે તે પુર્વના પ્રારબ્ધથી સમજવું. પણ હાલ ચોરી કરવાથી હાલ કેદમાં પડી દુખ ભોગવે તે કાંઇ ગયા જન્મનું પ્રારબ્ધ કે સં-

ચીત નથી, જો તે તો હાલ કરેછે તે હાલ ભોગવે છે. કદી કોઇ શાસ્ત્ર વિરૂધ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય ને તે આયુષના છેવટ ભાગમાં કર્યો હોય તે હવેના આ-વતા જન્મે ભોગવે એ રીતે કર્મ કર્યાથી સંચીત થાય છે ને પ્રારબ્ધ બંધાય છે. કર્યા વિના કાંઇ થઇ શકતું નથી માટે જે પ્રાણી પુર્વના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે એમ જાણીને હાલ શુભ કર્મો કર્તા નથી. ને પ્રાબ્રધ પ્રમાણે થશે એમ જાણીને અશુભ કર્મ મુકતા નથી. એ કેવળ સ્વાર્થી પ્રાણીનું બોલવું છે. જો પ્રારબ્ધમાં હશે તેમ થશે એમ જાણ તો હોય તો ઉદ્યોગ હાલ શા માટે કરે છે. આવેળા તો કેહેશે કેં હા હા હા. ધીક્કાર છે આવા અધર્મીઓને કે શુભ કર્મ કરતી વખત તો એમ કહે કે માહારાજ શુભ કર્મ તો પુર્વના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે. એમ જાણી હાલ શુભ કાર્યકરવાં નથી. ને અશુભ કર્યા વિના રેહેવું નથી. હાવા પ્રાણી નર્કના અધિકારી થાય છે ને લક્ષચોરાશી ભોગવે છે. માટે હે હરીજનો કર્યા વિના સંચીત કે પ્રારબ્ધ બંધાતું નથી. માટે શુભ યા અશુભ જે જે કરવું તે આપણા કરવાથી કરાય છે ને કર્યું થાય છે. એજ ઉત્તર છે.

ચંદ્ર થયા વિશે પ્રશ્ન. ૧૨

કથાછે નળરાયની, તેમાં વ્હેમી વાત;
વિશ્વતણુ તેજ તાણીને, ઘડી દમયંતી જાત;
ઘડી દમયંતી જાત, ભર્યું તેજ જગનું તાણી;
બ્રહ્માજીએ આપ, ઘડી દમયંતી રાણી;
ઘડતાં વધીયું શેશ, તેહનો ચંદ્રજ ઘડીયો;
શું પ્હેલો નહિ ચંદ્ર, કથામાં સંદે પડીયો;

અર્થ. નળાખ્યાનમાં દમયંતીના સ્વરૂપ વિષે એમ કહ્યું છે કે બ્રહ્માએ ત્રીલોકનું તેજ ખેંચીને દમયંતી ઘડી તેમાંથી થોડું તેજ વધ્યું તેનો ચંદ્રમા ઘડયો તે ચંદ્રમા દમયંતીના પેહેલો હતો કે નહી તે કૃપા કરીને કહો. જો દમયંતીને ઘડતાં પેહેલો હતો એમ કેહેશો તો જે મોહોટા પુરૂષો એ કથાના કેહેનારા કહી ગયા તેમનું વચન જુઠુ થાયછે ને દમયંતીના પછી ચંદ્રમા થયો કેહેશો તો તે સંભતું નથી.

વ્યાસજી—જો ભાઇ દમયંતીના પેહેલાં ચંદ્રમા હતો પણ જે કહી ગયા કે દમયંતી ઘડતાં થોડું તેજ વધ્યું તેનો ચંદ્રમા ઘડયો. એ વચન મ્હોટા પુરૂષોએ ઉપમાને સારૂ ને જગતને રૂચી થવાને સારૂ કહેલું છે.

તે રૂચી એટલે શું જો તે વચન તાહારાથી સમજાય નહી તો ભાવાર્થપ્રકાશ નામનો ગ્રન્થ પ્રભુ પ્રેરણાથી અમારે રચેલો છે તે જો. તેથી તું રૂચી વચનને સમજીશ. માટે આ રૂચી વચન છે.

ચંદ્રના શ્રાપ વિશે પ્રષ્ણ. ૧૩

કુંડળીયો.

પુછુ શંકા ટાળવા, બ્રેંહેસ્પતીનો સ્રાપ;
ક્ષીણતા પામે ચંદ્રમા, કૃષ્ણ પક્ષમાં આપ;
કૃષ્ણ પક્ષમાં આપ, પ્રથમ શું સુદ વદ ન્હોતી;
અનાદી બેઉ પક્ષ, કહેછે પુરાણ પોથી;
પડતી કળાને કૃષ્ણ, શુકલ ચડતીને કે'છે;
કહો થએલું કેમ, ન્યાયથી શંકા રે'છે.

અર્થ. હે મહારાજ બ્રેંહેસ્પતીએ ચંદ્રને શ્રાપ દીધો તે વારથી ચંદ્રમા પંદર દિવષ ચડતી કળાએ થાયછે. ચડતી કળા થાયછે તે દિવષોને સુકલપક્ષ કેહે છે ને પડતી કળા થાય છે તેને કૃષ્ણપક્ષ કેહે છે. હવે જુઓ આ વાત કબુલ કરીએ છીએ તો તે સંભવતું નથી કેમકે બ્રેંહેસ્પતીના શ્રાપ પેહેલાં શું સુદવદ ન્હો-

તી. જો સુદ વદ ન્હેતી કહીએ તો ભ્રેહેસ્પતીનો શ્રાપ થતાં પહેલાં ઘણાં પુસ્તકોમાં એમ લખાયું છે કે ફલાણા ફલાણાનો જન્મ ફલાણા પક્ષમાં થયો ત્યારે જુઓ કે આ બેમાંથી કેઈ વાત સત્ય માનીએ.

ઉત્તર ૧૩.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ સુદ વદ તો અનાદીથી છેજ. એ સુકલપક્ષને ક્રષ્ણપક્ષ કાંઇ ભ્રેહેસ્પતીના શ્રાપથી થયાંછે એમ નથી. ને ભ્રેહેસ્પતીના શ્રાપથી તો કેટલું થયું કે પુર્ણમાશીને દિવષે હાલ જે સોળેકળાનું તેજ સુકલપક્ષ દ્વિતીયાને દિવષે ચંદ્રની નાહાની આક્રતીમાં પણ રેહેતું હતું, ને જેમ જેમ ચંદ્રની મોહોટી આક્રતી થતી તેમાં પણ તેટલુંને તેટલું તેજ રેહેતું. તે ભ્રેહેસ્પતીના શ્રાપથી તે તેજમાં ક્ષીણતાપણુ ને વ્રદ્ધીપણુ આવ્યું આ રીતે ભ્રેહેસ્પતીના શ્રાપનો ખુલાસોછે.

બ્રહ્મચર્ય વિશે પ્રષ્ણ. ૧૪

કુંડળીયો.

સહુ કે'છે બ્રહ્મચર્યનું, નહી ભાગવું વ્રત;
શાસ્ત્ર કહે ભાગ્યા થકી, પાપ થાયછે વ્રત;

ત્રતીયા યુગે વ્રત, વ્રત છીનવિ ના લેવું;
ઘણાં શાસ્ત્ર કહે પુન્ય, દાન કન્યાનું દેવું;
દીધે ટળે બ્રહ્મચર્ય, દીધા વણ ફળ કયાં લેવું;
એ બેમાં શું સત્ય, પાપ કે પુન્ય કહેવું;

અર્થ. હે માહારાજ ઘણાંક શાસ્ત્રોમાં એમ કહ્યું છે કે કોઇનું બ્રહ્મચર્ય ભાગવું નહી ને ભાગે તો માહા પાપછે. વળી ઘણાંએક શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યુંછે કે કન્યાદાન દેવું તે મ્હા પુન્યછે. હવે જુઓ કે કન્યાદાન દેઇએ છીએ તો જેને દેઇએ તેનું બ્રહ્મચર્ય ભાગેછે, ને નથી દેતા તો કન્યા જનમારો કુંઆરી રખાતી નથી. તેમ કન્યાદાન દીધાનું મ્હા પુન્યછે તે કન્યા દેઇને પુન્ય લેવાતું નથી. જો કન્યા દીધાનું પુન્ય લેવા જઇએ છીએ તો બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પાપ લેઇએ છીએ. ને પાપના ભયથી કન્યા દેતા નથી તો કન્યા કુંઆરી રખાતી નથો ને કુંઆરી રાખીએ છીએ તો બાર વરસની પુત્રીનું મોહો શાસ્ત્રના કેહેવાથી જોવાય નહી ને જોઇએ છીએ તો બાળહત્યા લાગેછે ને એ બાળહત્યાના ભયથી તે પુત્રીનો નાશ કરીએ તોપણ હત્યા લાગે, વળી નાશ ન કરીએ ને કાહાઢી મુકીએ

તોપણ ઘણો દોશછે, જો દાઢી નથી મુકતા તેમ તેનો નાશ નથી કરતા તો તે કુંઆરીનું મુખ નથી જોવાતું જો મુખ જોઇએ છીએ તો પાપ લાગેછે, અને કુંઆરી નથી રાખતા ને કોઇને પરણાવીએ છીએ તો જે પુરૂષ સાથે પરણાવીએ તે પુરૂષનું બ્રહ્મચર્ય ભાગે છે. ને તે બ્રહ્મચર્ય ભાગવાથી પણ પાપ લાગે છે. માટે હે માહારાજ આ પ્રષ્ણનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર. ૧૪

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ આ યુગ પ્રમાણે બાર વર્ષ સુધી સરવે પુરૂષોએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું એમ યુગનાને આયુષના પ્રમાણથી છે, માટે જે પુરૂષને દેવી તે પુરૂષનાં બાર વર્શની અંદર દેવી નહી, બાર વર્શથી નાહાની ઉમ્મર વાળાને કન્યાદાન દેનારને બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનો દોષ લાગેછે એ સત્યછે. ને બાર વર્શ પછી તે પુરૂષની ઇચ્છા હોય તો તેને કન્યાદાન દેવાથી બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યું એમ થતું નથી.

જો બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યું એમ સદાકાળ ગણાતું હોય તો કોઈ પ્રાણી કોઇને પરણાવેજ નહી ને પરણાવે ન-

હી તો કન્યાનો બાપ તે પરણ્યા વિના બાપજ ક્યાંથી થાય.

વળી સદાકાળ બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પાપ લાગતું હોય તો કન્યાદાન દીધાનું પુન્ય ક્યાંથી થાય. કદી કન્યાદાન દેઇ પુન્ય લે તો બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પુન્ય જેટલું પાપલે. ત્યારે તો તે કન્યાદાનનું પુન્ય રહેજનહી. આ રીતે તો બેઉ પક્ષ ખોટા થાય છે માટે આ ઉપર કહ્યું એ પ્રમાણે કરવું એમ શાસ્ત્રનો કેહેવાનો હેતુ છે, ને તેમ કરવાથી બ્રહ્મચર્ય ભાગતું નથી ને તેનો દોશ લાગતો નથી શાથી કે આ યુગ પ્રમાણે બાર વર્ષે બ્રહ્મચર્ય પુરણ થઇ રેહેછે. તે બ્રહ્મચર્ય પુરણ થયા પછી કન્યાદાન દીધાનું માહા પુન્ય થાય છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

દ્રુપદા સતી વિશે પ્રષ્ણ. ૧૫

કુંડળીયો.

પ્રષ્ણો પુછુ પ્રેમથી, તે સુણો ગુણ જાણ;
એક પતી તેને સતી, કહે શાસ્ત્ર પુરાણ;
કહે શાસ્ત્ર પુરાણ, વરી વર દ્રુપતી પાંચે;

તોપણ સતિમાં નામ, ગણાયું કયમ ઘણી ઘાંચે;
એક પર બીજો થાય, જાય તેનું સત્ય ભાગી;
તો આ પરણી પાંચ, તેહની શંકા જાગી;

અર્થ. હે મહારાજ ઘણાકના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે એક પુરૂષથી વિશેષ પુરૂષ જે સ્ત્રીને થાય તે સતી નહિ. તો દ્રુપતી પાંચ પુરૂષને પરણી, તોપણ તેને સતી શું સમજી ને મોટા પુરૂષોએ કહી હશે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૧૫

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ એક પુરૂશથી બીજો પુરૂશ કરે તે સતી નહિ એ વાત ખરી છે. ને એ કેહેનારાએ ખોટું કહ્યું નથી. તે ઉપરથી તમોને દ્રુપતી પાંચ પરણી તેમ છતાં કેમ સતી ગણાઇ એ તમારૂં પ્રષ્ણ પણ શંકા કરવા યોગ્ય ખરૂં છે, પણ દ્રુપતીને મોહોટા પુરૂશોએ સતી કહી છે તે ખરૂ કહ્યું છે ને તે સતીજ છે. કેમકે દ્રુપદી એક પુરૂશને પરણીને અગનીમાં પડી, તે અગનીમાંથી પાછી સજીવન નીકળીને બીજા પુરૂશને પરણી. એ રીતે એક એકને પરણીને દ્રુપતી અ-

ગનીમાં પડી બાહાર નીકળી બીજાને પરણી છે. વળી પોતાના પાંચ પીઉને ત્યાં વારો ચાલતો હતો તે વારે પણ એક પીઉનો વારો પુરણ થયા પછી અગનીમાં પડીને તેમાંથી સજીવન નીકળી બીજાને ત્યાં રેહેતી હતી, આ વારતા તમે ઘણાએક કથાવાળાને મોઢેથી સાંભળી હશે. હવે જુઓ કે એનેએ દેહે એકથી બીજાનો કર ઝાલ્યો હોત તો તેને સતી ગણાત નહી, પણ અગનીમાં પડી એટલે તે મરણ સંસ્કાર થયો ગણાય, ને અગનીમાંથી બાહાર નીકળી તે ફરી જન્મધર્યા તુલ્ય થયું. તે પછી એ બીજાને વરી માટે એકથી બીજો પુરૂષ એનેએ દેહે થયો નથી માટે તે સતી છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૪ના આસો માસની સુકલ પક્ષ સપ્તમીને દીવશે વ્યાસજી વલ્લભરામ તુળશીદાસને ઘેર ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રંથની કથા વાંચતા હતા, તે કથા પુર્ણ થયા પછી એક જણે વ્યાસજીને પુછયું.

પંદર તથા સોળ કળા વિષે પ્રષ્ણ. ૧૬

કુન્ડળીયો.

કૈં કે'છે છબિ રામની, પંદર કળાથી પુર;

કૃષ્ણ કળા ખટ દશ ગણી, વાત વિચારો ઉર;
વાત વિચારો ઉર, કળા કૈ રામની થોડી;
સોળ કળા સંપુર્ણ, કળા કૈ કૃષ્ણે જોડી;
કેઇ કળા વિશેશ, હોય જુદી તે બતાવો;
કરો મુજ શંકા ખેદ, જ્ઞાન દૈ ગુરૂ થાવો;

અર્થ. હે માહારાજ રામચંદ્રજી પંદર કળાના ને શ્રી કૃષ્ણજી સોળ કળાના ઘણા ગ્રંથોમાં કહ્યા છે. તે ઉપરથી હું પુછુંછું કે રામજી કરતાં એક કળા શ્રી કૃષ્ણ માં વિશેશ છે તે કેઇ કળા વિશેશ છે તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૧૬

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ શ્રી કૃષ્ણજીમાં પર મન હરણની કળા વિશેશ હતી એ કળા શ્રી રામચંદ્રજીમાં ન્હોતી ને શ્રી કૃષ્ણજી પરાયા મનને આકરશણ કરી શકતા હતા. એ કળા સોળમી હતી. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

હર હરી આરાધન કરતા તેનું પ્રશ્ન. ૧૮

દોહરો.

શંકા ઉઠી ઉરમાં, ઉત્તર દેજો આપ.

રામ કૃષ્ણને શીવજી, જપતા કેનો જાપ;

અર્થ. હે માહારાજ જગતના ઘણાએક પ્રાણી શ્રી રામ કૃષ્ણ ને શિવજી તેજ વિશ્વપતિ આદ્ય ધણી છે એમ કેહેછે તે ઉપરથી હુ એમ પુછુછું કે એજ આદ્ય ધણી છે ને એમનો ધણી કોઇ નથી, તો રામજી તથા શ્રી કૃષ્ણજી તથા કૈલાશપતિ શ્રી માહાદેવજી તે આરાધન એટલે ઉપાસના કરતા તે કોની કરતા હતા અને માહાદેવજી તપ કરતા તે કોનું કરતા જો કદી આપ એમ કેહેશો કે શીવજી રામ કૃષ્ણની ઉપાસના કરતા ને રામ કૃષ્ણ શીવજીની ઉપાસના કરતા તો તે સંભવશે નહિ કેમકે અન્યો અન્ય ઉપાસના કરવાથી શું લાભ હતો એ હર હરિ સામાન્ય હતા કાંઇ કોઇ નુન્યાધિક ન્હોતા. માટે તે અન્યો અન્ય ઉપાસના કરતા હતા તે પણ સંભવશે નહિ.

ઉત્તર. ૧૮

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ રામ કૃષ્ણ વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવજી એઓ આરાધન કોનું કરતા હતા ને એમને

માથે કોઇ અધિક હતું કે નહિ તે ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રન્થ વાંચી જોવાથી જણાશે. માટે આ પ્રષ્ણનો ઉત્તર કરવાનું કાંઇ પ્રયોજન નથી.

ચાર તથા હજાર હાથ વિશે. પ્રષ્ણ ૧૯

કુંડળીયો.

જુઓ જગ એવું કહે, વિચારી દલ સાથ;
સહુ પ્રાણીને શીશ છે, સ્હસ્ત્ર હાથનો નાથ;
સ્હસ્ત્ર હાથનો નાથ, વાત પુરાણે જાણી;
ચતુર્ભુજ ભગવાન, કહે પ્રેમે પુરાણી;
કહો સ્હસ્ત્ર કે ચાર, બેઉનો મતલબ શું છે;
કોણ સ્હસ્ત્ર કોણ ચાર, પ્રષ્ણ આ સૌ જન પુછે

અર્થ. હે માહારાજ ઘણા એક એમ કહેછે કે ચાર હાથનો ધણી મ્હારે માથે બેઠો છે, વળી એમ પણ કેહે છે કે હજાર હાથનો ધણી બેઠો છે, ત્યારે હે મ્હારાજ ચાર હાથવાળા તે કિયા પ્રભુ, ને હજાર હાથવાળા તે કિયા પ્રભુ.

ઉત્તર. ૧૯

વ્યાસજી– આ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર ભાવાર્થ પ્રકાશમાં છે માટે તે ગ્રન્થ જોવાથી ખુલાસો થશે.

આકાર થયા વિશે પ્રષ્ણ. ૨૦

કુંડળીયો.

શંકા ઉઠી શાંખ્યમાં, સત્ય કરી વિચાર;
બ્રહ્મથી પુરૂશ પ્રકતી, તેથી થયો હંકાર;
તેથી થયો હંકાર, તમો ગુણ તેનો ગાયો;
તમો ગુણે આકાશ થયું સુણતાં ભરમાયો;
આકાશ તે પોલકાર, પ્રથમ શું ન્હોતું ભાઇ;
ન્હોતું તો મ્હારાજ, શીદ્યુંતુ શું તે માંઇ;

અર્થ હે મ્હારાજ ઘણાએક પ્રાણી એમ કહેછે કે આદ્ય બ્રહ્મથી પ્રકર્તિ પુરૂષને તે પ્રકરતી જે માયા તેના ત્રણ ગુણ રાજસ, તામસ ને સત્વ આ ત્રણ ગુણની માયાથી તમોગુણી અહંકારથી શબ્દ ગુણવાળુ આકાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશ એટલે પોલાણ પોલાણ એટલે જ્યાં કાંઇ નહી તે પોલકાર તેવું આકાશ થયું. એમ ઘણા વિદ્વાનો કેહેછે પણ તે સંભવતું નથી. કે-

મકે આકાશ તે પોલાણ તે પોલાણમાં પ્રથમ શું ભરેલું હતું કે પોલાણ ન્હોતું, ને કાંઇ ભરેલું હતું તો તે ક્યાં કાહાઢી લેઇને નાખ્યું, શું આ પોલાણ વિના બીજુ પોલાણ હતું? વળી પોલાણ પ્રથમ નહોય તોજ પોલાણ થયું એમ કેહેવાય, નીકર હોય તેને થયું કહે તે સંભવે નહી. માટે હે માહારાજ આ પ્રષ્ણનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૨૦.

વ્યાસજી—જો ભાઇ જે પ્રાણી આકાશ થયું કેહે છે તે તેમના સમજવામાંજ નથી જો સમજવામાં હોય તો થયું એમ કહેજ નહી. જો ભાઇ હાલના વિદ્વાનો વિદ્યા ભણી ગયાછે પણ તે વિદ્યા ભણ્યા તે ભણતરનો વિચાર કાંઇ કર્યો નથી. ને તે ખરૂં છે કે ખોટું છે તેનો ક્યાસ કીધો નથી. જેમકે એક બ્રાહ્મણના પુત્રને રાજાના પુત્ર સાથે મીત્રાઈ હતી તે બંને મીત્ર ભેગા થાય ત્યારે બ્રાહ્મણનો પુત્ર પુછે કે ભાઇ આજ તમો શું જમ્યા? ત્યારે તે રાજાનો પુત્ર કહેકે આજ તો હું બરફી જમ્યો ત્યારે બ્રાહ્મણના પુત્રે કહ્યુ કે બરફી કેવી હોય ત્યારે રાજાના પુત્રે કહ્યુ કે ચોખંડા ઢેપાં હોય તે

સાંભળી બ્રાહ્મણના પુત્રે પોતાની માને જઇ કહ્યું કે મને ચોખંડા ઢેપાં હોય છે તેવી બરફી કરી આપ. ત્યારે તે બ્રાહ્મણના પુત્રની માતાએ ગરીબ અવસ્થાને લીધે તથા પુત્રને સંતોષ પમાડવાના હેતુથી ચોખંડા ઢોકળાં કરી પુત્રને જમાડયો, એટલે બ્રાહ્મણનો પુત્ર સમજ્યો ને જાણ્યું કે આ બરફી, આ રીતે એને ઢોકળાં તે બરફી નીશ્ચે થઇ એ રીતે વિદ્વાનો પણ જે ભણતા ભણતા ભણી ગયા ને તેના અર્થ કરતા કરતા કરી ગયા તેજ માંની બેઠા. પણ જેમ આકાશ થયા વિશે તેં વિચાર કરી જોયો તેમ તે હાલના વિદ્વાનો વિદ્યાના વચનોનો વિચાર કરી જોતા નથી, માટે જેમ ભણ્યા તેમનું તેમ સદા બોલે જાયછે.

હવે જો ભાઇ આકાશ (પોલાણ) અનાદી છે છેને છે જેમ પરમાત્મા અનાદી છે તેમછે, ને જો પરમાત્મા અનાદી છે તો પરમાત્માને અવકાશ માટે આકાશ હોવું જોઇએ. કદી કોઇ એમ કેહેશે કે આકાશમાં તો ભરપુર બ્રહ્મ હતા, તો શું હાલ બ્રહ્મ ખશી ગયા છે ? જો હાલ ખશી નથી ગયા ને અનાદીથી ભરપુર છે તો આકાશ થયું એમ કેહેછે તે ખોટુજ છે. ભરપુર બ્રહ્મછે તો પછી અવકાશ મળે તેવું આકાશજ નથી

એમ સીધ થાયછે. માટે હે જીજ્ઞાશુ આકાશ અનાદીથી છે; એટલે પોલાણ અનાદીથી છે. એટલે જયાં કાંઇજ નથી તેનું નામ પોલાણ અને પોલાણ તેજ આકાશ ફક્ત બ્રહ્મની ગતી આ આકાશમાં (પોલાણમાં) સઘળે છે પણ તે ગતો અવકાશ થતાં રોકે નહીં તેવી છે જેમ દીવાનો પ્રકાશ આખા ઘરમાં હોયછે પણ તે પ્રકાશ આપણને આડ કર્તા નથી, તેમ બ્રહ્મની ગતી કોઇને આડ કરતા નથી. માટે આકાશ એટલે પોલાણ અનાદીનું છે એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

જ્ઞાન તે શું તે વીશે પ્રશ્ન ૨૧.

દોહરો.

જ્ઞાન શબ્દ સૌકો કહે, તેની શંકા આજ;
કેટલી જાતી જ્ઞાનછે, ઉત્તર દો મ્હારાજ.

ઉત્તર ૨૧.

વ્યાસજી—જો ભાઇ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાનછે, અને ચોથુ વિજ્ઞાન છે. (૧) અવિદ્યાજ્ઞાન, એટલે અવિદ્યાનું જે આ જગત તે જગતના જે વ્યવહાર તે વ્યવહારનું જે જ્ઞાન તેનું નામ અવિદ્યાજ્ઞાન છે. (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન

એટલે અવિદ્યાના વ્યવહારમાં રહ્યા થકા મધ્યસ્થ માયાના જે ઈશ્વરો તે ઇશ્વર સબંધી જે જ્ઞાન તેને અમો મધ્યસ્થ જ્ઞાન કહીએ છીએ. (૩) વિદ્યા જ્ઞાન એટલે વિદ્યા માયાના જે સગુણ બ્રહ્મ તે સગુણ બ્રહ્મ સુધીનું જે જ્ઞાન તેને વિદ્યા જ્ઞાન કહીએ છીએ. આ રીતે અવીદ્યાજ્ઞાન મધ્યસ્થ જ્ઞાન અને વિદ્યા જ્ઞાન કહીએછીએ.

વળી આ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાન બીજી રીતીથી પણછે તે સાંભળ. (૧) અવિદ્યાજ્ઞાન એટલે વ્યવહારમાં અનિતી ભરેલું જે જ્ઞાન તે અવિદ્યાજ્ઞાન છે, જેમ કે પૈસો પેદા કરવો પણ તે કપટથી, ચોરીથી, ઠગાઇથી, કે બજ્ઞાનતથી તેનું નામ અવિદ્યાજ્ઞાન છે. (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન એટલે આખી અનિતીએ નહી તેમ આખી નિતી પણ નહી, જેમકે એક મણ તોળવા માંડ્યું તેમાં શેર અદશેર પોતાના લાભ સારૂ ઓછું તોળવું યા પોતાના લાભ સારૂં વીશેશ તોળવું, વળી આટામાં લુણ સમાય તેટલો કપટ ભાગ રાખી કાર્ય કરવાં તે મધ્યસ્થ જ્ઞાનછે (૩) વિદ્યાજ્ઞાન તે કીંચીત માત્ર પ્રપંચ નહી ને સત્ય પ્રમાણે સકળ કાર્ય કરવાં તે વિદ્યાજ્ઞાન છે.

વળી આ ત્રણ જ્ઞાનત્રીજા પ્રકારે છે. (૧) અવિદ્યા જ્ઞાન એટલે કાળા અક્ષરને કુટી મારે તેનું નામ અ-

વિદ્યાજ્ઞાનછે (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન એટલે વ્યવહારીક વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હોય તે મધ્યસ્થ વિદ્યાજ્ઞાનછે (૩) વિદ્યા જ્ઞાન તે વેદશાસ્ત્રની વિદ્યાનો અભ્યાસ કરેલો તે વિદ્યા જ્ઞાનછે. (૪) વિજ્ઞાન એટલે જે વેદશાસ્ત્રોથી થએલાં સીદ્ધાન્તો અને તે સીદ્ધાન્તોનું વિરોધીપણુ નહી રહે તેવું સીદ્ધાન્ત એટલે સીદ્ધાન્તોનું સીદ્ધાન્ત તે વિજ્ઞાન છે. સીદ્ધાન્તોનું સીદ્ધાન્ત એટલે જેમકે વેદશાસ્ત્રોના આધારે પરમેશ્વર નીર્ગુણ છે એમ સીધ થાય છે તેમ સગુણ છે એમ પણ સીદ્ધ થાય છે, તે વેદશાસ્ત્રોની વિધાના સીદ્ધાન્ત છે. તેવાં સીદ્ધાન્તો એક એકથી વિરૂધ છે કેમકે નીરગુણ અને સગુણ એ બેઉ સીદ્ધાન્ત વેદશાસ્ત્રના આધારે છે, પણ તે બેઉ સીદ્ધાન્ત એક એકથી વિરૂધ છે. તે સીદ્ધાન્તોનું વિરૂધીપણુ નહી રેહેતાં તથા એકે સીદ્ધાન્ત ખોટું નહી થતાં વિવેકમાં તથા ન્યાયમાં તથા અનુમાને અનુભવમા આવે તેવું જે સીદ્ધાન્ત નીકળે તે સીદ્ધાન્તનું નામ વિજ્ઞાન છે. વળી વિજ્ઞાન એટલે વેદશાસ્ત્રની વિધાના જ્ઞાનથી જે વિશેષ જ્ઞાન તે ભાવાર્થી જ્ઞાન તેજ વિજ્ઞાન છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ચાર રામ વિશે પ્રશ્ણ: ૨૨.

એક રામ તો ગટ ગટ બોલે,
એક રામ દસરથ ઘર ડોલે;
એક રામકા સકલ પસારા,
એક રામ તો સબસે ન્યારા.

અર્થ. એક રામ તો ગટ ગટ બોલે, એટલે સર્વ જીવોના ગટમાં બોલેછે તે એક રામ છે. અને બીજા એક રામ દસરથ ઘર ડોલે, એટલે રાજા દસરથને ઘેર કૌશલ્યાજીના સૂત કેહેવાયા તે એક રામછે. વળી ત્રીજા એક રામકા સકલ પસારા, એટલે આખા વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યાછે તે એક રામછે. ને ચોથા એક રામ તો સબસે ન્યારા, એટલે એક રામ આ ત્રણ રામ કહ્યા તે ત્રણથી તથા બધા વિશ્વથી ન્યારા છે તે એક રામ છે. આ રીતે ચાર રામ કોઇ મોહોટા પુરૂષે કહ્યા તે પરમેશ્વરનેજ રામ કહેલા છે. માટે પરમેશ્વર તો એક છે ને આતો ચાર રામ કહ્યા તે કેહેનારા પુરૂષનો કેહેવાનો શો હેતુ હશે, ને શું સમજીને ચાર રામ કહ્યાછે ને કહ્યાછે તો તે શા પ્રકારે સંભવેછે તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૨.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ કેહેનારા પુરૂષે તો સમજીને યથાર્થ કહ્યુંછે. જુઓ કે, એક રામ જે ન્યારા કહ્યા છે તે મુળરૂપ પરમેશ્વરને કહ્યાછે તે પરમેશ્વર આ સકળ વિશ્વથી ન્યારા છે તે સત્યછે અને તે રામથી પછી ત્રણ રામ કહ્યાછે, તેમાં એક રામ ગટ ગટમાં બોલે છે કહ્યા તે આ વિશ્વના સકળ પ્રાણીયોમાં બોલે છે તે ન્યારા જે રામ કહ્યા તે રામનું પ્રતીબીંબ પડેલું તે પ્રતીબીંબ પણ રામ કેહેવાય. કેમકે જેમ ચંદ્રનું પ્રતીબીંબ તેને પણ ઘણાક કેહેછે કે ચંદ્ર છે જુઓકે આ દેહોરૂપી કુંડાછે તેમાં જે પર્માત્મા જ્ઞાન રૂપછે તે જ્ઞાન રૂપનું પ્રતીબીંબ જ્ઞાનરૂપ જેવુંછે તેથી તેને પણ જ્ઞાન રૂપ પર્માત્મા (રામ) કેહેવાય, જેમકે ચંદ્રનું પ્રતીબીંબ કોઈ કુંડામાં પડ્યું હોય તે પછી કોઇને પુછીએ કે આ કુંડામાં શું છે. તો તે એમ કેહેશે કે ચંદ્રછે જો તે પ્રતીબીંબને પણ ચંદ્ર કેહેવાય છે. એ રીતે જે મુળરૂપ રામ તે રામના કુંડારૂપી દેહોમાં પ્રતીબીંબ પડેલા તે પ્રતીબીંબ ગટેગટમાં બોલવા ચાલવા વિગેરેની ક્રીયા કરી શકેછે તેથી તેને પણ રામ સમજીને એક રામ તો ગટગટ બોલે એમ કહ્યુંછે. વળી એક રામ દસરથ ઘર

ડોલે તે જે રાજા દસરથને ઘેર જન્મ ધારણ કર્યો તેજ રામને રામ કહ્યાછે ને તે રામ કેવે પ્રકારે કહ્યા કે મુળ રામનું જે પ્રતીબીંબ સર્વ પ્રાણીમાં છે તેવુંજ તે રામજીમાં છે. પણ બીજા પ્રાણીયોમાં જે પ્રતીબીંબો તે વિકારને પામેલા ને કૌસલ્યા પુત્ર જે રામ તે રામનું પ્રતીબીંબ તે નીરવિકારી વળી તે રામ સગુણ બ્રહ્મના અંશ સહીત વિષ્નુદ્વારા ભોમીનો ભાર ઉતારવાને થએલા તેથી તે રામ આ સઘળા રામથી જુદી રીતના છે માટે તે રામને જુદા ગણેછે ને જુદા ગણીને એક રામ દસરથ ઘર ડોલે એમ કહ્યુંછે. હવે એક રામકા સકલ પસારા તે જે મુળ સ્વરૂપ રામ તે રામની જ્ઞાન ગતી આખા વિશ્વમાં વ્યાપક છે એટલે પસરી રહેલી છે તે ગતી ઉપર દ્રષ્ટી રાખીને સકલ પસારા કહ્યુ છે. જેમકે ચંદ્ર અને ચંદનો પ્રકાશ તે પ્રકાશ સકળ ઠામે છે તે પ્રકાશ તે ચંદ્રની ગતીછે તે ચંદ્રની ગતી તે ચંદ્ર તુલ્યજ છે ને તે ચંદ્રજછે એમ પણ માની શકાય એવે પ્રકારે મુળરૂપ જે રામ તેની ગતીને રામ માનીને એક રામકા સકલ પસારા એમ કહ્યુંછે.

જીજ્ઞાશુ—હે માહારાજ તમોએ એક રામકા સકલ પસારા એટલે મુળરૂપ જે રામ તે રામની જ્ઞાન

ગતી સકળ સ્થળે વ્યાપીને રહીછે એમ કહ્યુ તેમાં શંકા થાયછે. જુઓ કે જ્ઞાનગતી સઘળે વ્યાપીને રહી છે ત્યારે સકળ પ્રાણી માત્ર તે ગતીથી ક્રીયા કરી સકેછે. તેવી રીતે કાષ્ટ પાષાણાદીકમાં ગતીછે તો તે કાષ્ટ પાશાણાદીક કેમ કાંઇ ક્રીયા કરી શકતા નથી.

વ્યાસજી—જો ભાઇ જે દેહોમાં એટલે પંચભુતોનો મીશ્રીત થયેલો જે દેહ તેમાં જ્ઞાન સત્તા તથા ચૈતન્ય સત્તા પડવાથી તે દેહો જ્ઞાનવાન તથા ચૈતન્ય વાન થઇ ક્રીયા કરી શકેછે. જેમકે આગગાડીનું જે ઇંજીન તેનો યુકતીએ યુકતીએ બાંધો બાંધીને પુદગળ કર્યુંછે તે વરાળથી ક્રીયા કરી શકેછે. હવે તે વરાળ ઇંજીનની બાહાર કાહાડી નાંખેછે ત્યારે તે વરાળથી શું ક્રીયા થાયછે. કાંઇજ નથી થતી, તે પ્રકારે આ પંચભુત મીશ્રીત દેહ રૂપી જે ઇંજીન અને તેમાં વરાળ રૂપી જે ચૈતન્ય સત્તાછે, તેથી ક્રીયા થઈ શકેછે ને જેમ એકલી વરાળથી ક્રીયા થતી નથી તેમ એકલી ચૈતન્ય ગતીથી પણ કાંઇ ક્રીયા થતી નથી એ રીતે બોલવા ચાલવાની ક્રીયા થઇ શકેછે તે દેહના બંધારણે ચૈતન્ય સત્તા ક્રીયા કરી શકેછે, વળી એકલી વરાળ કાંઇ ક્રીયા કરી શકતી નથી તેમ દેહ વિનાની જે ચૈ-

તન્ય સત્તા તે કાંઇ ક્રીયા કરી શકતી નથી, તેમાં પણ વરાળ જીણી જીણી થઇ ફેલાએલી હોય તે કાંઇજ કરી શકે નહી. ને ઘણી વરાળ ભેગી થએલી એક ટોળે હોય તો તેનાથી કાંઇક પણ થઇ શકે જેમકે ઈંજીનમાં ઘણી ભેગી થએલી વરાળ ઈંજીનને ચલવી શકેછે તેમ વિશેશ વરાળ મળેલી હોય તો તે ક્રીયા કરી શકેછે, તેમ છતાં ઇંજીનમાંથી ભેગી થએલી સામટી સાથેજ ઓચીંતી બાહાર નીકળે તે વરાળ કાંઇક ક્રીયા કરી શકેછે જેમકે ઇંજીનની વરાળ કાહાડી નાંખવાનું દ્વાર જ્યાં હોય તેની સજડ કોઇ ઉભુ રહ્યું હોય તો તે વરાળ તેને ધક્કો મારી બાહાર નીકળી જાયછે તે ધક્કો મારી શકે તેટલી તે ક્રીયા કરી શકે છે. વળી તે વરાળ એકદમ નીકળતાં બાળી પણ શકેછે. તે પછી તે વરાળ જીણી જીણી થઈ ફેલાય છે તો તે ફેલાએલી વરાળ ધકકો મારી શકતી નથી તેમ દઝાડી શકતી નથી એ રીતે દેહ માની ચૈતન્ય સત્તા તે બોલવા ચાલવા વિગેરેની ક્રીયા કરી શકે છે, ને ફેલાઇ રહેલી ચૈતન્ય સત્તા પુદગળના બંધારણ વિના કાંઇજ ક્રીયા કરી શકતી નથી, પણ જો ઇંજીનની મહી જે વરાળ છે તેનું નામ વરાળ છે તેમ બાહાર નીકળી ફે-

લાઇ જાયછે તે પણ વરાળ છે, એ રીતે મુળરૂપ રામ-
ની ગતી ગટ ગટમાં બોલેછે તેને પણ રામ કહ્યા ને
મુળરૂપ રામની ગતી ફેલાઇને રહેલી તેને પણ રામછે
એમ કહ્યું. એ રીતે ચાર રામ કહ્યાછે.

ન્યારા પરમેશ્વર કયે સ્થળે છે તે પ્રશ્ણ ૨૩.

ચોપાઇ.

આદ્ય રામ પરમેશ્વર જેહ,
કીયા સ્થળમાં રહેછે તેહ.

અર્થ—હે માહારાજ આદ્ય રામ જે પરમેશ્વર છે, તે પરમેશ્વર કીએ સ્થળે રેહેતા હશે, તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૩.

વ્યાસજી—જો ભાઇ જે સગુણ બ્રહ્મ તે આ વિશ્વને વ્યાપીને દસ આંગળ ઉંચા રહેલા છે તો પરમેશ્વર જે સગુણ બ્રહ્મથી ઉંચી પદવીવાળા તે તેનાથી પણ ઉંચ સ્થળે હોય એમ નીશ્ચે થાય છે, સગુણ બ્રહ્મ વિશ્વને વ્યાપીને દસ આંગળ ઊંચા રહેલા છે તેનું પ્રમાણ નીરાંકાર સાકારની શંકામાં ભાવાર્થ પ્ર-

કાશ નામના ગ્રન્થ વિશે આપેલું છે. તે પ્રમાણથી સગુણ બ્રહ્મ વિશ્વથી ઉંચે સ્થળે છે તો પછી તેમનાથી જે પરમેશ્વર ઉંચી પદવાના તે ઉંચે સ્થળે હોય એમ નીશ્ચે થાયછે. વળી વ્યવહાર રીતીમાં પણ જો કે કોઇ પ્રાણી જેવેળા ઇશ્વર આરાધના કરે છે અથવા ઓચીંતા ઇશ્વરને સંભારે છે તો તેવેળા તર્તજ ઉંચુ જોઇને ઇશ્વરનું આરાધન કરેછે ને પરમેશ્વરને સંભારતામાંજ સહુ પ્રાણીની દ્રષ્ટી તર્તજ ઉંચી જાયછે માટે પરમેશ્વર આ વિશ્વથી ઉંચે સ્થળેછે એ અનુભવ શીધ્ર નીરંસંશઇ છે. એજ તારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

તેજોમય કહેછે તે વિશે પ્રષ્ણ ૨૪.

દોહરો.

મ્હારાજા મેં સાંભળી, ઘણા મુખની વાત;
કોટાણ કોટી સૂર્યના, તેજોમય મુળ નાથ.

અર્થ—હે માહારાજ જગતમાં ઘણા એમ કેહે છે કે મુળનાથ જે પરમેશ્વર છે તે કોટાણ કોટી સૂર્યના તેજ જેવા તેજોમય છે તે કેમ.

ઉત્તર ૨૪.

વ્યાસજી—જો ભાઈ કોટાણકોટી સૂર્યના તેજ જેવા તેજોમય પરમેશ્વર છે એવું કેહેનારનું કેહેવું અસંભવિત છે કેમકે એક સૂર્યનું તેજ આખા વિશ્વમાં પ્રકાશ કરેછે ને તેજશ્વી સૂર્ય છે તો તે દેખવામાં પણ આવે છે તો કોટાણ કોટી સૂર્યનું તેજ દેખવામાં આવવુંજ જોઇએ. વળી તેજોમય કહેતાંમાં બીજી શંકા ઉતપન થાયછે. જોકે તેજ વસ્તુ તો પંચભુતમાં છે અને તે પંચભુત તો માયાનાં છે. ને પરમેશ્વર તો માયાતીત છે માટે તે તેજોમય હોય એમ કદી સંભવે નહી. માટે પરમેશ્વર તેજોમય નથી ને જ્ઞાનોમય છે. વળી તે વિશે વેદની શ્રૃતી પણ એમ કહેછે કે, सत्यज्ञानं तंब्रह्मः અર્થ બ્રહ્મ કહેતાં પરમેશ્વર તે સત્ય અને જ્ઞાનોમય છે, માટે જો ભાઇ તેજોમય કહેછે તે ખોટુછે. એજ તારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૫ કારતગવદી ૪ ને દીવશે શા. ચુનીલાલ ત્રીભોવનદાસ ટોકરસાની પોળનાએ વ્યાસજી વલ્લભરામના મુકામે આવી પ્રષ્ણ પુછયું.

શા આધારે પૃથ્વી તે વિશે પ્રષ્ણ ૨૫.

દોહરો.

શંકા ઉઠી ઉરમાં, પડીયો મ્હા વિચાર;
પૃથ્વી નવખંડ સૌ કહે, તે શાને આધાર.

અર્થ--હે મહારાજ માહારો પ્રષ્ણ એવોછે કે આ પૃથ્વી શાને આધારે રહીછે. જો એમ કહેશો કે પૃથ્વીની નીચે જળછે, ને તે જળ ઉપર કાચબ છે તે કાચબ ઉપર રહી છે. અથવા શેશનાગની ફણા ઉપર રહીછે તો તેમાં પણ એવી શંકાછે કે તે કાચબ અથવા શેશ તે શા ઉપર છે. કદી કહેશો કે તે જળ ઉપર રહ્યાછે તો તેમની નીચેનું જળ શા ઉપર રહેલું છે તે જળની નીચે પૃથ્વી છે એમ કેહેશો તો તે પૃથ્વી શાના ઉપર રહેલી છે. એ રીતે શંકાનો છેડોજ આવશે નહી. માટે યથાર્થ આ ઉત્તર ન્યાયમાં ઉતરે તેવો કરો.

ઉત્તર ૨૫.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ પૃથ્વીને જળ બેઉ શેળભેળ મીશ્રીત છે, કાંઇ પ્રથ્વીને જળ જુદાં નથી જે પૃથ્વી ઉપર જળ દેખાય છે તે જળની વાતનું આ પ્રષ્ણમાં પ્રયોજન નથી પણ પૃથ્વીના જળ વિશે ત-

મારી શંકાછે માટે તેનોજ ઉત્તર કર્વાનો છે. માટે તે વિશે સાંભળો કે પૃથ્વીને જળ બેઉ મીશ્રીત છે. હવે જે સુર્યછે તે જળને આકર્શણ કર્તાછે, અને જળ સુર્યથી આકર્શણ થાયછે એતો સર્વના જાણવામાંજછે. માટે જુઓ કે જે પૃથ્વીના મીશ્રીત જળછે તે જળનું સુર્ય આકર્શણ કરેછે તેથી તે જળ સુર્ય ભણી ખેંચાય છે, પણ ભેળી પૃથ્વીછે તેને લીધે જળથી ખેંચાઇને સુર્યમાં જવાતું નથી તેમ પૃથ્વી જળના ભેળી રેહેવાથી પૃથ્વીથી નીચી પડી જવાતું નથી. જેમકે ચમક પહાણ લોઢાની ધાતુને ખેંચી શકેછેજ પણ ચમકની સત્તા કરતાં વધારે વજનમાં લોઢુ હોય તો તે લોઢુ પુરણ ખેંચાય નહી પણ અંત્રીક્ષે થઇ રેહે. તેમ આ જળ મીશ્રીત પૃથ્વી સુર્યના આકરશણથી અંત્રીક્ષ રહેલી છે. એજ તમારા પ્રષણનો ઉત્તર છે.

કોઈ માહાત્માના વચનનું પ્રષણ ૨૬.

રામ નામ સબકો કહે, દલસેં કહે ન કોય;
એકવાર દલસેં કહે, કોટી યગન ફલ હોય.

અર્થ—હે માહારાજ આ વચન સત્ય હશે કે કેમ તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૬.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ એ વચન પરોપકારાર્થે સત્યછે. ને રૂચી વચન છે યથાર્થ સત્ય નથી કેમકે યથાર્થ સત્ય હોય તો ઘણી શંકાઓ છે જુઓ એમ કહ્યું કે રામ નામ સબકો કહે એટલે રામનું નામ તો સહુ કેહેછે. પણ ખરા દીલથી કોઇ કેહેતું નથી. જો એકવાર ખરા દીલથી કહે તો તેને કોટી (કરોડ) યજ્ઞનું ફળ થાય. હવે જો ભાઇ આ વચન પ્રમાણે સત્ય હોય તો શું આગળના ઘણા ઘણા ધર્મીષ્ટ ને હરીજનો હતા તે શું ખરા દીલથી રામનું નામ લે તેવા નોહોતા? હતા. તેમ હાલ પણ ખરા દીલથી આખા એક દિવશમાં એકાદ વખત નામ દેનારા શું નથી? છેજ. તેમ છતાં આપણ કેમ અત્યારે મનથી આદરીએ ને ખરૂં ચિત્ત એટલે ખરા દલથી નામ દેઇએ તો શું ન દેવાય દેવાય. જો દેવાય તો એકવાર રામ નામ દીધે કરોડ યગનનું ફળ થાય, અને થતું હોય તો આગળના ખરા ધરમીષ્ટ તથા હરીજનો રામ નામ દેતા તેમને એકવાર રામ નામ દીધે કોટી યજ્ઞના ફળની પ્રાપ્તી થતી હતી તો તેઓ યજ્ઞ કર્તા તે યજ્ઞો કરવાનું કાંઇજ પ્રયોજન ન્હોતું

વળી ઘણા દીવશ ભાગતા ત્યારે એક યજ્ઞ પુરો થતો ને એક યજ્ઞનુંજ ફળ થતું હતું: વળી ઘણુંક દ્રવ્ય વાવરતા હતા. ત્યારે યજ્ઞ થતો. ત્યારે તેઓ ખરા દીલથી એકવાર નામ દે તો પછી તેમને દ્રવ્ય ખરચીને અને ઘણા દીવશ ભાગીને યજ્ઞ કરવાની કાંઇજ જરૂર ન્હોતી. તેમ છતાં તેઓ યજ્ઞો કરતા માટે એમ સમજો કે એકવાર ખરા દીલથી રામ નામ દીધે કોટી યજ્ઞનું ફળ થાયછે એ વાત ખોટીછે ને રૂચો વચન છે. વળી ખરા દલથી એકવાર રામનું નામ લેઇએ ને કરોડ યજ્ઞનું ફળ થાય તો એક દીવશમાં ઓછામાં ઓછાં સો વખત રામ નામ દેઇએ તો સો કરોડ યજ્ઞનું ફળ થાય, તો આખી ઉમ્મરમાં વિશેશ નહી તો દસ વર્શ સુધી તો નામ લેવાય. જો તેટલા નામ લેવાય તો અસંખ્ય યજ્ઞનું ફળ થાય, જો અસંખ્ય યજ્ઞનું ફળ થાય તો ઘણા એક પુસ્તકોમાં એમ લખ્યુંછે કે એક યજ્ઞના કરનારને સ્વર્ગની ને ઈંદ્રાસનની પ્રાપ્તી થાયછે. તો હવે જુઓ કે રામ નામ લેઇ અસંખ્ય યજ્ઞનું ફળ લેનારને તો કેટલાંક ઈંદ્રાસનની પ્રાપ્તી થાય. આ વાત કેવળ અસંભવિત છે. પણ કેહેનારા પુરૂશે શા હેતુથી કહ્યું છે તે સાંભળ.

કુંડળીયો.

ઘણા ભક્તો કહી ગયા, એકવાર કહે રામ,
કોટી યજ્ઞ ફળ થાયછે, તો શું યજ્ઞનું કામ;
તો શું યજ્ઞનું કામ, નામ એવાં દે કોટી;
કેમ સંભવે વાત, અનુભવે ભાસે ખોટી;
વ્યાસ કહે કરો કયાસ, આશ મ્હોટી દીધીછે;
રૂચી થવાને માટ, વાણ કવિયે કીધીછે.

જુઓ ભાઇ જે અજ્ઞાની પ્રાણી રાત દીવશ વ્યવહારમાં કાઢે છે ને એક પળવારે હરીસ્મર્ણ કરતો નથી તેને રૂચી થવાને અને રૂચી થવાથી હરીસ્મર્ણ કરે એવા હેતુથી કોટી યજ્ઞનું ફળ થવાની લાલચ દીધી છે. જેમકે બાળકને કહીએ કે તું પેહેલી ચોપડી ઉતાવળો ભણી જઇશ તો તને મેહેતાજીની જગો મળશે. વળી અજ્ઞાની બાળકને વિદ્યા ભણવી તે મહા દુખદાયક ભાસેછે ને રમવું તે સુખદાયક ભાસે છે, તેમ અજ્ઞાનીઓને ઇશ્વર સબંધી નામ ભણવું તે દુખદાયક ને નિશ્ફળ ભાસેછે ને વ્યવહારીક કામ સફળ ને સુખદાયક ભાસેછે. વળી અજ્ઞાનીઓને ઇશ્વર સ્મર્ણ

કડવા ઔશદ જેવું ભાસે છે. કે ઉદ્યોગ કરવો મુકીને એ સ્મર્ણમાં કયાં વખત ગાળીએ એમ સમજી ઇશ્વર સ્મર્ણ કરતા નથી માટે તેવા માયા લોભી અજ્ઞાની જીવોછે તેઓને ઈશ્વર સ્મર્ણ કડવા અઉશદરૂપી છે તે જેમ બાળકને અઊશદ પાઇએ ત્યારે સાકરની કાકરી બતાવીએ કે લે ભાઇ આ ઔશદ પી જાય તો તને આ સાકર મળે. એમ સાકરની લાલચ આપ્યા વિના તે બાળકરૂપી અજ્ઞાનીઓ ઔશદરૂપી ઇશ્વર સ્મણ અંગીકાર કરે નહી માટે સાકર રૂપી કોટી યજ્ઞનું ફળ બતાવેલું છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

જીવ શીવ વિશે પ્રષ્ણ ૨૭.

દોહરો.

જીવ શીવ થાએ નહી, શીવ બને નહિ જીવ;
શીવ બને તે જીવ નહી, જીવ બને તે નહી શીવ.

અર્થ—હે માહારાજ જે જીવછે તે શીવ થાય નહી, ને જે શીવછે તે જીવ થાય નહી, જો જીવ શીવ થાય તો તે જીવ હોયજ નહી, શીવ હોય તોજ તે શીવ થાય, વળી શીવછે તે જીવ થાય નહી જો શીવ

જીવ થાય તો તે શીવ હોયજ નહી. જીવ હોય તોજ તે જીવ થાય. તે વિના જીવ તે શીવ થાય નહી ને શીવ તે જીવ થાય નહી. જેમકે કાકરો તે પાણી થાય નહી, ને પાણી તે કાંકરો થાય નહી આ વિશે ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૨૭.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ જે જીવ દશાને પામ્યો તેને જીવ કહીએ છીએ પણ સરવે ચૈતન્યવાન આત્મા છે તે આત્મા પર્માત્માની ગતીછે એટલે પરમાત્માનો અંશછે જેમ સમુદ્રનું સ્થીત જળ અને સમુદ્રના ઉપરના ભાગનું તરંગ જળ એટલે વાયુના સ્પર્શ વડે વિકાર પામેલું જળ તે તરંગ જળછે, તે જળ તરંગ ચઢેલે સમે ઉછળી સમુદ્રની હદ બાહાર નીકળીને મીઠાના ચારડા (એટલે મીઠુ પાકેછે તે મીઠાના ચારડા) તેમાં જાયછે તે ચારડાઓમાં તે જળ સ્થંભી રેહેવાથી પછી તે જળ ઠરીને તે જળના મીઠાના કાકરા થાયછે, જો હવે જે તરંગ જળ તે પણ જળનો ભાગ છે પણ તે જળ વિકાર વાસના સહીતછે વિકાર તે વાયુથી ભેળ થયેલું એટલે વીકાર પામેલું.અને વાસના સહીત તે

ઉછળવાની ને જોર કરી સમુદ્રની બાહાર નોસરી જ-
વાની ઇછા સહીત તે વાસના સહીત છે, તે તરંગ જળ
વીકાર વાસના સહીતછે તેથી તેનું મીઠુ થાયછે તે કાકરા
રૂપ બનેછે. ને સમુદ્રમાં નીચેના ભાગનું જે સ્થીત
જળ એને વાયુ સ્પર્શ કરી શકતો નથી તેથી તે જળ
વિકારવાન નથી ત્યારે તે જળનો તરંગ ઉઠે નહી ને
તરંગ ઉઠે નહી તો તેનો કાકરો બંધાય પણ નહી, એ
રીતે જે સત્ય સ્થીતીના શીવ (પરમાત્મા) તે શીવને
વાયુ સ્પર્શરૂપી જે માયા તે સ્પર્શ કરી શકતી નથી
તેથી તે સ્વરૂપને વાસના પણ થતી નથી, માટે તે શીવ
કોઇ કાળે જીવ થતા નથી. અને તે શીવની જે જ્ઞાન
ગતી, ગતી એટલે જેમ સમુદ્રના ઉપરના ભાગનું જળ
તેનું નામ તો જળછે પણ તેને તરંગી જળ કેહેવાયછે
તે તરંગી જળ એજ સમુદ્ર જળની ગતીછે તે ગતી
જળ ચારડામાં જવાથી તે ગતી જળના કાકરા બંધાય
છે. તેમ જે શીવની (પરમાત્માની ગતી) ચારડારૂપી
માયાએ ભેળ થવાથી તેનો કાકરો બંધાય છે. કાકરો
બંધાયારૂપી તે માયામોશ્રીત દેહવાળા થાયછે ને જીવ
કેહેવાય છે. તે જીવ શીવનો અંશ છે. જેમ સમુદ્રના
નીર્વિકારી જળનો ભાગ તરંગ જળ, તે પણ જળનો

અંશછે તેમ જીવ (આત્મા) તે પણ શીવનો (પર્માત્માનો) અંશછે, માટે તે જીવ શીવ થઈ શકેછે જેમ કાકરારૂપ મીઠુ જે થયું તે જળ થઇ શકેછે. એ રીતે જીવ શીવ થઇ શકેછે ને શીવનો અંશ જીવ થાય છે. પણ સુદ્ધ શીવ તે જીવ થતો નથી.

જીજ્ઞાશુ—હે માહારાજ આ ઉપરથી તો એમ સીદ્ધ થાયછે કે બ્રહ્મવાદીનું કેહેવું સર્વં ખલ્વિંદ બ્રહ્મ એટલે સઘળુ બ્રહ્મછે એ સત્ય થાય છે. કેમકે સમુદ્રનું સ્થીત જળ અને તેનુંને તેનું તરંગ જળ તે જળમાં કાંઇ ભેદ નથી જળ તો એકજ છે ત્યારે સહુ શીવજ છે એમ સીદ્ધ થયું. માટે આ ઠેકાણે તમારો દ્વૈતભાવ અસત્ય થાયછે. કેમકે જેમ દીપક અને દીપકનો પ્રકાશ તેમાં કાંઇ ભેદ નથી એકજ છે. એમ સર્વ બ્રહ્મછે એ શીદ્ધ થાયાછે.

વ્યાસજી—જો ભાઈ અવિવેક દ્રષ્ટીએ તો તે સર્વ જળ એક ભાસે છે પણ ઝીણા વીચારે ને વિવેક દ્રષ્ટીએ જુદુછે એમ તરત જણાશે, જોકે જળ નામે નામ એકછે જળ રૂપે રૂપ એકછે પણ તેમાં કેટલો ભેદ છે. તે જો કે પેશાબ છે તે પણ જળ છે ને ગંગાજળ તે

પણ જળછે. હવે એ પેશાબ જળ ઝીણી દ્રષ્ટીએ રૂ-
પમાં જોઇએ તો ગંગાજળ કરતાં જાડપણામાં છે, ગુ-
ણમાં જો જોઇએ તો ખારાશ છે. વિકારમાં જોઈએ
તો જીભ્યાસ્વાદમાં કંટાળો ઉપજાવતું છે. અને ગં-
ગાજળ જીણી દ્રષ્ટીએ જોઇએ તો રૂપમાં પાતળાશછે,
ગુણમાં જોઇએ તો આતસ સમાવતા છે. અને જીભ્યા
સ્વાદને હર્ષ ઉત્પન્ન કરતા છે એ રીતે જળ નામે નામ
એકછે પણ ભેદછે. જેમકે નામથી પશુ નામ એક છે
દેહમાં જોઇએ તો સર્વ પશુનો દેહ પંચભુતોથી પણ
એકછે. પણ વિવેક દ્રષ્ટીએ જોઇએ તો ગાય તે પણ
પશુછે, ને ગધેડી તે પણ પશુછે, હાથી તે પણ પશુછે.
ને સસલું તે પણ પશુછે, પણ તે પશુઓના કલેવર-
માં તથા ગુણમાં તથા કાર્યમાં ઘણાજ ભેદછે એ ભેદ
જોઇએ નહી ને અવિવેક રાખીએ તો ગધેડી પણ
શેવા કરવા યોગ થાય. વળી સ્ત્રી નામે એક છે, તેમાં
વિવેક વિના સૌ સ્ત્રીઓ એક છે એમ સમજીએ તો
માતા બેન ભાણેજી સ્ત્રી વિગેરે એક જાણી અનીતી
કરાય. તેમાં કાંઇ શંશય નહી. માટે વીવેક દ્રષ્ટીએ
જોઈશ તો ભેદછે તે તારાથી સમજાશે. વળી તેં કહ્યું

કે દીપક અને દીપકના પ્રકાશમાં કાંઇ ભેદ નથી પણ જો તેમાં પણ ભેદછે, કે જે દીપક છે તે દહન કરી શકે છે ને દીપકની ગતી જે પ્રકાશ તે દહન કરતા નથી અને દીપક અને દીપકનો પ્રકાશ કાંઇ છુટા નથી સ-ળંગ શુત્રછે. પણ તે પ્રકાશ દહન કરતા નથી માટે જે પ્રકાશ તે કાંઇ દીપક નથી તેમ તે પ્રકાશ દીપકથી જુદો નથી, પણ દીપકમાંને દીપકના પ્રકાશમાં ભેદછે તે વિવેક દ્રષ્ટીથી જણાય છે. જેમ દુધમાં પાણી ભ-ળેલું હોય તે અવિવેક દ્રષ્ટી વાળાને માલમ પડે નહી તેમ તે દુધ પાણી જુદુ પાડી શકે નહી. પણ હંસરૂપી જે વિવેકી છે તે દુધમાં પાણી મળી ગએલું સળંગ સુત્ર હોયછે પણ દુધને અને પાણીને જેમ હંસ જુદુ સમજે છે જાણેછે ને જુદુ કરી શકેછે તેમ વિવેકી જુદુ સમજે છે જાણેછે ને જુદુ કરી શકેછે. એ રીતે જે વિવેકી જ્ઞાનીછે તે સળંગ સુત્ર છતાં પણ વિવેક વડે જુદુ સમજી શકેછે ને જુદુ દરસાવી શકે છે. માટે જો શીવમાં ને શીવની ગતીમાં ભેદછે એજ તારા પ્રષ્ણ-નો ઉત્તર છે.

ભગત ભગવાનનો દેહ તે વિશે પ્રશ્ણ ૨૮.

દોહરો.

ઉંચ થઇને ના ભજે, ચાન્ડાળ સરખો તેહ;
નીચ થઇ મુજને ભજે, તે જાણુ મમ દેહ.

અર્થ—હે માહારાજ ગીતા વીશે ભગવાને એમ કહ્યુંછે કે ઉંચ કુળનો કોઇ પ્રાણી હોય પણ મને ભજતો નહોય તો તે ચાન્ડાલ સરખો છે. અને કોઇ નીચ કુલનો પ્રાણી હોય પણ તે મને ભજતો હોય તો તે મ્હારો દેહછે. એમ કહ્યું છે. તે ઉપરથી ઘણી શંકાયો થાયછે. કે કોઇ અનામીક જાતી હોય અને તે રાત દીવશ હરીસ્મર્ણ કરતો હોય તો તે પ્રાણી ભગવાનના વચનથી ભગવાનનો દેહછે એમ થયું. તો પછી તે અનામીકને આપણ અડકીએ તો તે અડકવાથી કાંઈ બાધ નથી, કેમકે તે તો ભગવાનનો દેહછે, અને ભગવાનનો દેહ તે તો મ્હા પવિત્ર છે, તો તે નીચ જાતીને અડકવાનો બાધ રહ્યા નહી, એમ સીધ થાય છે. આ વિશે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર ૨૮.

વ્યાસજી—જો ભાઇ ભગવાનના વચનનો હેતુ સમજીશ તો વિવેક જણાશે. જો કે ભગવાને તો એમ કહ્યું કે નીચ થઈ મુજને ભજે તે જાણુ મારો દેહ. એટલે જોકે જે અનામીનો આત્મા જે ચૈતન્ય તે કર્મે કરીને નીચ દેહમાં પડવાથી નીચ ગણાયો છે પણ તે આત્મા ભગવાનને ભજે તો તે આત્મા ભગવાનનો દેહ છે. કાંઇ નીચના દેહને પોતાનો દેહ ભગવાને કહ્યો નથી. જોકે ભગવાનનું ભજન કરેછે તેજ ચૈતન્ય આત્મા છે તે કરેછે કાંઇ ખોળીયું.કરતું નથી જો ખોળીયું કરતું હોય તો ખોળીઆમાંથી આત્મા નીકળી ગયા પછી ખોળીયું કેમ ભજન કરતું નથી. ખોળીયું તો જડછે. માટે ખોળીયું ભજન કરતું નથી ફક્ત આત્મા ભજન કરી શકેછે. તે ભજનના કરનારને એટલે ભજન કરનારો જે આત્મા તેને ભગવાને પોતાનો દેહ કહ્યો છે કાંઇ ખોળીઆને કહ્યો નથી. માટે અનામીકનું જે ખોળીયું તેને અડકાય નહી. ને ભજન જે આત્મા કરતો હોય તે આત્મા ભજન કરવાથી ભગવાનના દેહ જેવો પવીત્રછે તે આત્માને અડાય,પણ તે આત્મા

અડવા જેવો પદારથ નથી કે તેને અડી શકીએ. અને નીચ ખોળીયામાં ભજવાવાળો આત્માછે તે આત્માને ભગવાનના દેહ રૂપી પવીત્ર ગણી અંગીકાર થાય. પણ ખોળીઆને પવીત્ર ગણાય નહી. તેમ તે અંગીકાર થાય નહી. જેમકે કોઇ નીચના ચુલ્લામાંનો અગ્ની અંગીકાર થાય એટલે લેવાય, પણ તે ચુલો અંગીકાર થાય નહી એટલે તે ચુલા ઉપર રંધાય નહી. તેમ અગ્ની રૂપી આત્મા તે ભજન કરતો હોય તો તે આત્માને અડાય, પણ તે અડવા જેવું પદારથ નથી ને ચુલ્લારૂપી જે દેહ તે દેહને અગીકાર થાય નહી; એટલે અડાય નહી, એ રીતે નીચ થંઇ મુજને ભજે તે જાણુ મમ દેહ એમ ભગવાને કહ્યુ છે આ રીતે સવળુ સમજીશ તો વિવેક રેહેશે ને વચનના ભાવાર્થને સમજ્યા શીવાય ફક્ત વચન ને બાઝી રહીશ તો અવિવેક થઇ જશે ને અવિવેક થવાથી અધર્મ થઇ જશે. માટે જે જે વચનો હોય તે તે વચનોને વિવેકથી સમજવું તો યથાર્થ વચનોનો હેતુ જણાશે. એજ તારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૫ના કારતગવદી ૪ને દીવશે ફ-

ડીયા મીસ્ત્રી ચકુભાઇ હાઉસાએ વ્યાસજી વલ્લભરામને ઘેર આવી પ્રષ્ણ પુછ્યું.

નામ રૂપના નાશ વિશે પ્રષ્ણ ૨૯.

દોહરો.

ઘણી જગોએ સાંભળ્યું, નામ રૂપછે નાશ.
જ્ઞાનરૂપ બ્રહ્મ ગાઓછો, તે મીથ્યા અભ્યાસ.

અર્થ. હે માહારાજ તમોએ ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રંથમાં એમ કહ્યુંછે કે જ્ઞાન સ્વરૂપે સાકાર પરમાત્મા છે. તો જ્ઞાનરૂપ તે પણ રૂપ થયું, ને પરમાત્મા તે નામ થયું. તે નામ રૂપનો તો નાશછે એમ ઘણાં શાસ્ત્રાધારે વિદ્વાનોના મુખથી સાંભળ્યું છે ત્યારે તે વિદ્વાનોનું કહેલું ખરૂં કે તમારૂં કહેલુ ખરૂ.

ઉત્તર ૨૯.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ આગળના મોહોટા પુરૂશો ઘણાં પુસ્તકોમાં નામ રૂપનો નાશછે એમ લખી ગયાછે તે ખરૂંછે. પણ તે પુરૂશો કીયા નામ રૂપનો નાશ લખી ગયા છે તે સમજો, જોકે જે આ માયાનો

દેહ થયો તે દેહના નામ ઉપરજે બીજુ નામ આરો-
પણ કર્યું તે નામનો નાશછે. કેમકે દેહ નાશવાન છે તો
તે દેહ ઉપર જે બીજુ નામ ધારણ કર્યું તેનો નાશ છે.
એટલે નાશ માનવાપણુ છે પણ તે નામનો નાશ નથી,
જોકે તમારા દેહનું નામ ચકુ તે તમારો દેહ જવાથી ત-
મારા દેહના ઉપારના નામનો નાશ થયો.પણ કોઇ બીજા
દેહનું નામ ચકુ હશે તે કાંઈ તમારૂં ચકુ નામ નાશ
થવાથી બીજાનું ચકુ નામ નાશ થયું નથી. કદી તેવા
તેવા બધા ચકુના નામોવાળા દેહોનો નાશ થશે પણ
ચકુ નામનો નાશ થવાનો નથી કેમકે ચ-અને-કુ-એ
બેઉ અક્ષર નાશ થવાના નથી જો તે અક્ષરોને નાશ-
વાન કેહેશો તો તે સંભવશે નહી કેમકે, ક-ખ-ગ-ઘ-
વિગેરે જે અક્ષરો છે તે નાશ થાય તો તેનું નામ અ-
ક્ષર એટલે નાશ ન પામે તેને અક્ષર કેહેવાય છે તેથી
તે અક્ષરનો નાશ નથી માટે નામનો નાશ કોઇ કાળે
નથી, વળી નામનો નાશ કહીશ તો આત્મા એ પણ
નામછે, તે આત્માનો નાશ કોઇ કાળે નથી જો આ-
ત્માનો નાશ કહેશો વેદશાસ્ત્ર વીગેરે ઘણાં ગ્રન્થોમાં
આત્માને અવિનાશી કહ્યોછે. તેથી આત્માનો નાશ
સંભવશે નહી. તેમ છતાં નાશ કહેશો તો વેદશાસ્ત્ર

જુડાં થઈ જશે, વળી અવીનાશી જેને કેહેશો તે અ-
વીનાશી તે પણ નામછે જુઓ તે નામનો નાશ સંભવે
નહી કેમકે અવીનાશી એટલે નાશ પામે તે અવીનાશી
એટલે નાશ પામે તે અવીનાશી છે, માટે નામનો
નાશ સંભવતો નથી, ને જે વસ્તુનું જે નામછે તે નામ
ઉપર બીજુ નામ આરોપણ કર્યું તે નામ તે વસ્તુનું
એટલે જુદુ પડેછે છુટાપણુ થઇ જવાથી તે વસ્તુમાંથી
તે નાશ પામેછે, તે સત્ય છે, પણ નામ માત્ર નાશ જે
કોઇ સમજે છે તે કેવળ અજ્ઞાની છે.

હવે રૂપના નાશનું જે કેહેછે તે પણ ખોટુછે. જો
કે વેદમાં બ્રહ્મને જ્ઞાનરૂપ ચૈતન્યરૂપ આનંદરૂપ એમ
રૂપ રૂપ શબ્દ કહ્યોછે, તો જોકે તે રૂપનો નાશ હોય તો
પછી અવીનાશી વસ્તુ કાંઇજ રહી નહી, કદી રેહેતી
નથી એમ કેહેશો તો વેદમાં બ્રહ્મને સચીદાનંદ કેહેછે
એટલે સત્ત કેહેછે તે સત કોને કેહેછે કે જેનો કોઇ કા-
ળે નાશ નહી તેને સત્ત કેહેછે. તે સતરૂપ જે બ્રહ્મ તે
સત્તરૂપનો નાશ કોઈ કાળે હોય નહી. માટે રૂપમાત્ર-
નો જે નાશ કેહેછે તે પણ ખોટું ને શાસ્ત્ર રૂપનો નાશ
કેહેછે તે માયાના રૂપમાંથી થયેલાં રૂપને નાશ કેહેછે.
તેમ છતાં જે નામરૂપ માત્રનો નાશ કેહેછે તે કેવળ

અવિચારે એકતરફી વચન સાંભળવાથી નાશ કેહેછે.

ભગવાનને થાળ ધરવા વિશે પ્રષ્ણ ૩૦.

કુંડળીયો.

થાળ ધરે ઠાકોરને, મનુશ છતાં જ્યમ ઉંટ;
ક્યાં તે જમેછે જગપતી, કરે ઢોંગ સૌ જુઠ;
કરે ઢોંગ સૌ જુઠ, કડાકુટ અનકોટ કરતા;
આપ જીભનો સ્વાદ, નામ ઠાકોરનું ધરતા;
ગણિ ઘરનો હીસાબ, કરે સામગ્રી સુમારે;
પંદર પ્રતીમા હોય, તેનું નહિ પૈસા ભારે;

અર્થ. હે મ્હારાજ તમો તથા ઘણાએક ધર્માચાર્યો ભગવાનને ભોજન સારૂં સારી સામગ્રી કરવી ને ધરાવવી એમ ઉપદેશ કરોછો ઠાકોરજીતો ખાતાએ નથી, ને ઘરમાં જેટલાં માણસ હોય તેટલાંનો હીસાબ ગણીને સરવે હરીજનો સામગ્રી કરેછે. ઘરમાં પંદર પ્રતીમા હોય પણ તેની પૈસાભારે સામગ્રી કોઇ ગણતુ નથી, ને પોતાને સારૂ કરેછે કેમકે ઠાકોરજીતો જમતા નથી ત્યારે એવી સામગ્રી કરવી ને ઠાકોરજીને ધરવી એ મીથ્યા કાહોછો કે શા રીતે ?

ઉત્તર ૩૦.

વ્યાસજી--જુઓ ભાઇ આ પ્રશ્ણનો ઉત્તર અમો કરીશું તો તમને સ્વારથ ભાસશે, તેમ છતાં સંક્ષેપે કહીએ છીએ. જુઓ કે આગળના મ્હોટા પુરૂશો ભગવાનને ભોજન ધરવાનું કહી ગયા છે તે એવા હેતુથી કે ભગવત નીમીત સામગ્રી કરી ભગવત નામ જેમાં આરોપણ થયું હોય ત્યાં તે સામગ્રી દરસાવરાવીને ભગવાનનું રૂપ જે બ્રાહ્મણો તેમને અરપણ કરવું. એટલે તે બ્રાહ્મણો આરોગે, તેથી ભગવાન આરોગ્યા એમ જરૂર જાણવું. અને તે દેવાર્પણ નૈવેદ બ્રાહ્મણનેજ અર્પણ કરવાનું મનુ સ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યયના એકસોને અઠાવીસમા શ્લોકમાં દેવ પીત્રને આપવા લાયક વસ્તુ બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવી અર્થાત દેવ પીત્રી લેવા કે ખાવા આવતા નથી માટે દેવરૂપ જે બ્રાહ્મણ તેને દેવું. એટલે ભગવાન જમ્યા એમ સત્ય થાય છે. અને જે જે પદારથ દેવાર્પણ કે કૃષ્ણાર્પણ થયેલાં પદાર્થોના બ્રાહ્મણ વિના બીજી વરણને ભોકતા થવાનો અધીકાર નથી. અને દેવાર્પણ ભોજન જે કર્યું હોય તે ભોજનથી બ્રાહ્મણ ત્રપ્ત થાય તોજ પ્રભુ ત્રપ્ત થાય છે. ને બ્રા-

હ્મણ ત્રપ્ત થયા વિના ભગવાન ત્રપ્ત થતા નથી તે વિશે દ્રષ્ટાન્તઃ એકવાર પાર્વતી વિશ્ણુ નારાયનને ભોવન પધાર્યાં તે સમે વિશ્નુએ પાર્વતીનું જ્ઞાન જોવા સારૂ હશીને કહ્યું કે હે પાર્વતી એકાદ દીવશ અમોને જમવાને તેડો; ત્યારે પાર્વતીએ કહ્યું કે ભલે માહારાજ, કાલે આપણે ત્યાં પધારજો. ત્યારે ભગવાને કહ્યુ કે ઘણુ રાંધશો તો હું ત્રપ્ત થઇશ. પાર્વતીએ કહ્યું ભલે, જોવધશે તો તમારે છેડે બંધાવીશું. એમ કહી પાર્વતી ગયાં. અને તે વાત માહાદેવને કહી તેથી માહાદેવે કહ્યુ કે ભલે. પછી બીજે દીવશે પાર્વતીએ સવાસો માણસ જમે એટલી સામગ્રી કરી, પછી પ્રભુ જમવાને પધાર્યા; ત્યાં પાર્વતીએ પ્રેમ પુર્વક પીરસ્યું. તે પછી આગના લેઇ પ્રભુ જમવા લાગ્યા ને જેમ જેમ જમે જાય છે તેમ તેમ પાર્વતી પીરશે જાય છે એમ કરતાં કરતાં સો માણસની સામગ્રી પ્રભુ આરોગી ગયા ત્યારે પાર્વતીએ જાણ્યું જે રસોઇ ખુટશે ને માહારી હલકાઈ થશે. એમ ગભરાઈ એકાન્ત માહાદેવની પાસે જઇ માહાદેવને કહ્યું કે હે માહારાજ સો માણસની રસોઇ તો પ્રભુ આરોગી ગયા હવે પચીસ માણસની સામગ્રી રહી છે તે પણ જમી

જશે પછી શું પીરશીશું. આ તો આબરૂ જવા જેવું થયું. તવ માહાદેવે કહ્યું કે જાઓ કોઇ એક બ્રાહ્મણને લાવી જમાડી દો. એટલે પાર્વતીએ એક બ્રાહ્મણને લાવી ભોજન કરવા બેસાડ્યો ને જ્યાં તે બ્રાહ્મણ ત્રપ્ત થયો કે પ્રભુને હોટકાર આવ્યા ને પ્રભુ હાથ ધોઇને ઉઠ્યા, એટલે પાર્વતી કહે કે અરે માહારાજ હજુતો જમો. ત્યારે ભગવાને કહ્યુ હે પાર્વતી. મ્હારૂં રૂપ જે બ્રાહ્મણ તે ત્રપ્ત થયો એટલે હુ ત્રપ્ત થયો. એ બ્રાહ્મણને જમવાની સત્તા રહી નહી એટલે મ્હારી સત્તા જમુ એવી નથી. અર્થાત બ્રાહ્મણ ત્રપ્ત થવાથીજ હું ત્રપ્ત થાઉછું. તે વિના હું ત્રપ્ત થતો નથી. અને મને ધરેલી સામગ્રી બ્રાહ્મણને જમતાં વધે તેની પ્રસાદી લે તે પ્રસાદ છે. બાકી દેવાર્પણ કે કૃષ્ણાર્પણ કરેલું પ્રસાદ કહી પોતે ત્રપ્ત થાય છે, તેને દેવરણીયુને અજ્ઞાની જાણવું અને જે પ્રાણી દેવને થાળ ધરાવે તેણે તે પદારથ બ્રાહ્મણને આપવો એમ પ્રભુએ પાર્વતીને ઉપદેશ કર્યો. તેવીજ રીતે મનુએ મનુસ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યાયના ૧૨૮ મા શ્લોકમાં પણ કહ્યું છે.

માટે દેવના નીમીત જે સામગ્રી કરી હોય તે બ્રાહ્મણને અરપણ કરવાથી દેવતા વિશ્નુ વિગેરે ત્ર-

પ્ત થાય છે. એ વાત યથાર્થ છે. બાકી જે પ્રાણી દેવ નીમીત સામગ્રી કરી પોતાને કામે લગાડે છે તે સામગ્રી કોઈ કાળે પ્રભુને અરપણ થતી નથી, માટે થાળ ધરાવનારે ઠાકોરને ધરાવી બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવું તેણે કરીને વિશ્નુ દેવતા ત્રપ્ત થાય છે. અને જે પોતાને કામે લગાડે છે તે દેવતાનો રણીયો થાય છે. અને આજે થાળ ધરવીને તે બ્રાહ્મણને જમાડવી આ રીતે જે કરે તેનુ નામ થાળ ધરી સમજવું. એ રીતે અમો તથા ઘણા સમજેલા પુરૂશોનો કેહેવાનો હેતુ છે.

સંવત ૧૯૪૫ ના કારતગ વદી ૬ ને દીવશે મારવાડી સોની રાજા રામ વસ્તી રામ સ્વસ્થાન મારવાડમાં પાલી. હાલ અમદાવાદના નીવાશી એ વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રષ્ણ પુછયું.

બ્રાહ્મણ વિશે પ્રષ્ણ ૩૧.

દોહરો.

બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ સૌ કહે, ગુરૂ બ્રાહ્મણ તેહ;
શાથી બ્રાહ્મણ જાણવો, તે ટાળો સંદેહ.

હે માહારાજ તમો બ્રાહ્મણનો મહીમા જયાંને ત્યાં વધારો છો ને ઘણી ઉપમા આપો છો. અને ત્યાગીનો

મહીમા ઘટાડો છો, માટે માહારૂં પ્રશ્ન એટલું છે કે બ્રાહ્મણ કોને માનવા ને બ્રાહ્મણ શાથી જાણવા.

વ્યાસજી—

શ્લોક.

जन्मनाजायतेपुद्ध शंस्काराद्वीजमुच्यते
वेदाभ्यासेन्नवेत्‌विप्र ब्रह्मजानातीब्राह्मणः ॥

મતલબ સહીત, અર્થ. જુઓ ભાઇ આ શ્લોકના પેહેલા ચરણમાં એમ કહ્યુ છે કે. આજના યુગમાં બ્રહ્મયોનીથી જે જીવ ઉત્પન થયો તે જીવને ઉપવિત સંસ્કાર ન થયો હોય તથા તેણે વેદાભ્યાસ ન કર્યો હોય તો પણ તે બ્રહ્મયોનીના મહીમાયે કરીને જનમ્યો તે વારથી સુદ્ધ છે, અને તે સુદ્ધ ગણાય છે. અને બીજા ચરણમાં એમ કહ્યુ કે ઉપવિત તથા ઉપવિતની સાથે દ્વીજના છ કર્મનો અધીકાર થાય છે ત્યારથી તે દ્વીજ ગણાય છે. અને ત્રીજા ચરણમાં એમ કહ્યુ કે વેદાભ્યાસ કરે તો તે વિપ્ર ગણાય છે. ને ચોથા ચરણમાં એમ કહ્યું કે બ્રહ્મને (પરમાત્માને) યથાર્થ જાણે તે બ્રાહ્મણ ગણાય છે. માટે જુઓ ભાઇ, જે બ્રહ્મયોનીથી થયેલાને બ્રહ્મનું જ્ઞાન થાય તેને બ્રાહ્મણ માનવા તથા જાણવા.

રાજારામ--હે માહારાજ અમારા ગુરૂજીનું એમ કેહેવું છે કે સ્નાન સંધ્યા જપ હોમ એવાં એવાં છ કર્મ કરે તેને બ્રાહ્મણ જાણવો.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ તમારે જે છ કર્મ કહેવાની ઇચ્છા છે તે છ કર્મનો શ્લોક તમને કહી બતાવું છું.

श्लोक.

स्नानं संध्या जपं होमं स्वाधायं पीत्र तर्पणं।
सर्वेषांचैव द्विजाणां षट्कर्माणि दीनेदीने ॥

જુઓ ભાઇ આ શ્લોકમાં સ્નાન ૧) સંધ્યા ૨) ગાયત્રી જપ ૩) હોમ ૪) સ્વાધાયં ૫) અને પીત્રુ તર્પણ ૬) આ છ કર્મ દ્વીજનાં છે, બ્રાહ્મણનાં નથી. અને બ્રાહ્મણનાં છ કર્મ મનુસ્મૃતીમાં પેહેલા અધ્યાયના ૮૮ મા શ્લોકમાં છે તે જો.

श्लोक.

अध्यापनमध्ययनं यजनंयाजनंतथा।
दानंप्रतिग्रहंश्चैव ब्राह्मणानामकल्पयत् ॥

વળી દસમા અધ્યાયનો પંચોતેરમો શ્લોક. તેમાં પણ આ શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે કહ્યું છે. કે

श्लोक.

अध्यापनमध्ययनं यजनंयाजनंतथा।
दानंप्रतिग्रहश्चैव षट्कर्माण्यग्रजन्मनः॥

આ બંનેનો અર્થ વેદ ભણવો ૧) વેદ ભણાવવો ૨) યજ્ઞ કરવો ૩) તથા યજ્ઞ કરાવવો ૪) દાન આપવું ૫) દાન લેવું ૬) આ છ કર્મ બ્રાહ્મણનાં છે. અને સ્નાન સંધ્યા આદિ જે છ કર્મ કહ્યાં તે દ્વીજનાં છે. અને બ્રાહ્મણને દ્વીજનાં છ કર્મ કરવાની જરૂર નથી તેમ છતાં કરે તો તેને હરકત નથી પણ જે બ્રહ્મને યથાર્થ જાણે છે તેવો જે બ્રાહ્મણ તેને દ્વીજનાં છ કર્મ બંધન કરતા નથી. માટે બ્રહ્મને જાણનાર જે બ્રાહ્મણ તે કર્મ કરનારના કરતાં શ્રેષ્ઠ છે તે વિશે મનુસમૃતીમાં પેહેલા અધ્યાયના સત્તાણુમા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે,

श्लोक.

ब्राह्मणेषु च विद्वांसो विद्वत्सुकृतबुद्धयः।
कृतबुद्धिषु कर्त्तारः कर्तृषु ब्रह्मवेदिनः॥

અર્થ. બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ટ વિદ્વાન (વેદશાસ્ત્ર જાણનાર) અને વિદ્વાનોથી શાસ્ત્રોમાં કહેલાં કર્મ જાણનાર અને કર્મ જાણનાર કરતાં કર્મ કરનાર શ્રેષ્ટ છે, અને કર્મ કરનારના કરતાં બ્રહ્મજ્ઞાની (બ્રહ્મને યથાર્થ જાણનાર) શ્રેષ્ટ છે.

અર્થાત જુઓ કે મનુએ વિદ્વાન, તથા કર્મ જાણનાર, અને કર્મ કરનાર, અને જ્ઞાની,આ રીતે જુદે જુદા પાડીને કહ્યા. જો કર્મ કરનાર કર્મ કરે છે તેથી તેને કર્મ કરનાર કહ્યો. અને બ્રહ્મજ્ઞાની એટલે બ્રહ્મને જાણવાવાળો કર્મ કરનારથી જુદો છે માટે તેને જુદો કહ્યો. તેથીજ ઉઘાડુ જણાઈ આવે છે કે જ્ઞાની જ્ઞાનવાન છે, પણ તે કર્મ કરનારો નથી. એટલે તે જ્ઞાની કર્મ કરતો નથી. તેમ છતાં જ્ઞાનવાન છે. તે શ્રેષ્ટછે, એમ કહ્યું માટે જો કર્મકરનારો જ્ઞાની હોત તો તેને જ્ઞાની કહેત, પણ તે કર્મ કરનારો જ્ઞાની નથી. ફકત કર્મ કરી જાણનારો છે. માટે કર્મ કરનાર કહ્યો. અને જ્ઞાની જ્ઞાનવાન છે માટે તેને જ્ઞાની કહ્યો. તે જ્ઞાની કાંઈ કર્મ કરવાવાળો નથી;જો તે કર્મ કરવાવાળો હોત તો. કર્મ કરનારાનાથી જ્ઞાનીને જુદો પાડીને શ્રેષ્ટ કહેત નહીં. માટે જ્ઞાની

ને કર્મબંધન કરતા નથી.અને જ્ઞાની દ્વીજનાં કર્મ કરવાને બંધાયેલો નથી.અને તે દ્વીજના કર્મ કરવા બંધાયેલો હોત તો તે દ્વીજજ કેહેવાત. ને બ્રહ્મને જાણનાર બ્રાહ્મણ (એટલે જ્ઞાની) તે જ્ઞાનીને કર્મ કરનારથી જુદો પાડીને કેહેત નહી. અને જે છ કર્મ દ્વીજનાં બતાવ્યાં કે સ્નાન સંધ્યા ગાયત્રી જપ વીગેરે જે છ બતાવ્યાં તે છએનું નામ કર્મ છે તે કર્મ જ્ઞાનવાનને બંધન કરતા નથી. તે વિશે વિચાર સાગર ગ્રંથના કરતા નીસ્ચળદાસે પણ કર્મનું ખંડન કરેલું છે. માટે જેને બ્રહ્મનું જ્ઞાન છે તે બ્રાહ્મણ છે તેને તમો જે સ્નાન સંધ્યા ગાયત્રી જપ વીગેરે કર્મ કરવાને બંધાએલા છે એમ કોહોછો તે તમો હજી બ્રાહ્મણમાં કે દ્વીજમાંજ સમજ્યા નથી. ફકત દેશની રૂઢી પ્રમાણે બ્રાહ્મણીથી ઉતપન થયેલાને બ્રાહ્મણ કોહો છો. પણ બ્રાહ્મણમાં તો ચાર પ્રકાર છે. એક તો જનમ્યો ત્યારથી બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે. બીજુ જનોઇ દીધી તો પણ બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે ત્રીજુ વેદાભ્યાસથી પણ બ્રાહ્મણ દેશની રૂઢી પ્રમાણે કેહેવાય છે. ચોથુ બ્રહ્મનું જ્ઞાન થાય છે તો પણ બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે- એ તો દેશની રૂઢી પ્રમાણે કેહેવાય છે. જેમકે કોઇ બે બ્રાહ્મણ કોઇ બીજી વરણને ત્યાં જમવા

જતા હોય તે વેળા કોઇ એમ પુછે કે તમારે કોનામાં જમવા જવું છે? ત્યારે તે બ્રાહ્મણ એમજ કેહેશે કે શુદ્રમાં જમવા જવું છે. જુઓ હવે તે વાણીઆને ઘેર જમવા જતો હોય તો પણ શુદ્રમાં જવું છે એમ દેશની રૂઢી પ્રમાણે કેહે છે. પણ તે વાણીયો શુદ્ર જાતી નથી વૈશ જાતી છે તેમ છતાં હાલની રૂઢી પ્રમાણે ક્ષત્રી, વૈશ, તે સઘળાને સરવે શુદ્ર કેહે છે. પણ કોઈ વગ પાડીને ક્ષત્રી કે વૈશ એમ કેહેતું નથી. તેમજ બ્રાહ્મણમાં પણ દ્વીજ હો કે વિપ્ર હો પણ બધાને દેશ રૂઢી પ્રમાણે બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે. તેથી તમો એમ સમજો છો કે દ્વીજ એટલે બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણ એટલે દ્વીજ એમ સમજીને દ્વીજનાં જે છ કર્મ તે સર્વને કરવાનાં સમજો છો. પણ જુઓ કે જે દ્વીજનાં છ કર્મનો જે શ્લોક છે તેમાં સાફ દ્વીજ શબ્દજ લખ્યો છે. ને બ્રાહ્મણનાં જે છ કર્મ, મનુના બે શ્લોકમાં જુઓ. કે સાફ બ્રાહ્મણ શબ્દ લખ્યો છે. તેમ છતાં આંખો મીચીને શા સારૂ જુદ જુદ કરો છો.

રાજારામ—હે માહારાજ તમો સંધ્યા વીગેરે જે છ કર્મ દ્વીજનાં કોહો છો પણ મનુસમૃતીમાં બીજા અધ્યાયના એકસો ને ત્રીજા શ્લોકની ટીકા જુઓ ? એ-

માં એમ સાફ લખ્યું છે કે જે માણસ ઉભો રહીને પ્રાતઃકાળની સંધ્યા કરતો નથી તથા બેશીને સાયં-કાળની સંધ્યા તથા ગાયત્રી જપ કરતો નથી તેને શુદ્રના જેવો ગણીને બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીય અને વૈશના કર્મ-થી દુર કરી મુકવો અને પશુના સરખો જાણી તેનો સત્કાર ન કરવો. આ રીતે બ્રાહ્મણ એવો શબ્દ ઉઘાડો સાફ લખીને કહ્યું છે, ને કર્મ ન કરતો હોય માટે એને કર્મથી દુર કરવાનું કહ્યું છે. ત્યારે જુઓ કે બ્રાહ્મણને કર્મ કરવુંજ પડે ને દ્વીજ તો પણ બ્રાહ્મણ છે ને બ્રાહ્મણ તો પણ દ્વીજ છે ને તે સર્વને ક-ર્મ સોંપેલાં છે. જો દ્વીજનેજ કર્મ હોત ને બ્રાહ્મણને દ્વીજ જુદા હોત તો તે મનુએ આ ટીકામા દ્વીજ એવો શબ્દ કેમ નહી લખ્યો, ને સાફ બ્રાહ્મણ શ-બ્દ કેમ લખ્યો.

વ્યાસજી—વારૂ ભાઇ આ મનુ સમૃતી તમો કોના સમક્ષ જોઇને સમજ્યા છો.

રાજારામ—અમારા ગુરૂ પાસે જોઇને સમ-જ્યા છીએ.

વ્યાસજી—ધન્ય છે તમને ને તમારા ગુરૂને. કે તે ગુરૂએ તમને એકલી ટીકાજ બતાવીને શ્લોક બ-

તાવ્યો નહીં.

રાજારામ—શ્લોક પણ બતાવ્યો છે.

વ્યાસજી—ભલે ત્યારે મનુ સમૃતી લાવો.

રાજારામ—મનુ સમૃતી લો.

વ્યાસજી— જુઓ આ બીજા અધ્યાયનો એકસો-ને ત્રીજો શ્લોક ખરો? જુઓ આ શ્લોકમાં બ્રાહ્મણ શબ્દ છે કે દ્વીજ શબ્દ છે.

રાજારામ—દ્વીજ શબ્દ છે. પણ ટીકામાં બ્રાહ્મણ શબ્દ કેમ લખ્યો છે ?

વ્યાસજી--એતો ટીકા કરનારનો દ્રષ્ટી દોશ રહી ગયો હોય અથવા ટીકા કરનારની પાસેના લખનારનો કે છાપખાનામાં કંપોજ કરનારનો દોશ હોય. પણ મનુએ તો સાફ દ્વીજ શબ્દ લખેલો છે. વળી આગળના ગ્રન્થ કરતા પુરૂશોએ તો ઘણુ સમજી સમજી ને ગ્રન્થો કર્યા છે પણ હાલના લોહ્યરીખોરા વિદ્વાનો તથા લખનારા લોકો ફેરફાર કરે તેમાં ગ્રન્થ કરતાનો દોશ નથી. વળી જેમ આ સ્લોકમા દ્વીજ શબ્દ છે ને ટીકામાં બ્રાહ્મણ શબ્દ લખી નાંખ્યો છે તેમજ ઘણા શ્લોકોમાં પણ હાલના વિદ્વાનો શબ્દ ફેરફાર કરી નાંખે છે પણ તે ફેરફાર શબ્દો ઉપરે વિચાર નહી રાખ-

તાં ગ્રન્થ કરતાના કેહેવાના હેતુ ઉપર વિચાર કરી લેવો ને તેના હેતુ સમજાય તો ખરી મતલબ જણાઇ આવે. માટે જુઓ છ કર્મ જે સ્નાન સંધ્યા આદે છે તે દ્વીજનાં છે. અને તે ઉપવીત સંસ્કાર થાય છે તેની સાથે તે કમ સોપાય છે. તે વિશે મનુસમૃતીમાં બીજા અધ્યાયના ૬૯ મા સ્લોકમાં જુઓ કે—

श्लोक.

उपनीय गुरुःशिष्यंशिक्षयेच्छौचमादितः ।
आचारमग्निकार्यं च सध्योपासनमेव च ॥

અર્થ. ગુરૂએ શીષ્યને જનોઇ દેઇને પ્રથમ તો તેને સૌચ એટલે માટી લેઇ પવિત્રતા શીખવવી. પછી સ્નાન. આચમન આદી આચાર, સવાર સાંજ અગ્ની શેવા; તથા ત્રીકાળ સંધ્યોપાસના કરવાની રીત શીખવવી.

હે રાજારામ જુઓ આ શ્લોકથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ઉપવિત સંસ્કારને અંગે સ્નાનસંધ્યા આદે છએ કર્મ છે. અને તે સંસ્કાર જેને થાય તે દ્વીજ ગણાય છે. જુઓ કે આગળના શ્લોકમાં संस्काराद्द्विजमुच्यते એમ સ્પષ્ટ લખેલું છે. માટે છ કર્મ ઉપવીત સંસ્કારની સાથે

સોંપાય છે તે સંસ્કાર છે. માટે એ છ કર્મ દ્વીજ ન કરે તો શુદ્રબરાબર છે. પણ જે આ દ્વીજનાં છ કર્મ બ્રાહ્મણ ન કરે તો તેથી બ્રાહ્મણને બાધ નથી. કારણ કે સાક્ષાત બ્રહ્મને યથાર્થ જાણે તે બ્રાહ્મણ છે. ત્યારે તે બ્રહ્મને જાણનાર બ્રંહ્મની સાથે એકાગ્ર ચિત્તથી એકતા કરીને તે બ્રહ્મ સ્વરૂપમાં રમણ કર્યા કરે છે, માટે તેને અંગે કર્મ લાગતાં નથી. તથાપિ મનુએ બ્રાહ્મણનાં છ કર્મ દાન આપવું દાન લેવું વિગેરે બતાવ્યા છે તે કર્મ કરે પણ જે દ્વીજનાં છ કર્મ છે તે બ્રાહ્મણને બંધન કરતા નથી. તે વિશે મનુ સમૃતીમા છઠ્ઠા અધ્યાયનો ૭૪ મો શ્લોક જુઓ કે--

श्लोक.

सम्यग्दर्शनसंपन्नः कर्मभिर्न निबध्यते ।
दर्शनेन विहिनस्तु संसारं प्रतिपद्यते ॥

અર્થ. જે પુરૂશ સાક્ષાતકાર બ્રહ્મને ઓળખે છે તેને કર્મનું બંધન નથી. પણ જેને એ ઉંચુ બ્રહ્મ જ્ઞાન નથી તે આ જગતમાં પાછો ભટક્યા કરે છે.

જુઓ આ શ્લોકથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બ્રાહ્મણ-

ને એટલે બ્રહ્મને યથાર્થ જાણનારને કર્મનું બંધન નથી. અને બ્રહ્મને જાણે તે બ્રાહ્મણ છે તે વિશે આ પ્રષ્ણના પેહેલા શ્લોકના ચોથા ચરણમાં કહ્યું છે કે ब्रह्मजानातीब्राह्मणः ॥ એટલે બ્રંહ્મને જે જાણે છે તે બ્રાહ્મણ છે. ત્યારે જુઓ કે બ્રહ્મને જાણનારને કર્મનું બંધન નથી, ને બ્રહ્મને જાણે તે બ્રાહ્મણ છે તેથી તે બ્રાહ્મણને કમનું બંધન નથી એમ સીધ્ધ થયું. માટે જે બ્રહ્મયોનીથી ઉત્પન થયેલા જે પુરૂશ બ્રહ્મને જાણે છે તેને બ્રાહ્મણ માનવા ને બ્રાહ્મણ જાણવા. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

હવે તમો વારે વારે બ્રાહ્મણોનાં છીદ્ર સોધોછો તે તમારાં શુભ સુકીતોને હાની કરતા છે. વળી બ્રાહ્મણ તો સર્વથી શ્રેષ્ટ છેજ. પણ બ્રહ્મયોનીથી થયેલો દ્વીજ હોય ને કદાપી તે પાપી હોય પણ તે શ્રેષ્ટ છે. તે વિશે શ્લોકઃ

श्लोक.

पतितोपणद्वीजश्रेष्ट नशुद्रोब्रह्मचारेण ।
अदुगधागौरीसौपुज्य नपुज्यातघटन्नरखरी॥

અર્થ. પાપી હોય તો પણ દ્વીજ શ્રેષ્ટ છે, અને બ્રહ્મચર્ય પાળે તો પણ શુદ્ર તે સમાન્ય નહીં. વળી દુધ વિનાની ગાય હોય તો પણ તે પુજવા યોગ્ય છે. અને ગધેડી ઘડો ભરીને દુધ દેતી હોય પણ તે પુજવા યોગ્ય નથી. માટે ગમે તેવો બ્રહ્મયોનીથી ઉત્પન્ન થયેલો દ્વીજ હોય તે પુજવા યોગ્ય છે. પણ તેનું છેદન કરવા યોગ્ય નથી. માટે તમો આજથી બ્રાહ્મણનું છેદન કરવું મુકી દેશો તેમાં સારૂં છે.

વળી ક્ષત્રીય વૈશ તે પણ સંસ્કારથી દ્વીજ થાયછે. પણ જે બ્રહ્મયોનીએ ઉત્પન્ન થયેલો સંસ્કારથી દ્વીજ થાયછે. તે દ્વીજ પુજવા યોગ્ય છે.

રાજારામ—હે માહારાજ તમોએ એમ કહ્યું કે બ્રહ્મને જાણે તે બ્રાહ્મણ છે ત્યારે તો ક્ષત્રી વૈશ શુદ્ર તેમાંના કોઇ પ્રાણીને બ્રહ્મનું જ્ઞાન થાય તો તે પણ બ્રાહ્મણ ખરો કે નહી.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ બ્રહ્મયોનીથી ઉત્પન્ન થયેલાને બ્રહ્મજ્ઞાન થાય તે બ્રાહ્મણ ગણાય. અને બીજી વર્ણને બ્રહ્મજ્ઞાન થાય તો તેથી તે બ્રહ્મજ્ઞાની ગણાય. પણ બ્રાહ્મણની પંક્તીમાં તે ન સમાય માટે તે બ્રાહ્મણ નહી.

બ્રહ્મયોનીનો હોયને બ્રહ્મ જ્ઞાન હોયતોજ તે બ્રાહ્મણના વર્ગમાં ગણાય. માટે તેવા બ્રાહ્મણ સર્વ વરણ થકી શ્રેષ્ટ અને તે સર્વ વરણના તથા સર્વ આશ્રમ વાળાના માતા પીતા છે.

પ્રષ્ણમાં પ્રષ્ણ. ૩૨

રાજારામ—હે માહારાજ સર્વ વરણથી બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ટ છે તે શા ઉપરથી કોહો છો ?

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ મનુસમૃતીમાં દસમા અધ્યાયના ત્રીજા શ્લોકમાં કહ્યુ છે કે--

શ્લોક.

वैशेष्यात्प्रकृतिश्रैष्ठ्यान्नियमस्य च धारणात् ।
संस्कारस्य विशेषाच्च वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुः ॥

અર્થ—૧) ઉંચ વર્ણ હોવાથી, ૨) શ્રેષ્ટ અવતારને લીધે, ૩) વેદમાંનું તત્વજ્ઞાન મેળવ્યાથી, ૪) ઉત્તમ ઉપવિત સંસ્કારને લીધે તમામ વર્ણમાં બ્રાહ્મણ વર્ણ શ્રેષ્ટ છે. જુઓ આ મનુના વચન ઉપરથી તથા ઘણાં કાર્ય કારણોથી બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ટ કહીએ છીએ ને માનીએ છીએ.

રાજારામ—ભલે પણ તમોએ સર્વ વરણના માતા પીતા બ્રાહ્મણને કહ્યા તે સંભવતુ નથી

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ वरणा नाम ब्राह्मणो गुरुः એટલે વરણ માત્રના બ્રાહ્મણ છે તે ગુરૂ છે. અને જે ગુરૂછે તે માતાપીતાતુલ્યછે માટે વરણ માત્રના બ્રાહ્મણ માતાપીતા છે.

રાજારામ—ભલે પણ તમો એમ કહી ગયા કે આશ્રમ વાળા માત્રના પણ માતાપીતા બ્રાહ્મણ છે, તે તમો અઘટીત ઉચ્ચાર કર્યો છે. કેમકે આશ્રમોમાંતો સંન્યાશી પણ આવ્યા, તેથી તે શંન્યાશીયોના પણ માતા પીતા બ્રાહ્મણ ખરા?

વ્યાસજી—હા ભાઇ જુઓ કે સંન્યાશી તે પણ બ્રાહ્મણનો પુત્ર છે કેમકે તે બ્રાહ્મણથી થયેલો છે. માટે તેમના પણ માતાપીતા બ્રાહ્મણ છે. વળી બ્રાહ્મણ વીના બીજી વરણના પુત્રથી સંન્યાસ લેવાય નહી. ને બ્રાહ્મણના પુત્રથીજ સન્યાસ લેવાય છે. માટે સન્યાસી બ્રાહ્મણના પુત્ર છે. અને સંન્યાસીના માતાપીતા બ્રાહ્મણજ હોય છે. અને જે ચારે આશ્રમ વાળા તે ગ્રહસ્થીથી ઉતપન થયેલા છે માટે ચારે આશ્રમના માતાપીતા ગ્ર-

હસ્થો બ્રાહ્મણ છે. તે વાત તમારા માનવામાં ન આવતી હોયતો મનુ સમૃતીના છઠા અધ્યાયનો સીત્યાશીમો શ્લોક જુઓ કે

श्लोक.

ब्रह्मचारी गृहस्थ श्च वानप्रस्थो यतिस्तथा।
एते गृहस्थप्रभवाश्च त्वारः प्रथगाश्रमाः॥

અર્થ—બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસીએ પ્રથક ચારે આશ્રમ જે કહ્યા તે સર્વની ગૃહસ્થમાંથી ઉત્પત્તી છે. જુઓ ભાઈઆ પ્રમાણથી એમ સીધ થાય છે કે ચારે આશ્રમના માતાપીતા ગ્રહસ્થછે. અને તે ચારે આશ્રમ વાળા ગ્રહસ્થનાંજ બાળ બચ્ચાં છે એમ સીધ થયું. વળી આ રીતથી માનવામાં ન આવતુ હોયતો વિવેકથી વિચારી જુઓ કે ગ્રહસ્થા સ્રમી વિના એઓની ઉતપત્તી કયાંથી થઇ. કદીજ ગ્રહસ્થાશ્રમી વિના હોય નહી. માટે ગ્રહસ્થા શ્રમીને સકળા શ્રમથી શ્રેષ્ટ સમજો. રાજારામ—ગ્રહસ્થાશ્રમ સર્વથી શ્રેષ્ટ છે. એવું શામાં કહ્યું છે. વ્યાસજી—મનુ સમૃતીના ત્રીજા અધ્યાયના ૭૮ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

श्लोक.

यस्मात्त्रयोऽप्याश्रमिणो ज्ञानेनान्नेनचान्वहम्।
गृहस्थेनैव धार्यन्त तस्माज्ज्येष्ठाश्रमो ग्रही ॥

અર્થ—ત્રણે આશ્રમને જ્ઞાનથી. તથા અન્નથી દીનદીન ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો પાળે છે, માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો સહુથી શ્રેષ્ટ છે.

જુઓ ભાઇ આ મનુના વચનથી ગ્રહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ટ છે એ સીધ થાય છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ સહુથી શ્રેષ્ટ જાણો. વળી ત્રણે આશ્રમ વાળા ગ્રહસ્થા શ્રમીનેજ આ-શરે રહેલા છે. તે વિશે પણ મનુએ મનુ સમૃતીના ત્રીજા અધ્યાયના ૭૭ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે.

श्लोक.

यथा वायु समाश्रित्य वर्त्तन्ते सर्वजन्तवः॥
तथा गृहस्थमाश्रीत्य वर्तन्ते सर्व आश्रमाः॥

અર્થ—જે પ્રકારે વાયુના આશ્રયથી સર્વ જીવ ર-હેછે તે પ્રકારે ગ્રહસ્થા શ્રમના આશ્રયથી બીજા સર્વ આશ્રમ રહેલા છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ટમાં શ્રેષ્ટ છે.

વળી મનુ સમૃતીના છઠા અદયાયના ૮૯ મા શ્લોકમાં એમ લખ્યું છે કે—

श्लोक.

सर्वेषामपि चैतेषां वेदस्मृतिविधानतः ।
गृहस्थ उच्यते श्रेष्ठः स त्रीनेतान्बिभर्ति हि ॥

અર્થ—ચારે આશ્રમમાં ગ્રહુસ્થા શ્રમને વેદમાં તથા સ્મૃતિમાં પણ મોહોટો માનેલો છે; કારણ કે બાકીના ત્રણે આશ્રમનું સંરક્ષણ તે કરે છે. માટે શ્રેષ્ટ છે.

વળી ઘણે ઠેકાણે બીજા આશ્રમોને મ્હોટા કહ્યા હશે તો ભલે પણ જ્ઞાનવાનને ગ્રહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ટ છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો અને બ્રહ્મયોનીથી ઉતપન થયેલો એવો જે બ્રાહ્મણ તે સર્વ કરતાં શ્રેષ્ટમાં શ્રેષ્ટ છે. એજ સત્ય છે.

અને તમો જે વારેવારે બ્રાહ્મણોનુ ખોદણુ કાઢોછો ને લોકોને બતાવો છો કે બ્રાહ્મણો તે શું ને શાના. એ તમારો વાંક નથી. એતો તમારો કોઇક વેશ ધારી ગુરૂ હશે તેણે તમને બ્રાહ્મણોમાં ખામીયો બતાવી હશે. અને તે બતાવેજ કેમકે તમો બ્રાહ્મણોને માનો ત્યારે તે ત્યા-

ગીનો મીથ્યા વેશધારણ કરનારનું પુરૂં શીરીતે થાય. વળી જે બ્રાહ્મણનો પુત્ર હોય તેતો કોઇ કાળે બ્રાહ્મણનુ અપમાન બીજી વરણની આગળ કરે નહી. પણ કોઇ બીજી વરણનું ફરજન હોય તેજ બ્રહ્મયોનીથી થયેલા બ્રાહ્મણનું અપમાન બીજી વર્ણની આગળ કરે વળી તે કરતાં જુઓ કે તે ત્યાગીયો, ખરા ત્યાગી હોયતો એમને નગ્રમાંજ રેહેવું જોઇએ નહી ફકત ભીક્ષાનેજ સારૂ નગ્રમાં આવવું અને ઘર વીના રેહેવું એમ મનુ સમૃતીના છઠા અધ્યાના ૪૩ મા શ્લોકમાં કહેલું છે. વળી પોતાને એકલા રેહેવું કોઇને પોતાની પાસે રાખવું નહી તે પણ એજ અધ્યાયના ૪૨ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે. તેને બદલે હાલના વેશ ધારી ત્યાગીઓ જે છે તે બીજાની સોબત તો શું પણ સ્ત્રીયોને ચેલીયો મુડી ને ચરણ અને જંગાઓ ચંપાવે છે જુઓ કે ગ્રહસ્થાશ્રમીનેજ પરદારાથી વીના કારણે વિશેશ વ્યવહાર રાખવાનું ના કહ્યું છે તો ત્યાગીને તો છાંયો પણ લેવો જોઇએ નહી. કદી કહેશો કે એ વિદ્વાન પુરૂશોને સ્ત્રી શું કરે છે. પણ જુઓ તે વિશે મનુએ મનુસમૃતીના બીજા અધ્યાયના ૨૧૪ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

श्लोक.

अविद्वांसमलं लोके विद्वांसमपी वा पुनः ।
प्रमदाह्युत्पथं नेतुं काम क्रोधवशानुगमः ॥

અર્થ—જે પ્રાણી એમ જાણે કે હું વિદ્વાન છું જી- તેંદ્રીય છુ તેથી સ્ત્રીયોની પાસે રેહેવાથી તથા આવવા દેવાથી મને બાધ નથી. એમ જે સમજે છે તે નહી સમજવું. કારણ કામ ક્રોધને વશ થયેલા મુર્ખોનેજ સ્ત્રી આડે મારગે લેઇ જાય છે એમ નથી. વિદ્વાનને પણ લેઈ જાય છે. વળી તેજ અધ્યાયના ૨૧૫ મા શ્લોકમાં પણ એમ કહ્યું છે કે

श्लोक.

मात्रा स्वस्त्रां दुहित्रा वा न विविक्तानसो न्नवेत्।
बालवान्द्रियगामो विद्वांसमापि कर्षति ॥

અર્થ—કોઇ પણ પુરૂષે મા, બેન, અથવા દીકરીની સાથે પણ એકાન્તમાં બેસવું નહી. કારણ કે ઇંદ્રીયગણ બળવાન છે અને તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે આત્માને નિયમમાં રાખનારા પંડિતનું પણ મન હરે છે. આ રીતે મનુ જે

મોહોટા પુરૂશ કહી ગયા છે તે નહી માનતા મીથ્યા વેશ ધારીઓ સ્ત્રીયો વિના એક ઘડી રેહેતા નથી, અને તેથી વિભીચાર પણ ચાલે છે. વળી ત્યાગીને માટે મનુસ-મૃતીના છઠા અધ્યાયના ૪૭ મા શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે કોઇની સાથે વાદ ન કરવો અને કોઇનું અપમાન ન કરવું. તે પણ જુઓ કે પોતાનો મત ખરો ને બીજાનો મત ખોટો પાડવા વાદ પણ કરે છે ને બીજાના ધર્મનુ અપમાન પણ કરે છે. ત્યારે જુઓ એવાને મીથ્યા વેશ ધારી જાણવા જોઇએ. વળી તેને તે અધ્યાયના ૪૮ મા શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે ત્યાગીએ કોઇના સામો ક્રોધ ન કરવો કોઇની નીંદા ન કરવી. તે પણ વેશ ધારીઓ કરે છે. વળી, એના એજ અધ્યાયના ૫૦ મા શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે સંન્યાશીએ એટલે વ્યવહાર ત્યાગીએ કોઇની હાથેળી નહી જોવી જ્યોતીશ જોઇને તથા શા-સ્ત્રાર્થના વાદ ચલાવીને પોતાનો ઉદર નીરવાહ નહી કરવો. તે પણ વેશધારી કરે છે. વળી એના એજ અ-ધ્યાયના ૫૫ મા શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે સંન્યાશીએ એટલે વ્યવહાર ત્યાગીએ ભીક્ષા કરવી તેમાં ધરાઇને નહી જમવું. અને તે ધરાઇને જમવાથી તેમને વિશય

ઉતપન થાય છે. જુઓ આ રીતે કહ્યા છતાં ઘણાં ઘીના મોહ્યણનુ ને ઘણુ ઘી ખાંડ દુધનું ભોજન કરે છે તેથી જરૂર મનુના કેહેવા પ્રમાણે તેઓને વિશય ઉતપન થાય છે ને ચેલીયોને શેવામાં રાખે છે, વળી તેજ અધ્યાયના ૫૬ મા શ્લોકમાં એમ કહ્યુ છે કે જ્યારે ગૃહસ્થના ઘર-માંથી રસોડાનો ધુમાડો જતો રહ્યો હોય, તથા રસોડાના ચુલાના અંગારા હોલવાઇ ગયા હોય, તથા સહુ જમી રહ્યાં હોય, અને અજીઠા વાસણ ધોવા સારૂ બાહાર મુકયાં હોય તે પછી ત્યાં શંન્યાશીએ ભીક્ષા માગીને હોય તે જમવું. જુઓ તેના બદલે હાલ વેશધારીઓ અમે પેહેલા જમેગા બ્રંમનને ખાયા હોયતો અમ નહી ખાયગા. આ રીતે કરે છે ને આટલો બધો બ્રાહ્મણ ઉ-પર દ્વેશ રાખે છે. અને દ્વેશ રાખવાથીજ તેઓ બ્રાહ્મ-ણની નીંદા કરે છે. વળી તે લોકો કોઇ માયા ત્યાગી કે ઇંદ્રીયોના ત્યાગી નથી તે વિશે ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રં-થમાં વીવેચન કરેલું છે. તેમ છતાં આગળ ઘણા ઘણા રૂશી થઇગયા તેમાંથી કીયા રૂશીએ આજના જેવા મીથ્યા વેશ ધારણ કર્યા હતા. કદી કેહેશો કે કર્યા હતા તો બતાવો કે ફલાણા ગ્રન્થમાં લખ્યું છે ફક્ત આગ-ળના રૂશીયો સંસારમાં રહ્યા થકા સઘળાં આચરણ

પાળતા હતા. હાલના જેવા તે વેશધારીઓ ન્હોતા. વળી અનંત જીવને ઉપદેશ કરી શાન્ત પમાડે તે સંત છે, બ્રહ્મનાં આચરણ પાળે તે બ્રહ્મચારી છે, સાધના કરે તે સાધુ છે, યોગાભ્યાસ કરે તે યોગી છે. સંસારમાં રહ્યો થકો વ્યવહારમાં રાગ ન રાખે તે વેરાગી છે એ રીતે સર્વ વાત સત્ય છે પણ વેશ ધરવાથી સત્ય નથી. ને તે હાલના વેશ ધારી લોકોને કંડીઓ બાંધે છે ગુરૂ થાય છે ચેલા ચેલીયો મુડે છે એ સદાચરણીનું કાર્ય ન હોય.

નારી નર્કની ખાણ વીશે પ્રષ્ણઃ ૩૩

દોહરો.

ઘણો જગોયે સાંભળી, ત્યાગી જનની વાણ;
ગ્રહસ્થાશ્રમ ના માંડવો, નારી નર્કની ખાણ.

રાજારામ—હે માહારાજ ઘણે સ્થળે ત્યાગીયોના મુખથી એમ સાંભળયું છે કે ગ્રહસ્થા શ્રમ નારીથીછે. પણ નારી માત્ર નર્કની ખાણ છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ તજવો એટલે નારી તજવી. અને નારી નર્કની ખાણ છે એ વારતા મને સત્ય ભાસે છે, તેમાં તમારૂં કેહેવું શુ છે.

ઉત્તર ૩૩.

વ્યાસજી– જુઓ ભાઇ, આભડ્યો અભડાવે ને વટલ્યો વટલાવે, કેમકે પોતે નાક કટા થયા તો બીજાને પણ નાકકટા કરવાને સારૂ એટલે સ્ત્રી વીનાના કરવાને સારૂ નારી માત્રને નર્કની ખાણ કેહેછે. વળી જે નારી માત્ર નરકની ખાણ કેહે છે તે નારી વીના શું એકલા પુર્શથી ઉતપન થયો છે. ના, અને તે કેહેનારાની માતા પણ નારીજછે. અને નારી માત્ર નરકની ખાણ ત્યારે તો તેની માતા પણ નર્કની ખાણ ખરીજ. અને તે નર્કની ખાણમાંથી ઉતપન થયો તે નરકનોજ જીવ છે. અને તે નર્કનો જીવ હુઆ વિના પોતાની માતા સ્રી છે તેને નર્કની ખાણ કહેજ નહી. તેમ છતાં તેનું કેહેવું એક રીતે ખરૂં છે. તે કેટલું કે જે નારીના ઉદરથી વરણશંકર પ્રજા ઉતપન થાય છે તે નારી નર્કની ખાણ છે. તે વરણ શંકર પ્રજા પોતાની માને પણ નર્કની ખાણ કહે એજ વરણ શંકરનાં લક્ષણ છે. અને જે નારીના ઉદરથી હરીજન, દાતાર, જ્ઞાની વિગેરે ઉતપન થાય છે તે નારી રતનની ખાણ છે. માટે નારી માત્ર નરકની ખાણ કેહેવી અયોગ્ય છે. કેમકે મોહોટા મોહોટા બ્રહ્મ વેત્તા

પુરૂશો રતન સરીખા નારીના ઉદરથી ઉતપન થયા છે. માટે નારી માત્ર નરકની ખાણ નહી. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

અવાચક, વાચકના પોશણનું પ્રષ્ણઃ ૩૪.

દોહરો.

વાચાળુ છે માનવિ, અવાચા સ્વાન ગાય;
તેમાં કીયા જીવને, ખવરાવ્યે પુન્ય થાય.

હે માહારાજ મનુશ છે તે વાચાળુ જીવ છે, તેથી તે જીવ મોઢેથી માગી ખાવાને શકતીવાન છે, માટે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય ભાસતુ નથી. અને સ્વાન ગાય વીગેરે જે અવાચક જીવ છે, તે બીચારાં માગી ખાવાને અશકત છે, માટે તેને ખવરાવ્યાનું પુન્ય ભાસે છે, આ ઉપરથી તોલ બાંધીને ન્યાય નીતીનો ઉત્તર કરો. કે. વાચાળુને ખવરાવ્યાનું કે અવાચકને ખવરાવ્યાનું પુન્ય તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૩૪

વ્યાસજી —જુઓ ભાઇ જે મનુસને ખાવાનો

ખોરાક છે તે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય છે, કેમકે મનુશથી વિષ્ટા ઘાસ જે પસુઓને ખાવાનો છે તે ખવાશે નહી, માટે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય છે. અને અવાચક જીવ જે સ્વાન ગાય વિગેરે છે તે તો વિષ્ટા આદે નીચો પદારથ તથા ઘાસ પાંન વીગેરે ખાશે; પણ મનુશથી તે ખવાવાનું નથી માટે મનુશને ખવરાવ્યાનુ પુન્ય છે, અને મન્યુશથી ખાતાં વધે તો સ્વાન ગાય વિગેરેને ખવરાવવું. વળી તમોએ એમ કહ્યુ કે મનુશ તો માગીને પણ ખાય, માટે તેને ખવરાવ્યાનું પુન્ય ભાસતુ નથી. ત્યારે હવે જુઓ કે જેવું તમે સમજ્યા તેવું બીજાને પણ સમજાવશોજ. અને તમારા જેવું સહુ સમજશે કે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય નથી. તો પછી કોઈ પ્રાણી મનુશને નહીજ ખવરાવે. હવે જુઓ કે એક સો ઘરનું ગામ હોય તે ગામના સર્વ લોક તમારે પેઠે એમ સમજે કે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય નથી. તે પછી તે ગામમાં કોઈ મનુશ ભુખનું માર્યું આવ્યું તે માણસ તે ગામમાં ઘેર ઘેર ખાવા માગે પણ તે ગામના લોક એમ સમજ્યા છે કે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય નથી, તે ઉપરથી તે માગનારને કોઈ આપે નહી તો પછી તે માગનાર શું ઘાસ પાંદડાં કે શું નીચો પદારથ

ખાશે! ના. જુઓ ભાઇ તેનાથી બીજો તો પદારથ ખ-વાશે નહી. ત્યારે તે બીચારો પણ ઘશીનેજ મરશે કે નહી? મરશેજ. માટે તમારી પેઠે જે પ્રાણી સમજશે તેને ધીક્કાર છે, કારણ કે માહા ઉત્તમ જે મુનશા દેહ તેનું પોશણ નહી કરવું એવો જે મુનશા દેહ ઉપર દ્વેશ આવ્યો તેને કદી મુનશા દેહની પ્રાપ્તી નહી થાય, અને પશુ ઉપર પ્રીતી થઇ તેથી તે પશુયોનીનેજ પ્રાપ્ત થશે. કેમકે मरणेयामतिसागती: એટલે જેની જેમાં મતી તેની તેમા ગતી થવાની: માટે જ્યાં સુધી મનુશનુ પોશણ થાય ત્યાં સુધી મનુશનું પોશણ કરવું ને મનુશનું પો-શણ કરતાં વધે તો પછી પશુને દેવું એજ તમારા પ્ર-શ્નનો ઉત્તર છે.

આવક, નાવક વિશે પ્રશ્ન ૩૫

દોહરો.

જગમાં ઝાઝા જીવ છે, એક અધીક એક ન્યુન;
આવક, નાવક બે મહી, કોને દીધે પુન્ય.

હે માહારાજ કોઇ પ્રાણીને ઘણી તરફથી આ-વક હોય, એટલે તેને ઘણા લોકો આપતા હોય. તેવાને

આપ્યાનું પુન્ય છે, કે, જેને બીચારાને કોઈ આપતું ના હોય તેવાને આપ્યાનું પુન્ય છે. તે કૃપા કરીને કહો.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ અનદાન તો સર્વને આપ્યાનું પુન્ય છે. પણ ધનતો જેને અપાતુ હોય તેનેજ અપાય, અને તે ધન આપવા યોગ્ય જે પ્રાણી છે તેને અનેક લોકો આપતા હોય તેમ છતાં તેનેને તેનેજ અપાય. જો આ વાત તમારા માનવામાં ન આવતી હોય તો તમારીજ પાસે ન્યાય કરાવવા અમો તમને પુછીએ છીએ કે, એક ગાયને ઘણા લોકો ચાંલ્લા કરે છે, ને ચાંલ્લા ઉપર ચાંલ્લા સંહુ કરે જાય છે. અને એક ગધેડી છે ને તે ગાયની પાસે બેશી રહી છે, તેને બીચારીને કોઇ ચાંલ્લો કરતું નથી. એવામાં તમો ગાય પુંજવા ગયા હો, ત્યાં તમે ગાયને ઘણા લોકો ચાંલ્લા કરતા દેખો ને તે ગાયને ઘણા ચાંલ્લા થયેલા હોય. અને પાસે બેઠેલી ગધેડીને એકકે ચાંલ્લો થયો હોય નહીને કોઇ કરતું પણ હોય નહી. તેવું જોઈને તમે ગાયને ચાંલ્લો. કરશો કે ગધેડીને કરશો, તે કહો. જીજ્ઞાસુ બોલ્યો, હે મહારાજ તમારા પુછવામાંથીજ ન્યાય થઈ ગયો ને માહારાથી સમજાઇ ગયું, કે ગાયને હજારો

ચાંલ્લા ઉપર ચાંલ્લા થાય. પણ ગધેડીને નજ થાય. એટલે જે પ્રાણીને ધન આપવા લાયક હોય, તેને હજારો લોક આપતા હોય તેવાનેજ અપાય, અને બીજાને નજ અપાય, એ સત્ય છે.

અખાની વાણીનું પ્રષ્ણઃ ૩૬

છ શાસ્ત્રોનાં જુજવા મતા, જોયાં તેણે ખાધા ખતા;
અખો કહે અંધારો કુઓ, ઝઘડો ચુકવિ કો ના મુઓ,

અર્થ હે માહારાજ અખો ભગત એમ કહી ગયા છે કેઃ છએ શાસ્ત્રના મત જુદા જુદા છે, તેથી તે જેણે જોયાં તે ભરમાઇને અસ્ત્રધ્ધાળુ થઈગયા ને ઉલટા ખત્તા ખાધા. માટે જે શાસ્ત્રો છે તેતો અંધારો કુઓ છે. માટે તેનો ઝઘડો ચુકવીને કોઇ પુરૂશ મુઓ નથી. કેમકે હજી પણ એનો એ ઝઘડો ચાલ્યાજ કરે છે. એતે વચન અખાનું ખરૂ છે કે કેમ, તે કહો.

ઉત્તરઃ ૩૬

વ્યાસજી--જુઓ ભાઇ છએ શાસ્ત્રના જુદાં જુદાં સીદ્ધાન્ત ને જુદાજુદા મત છે એ વાત સત્ય છે. અને તે શાસ્ત્રો ભણવાને એટલે જોવાને જે પેઠા તેણે ખત્તા ખાધા છે તે પણ ખરૂ છે. પણ જે પ્રાણી છએ શાસ્ત્રનો

મતલબ સમજી લેવાના હેતુથી પેઠા પછી તે મતલબોનો વીચાર કર્યો ને છએની એકતા જ્ઞાન વડે કરી તેણે તો ખત્તા ખાધા નથી. કેમકે સમજીને તેનું તત્વ ગ્રહણ કરી અન્યો અન્ય શાસ્ત્રના જે વાંધા તેનો વિચાર કરેને સમજે કે આ વચન ભયાનક છે, કે આ વચન રૂચીનું છે, કે આ વચન યથાર્થ છે. એમ વચનની ઢબ ઉપરથી વરતી લઇને ભયાનક ને રૂચી વચન અળગાં મુકી દેઇ ફકત યથાર્થ વચનને ગ્રહણ કરે તો તે કોઇ કાળમાં ખત્તા ખાતો નથી. પણ જેનાથી તે વચનો સમજાતાં નથી તેજ ખત્તા ખાય છે. તે કારણથી અખાએ કહ્યુ કે અંધારો કુઓ છે. એટલે જેની બુધી અંધકાર જેવી છે તેને તે અંધારો કુઓ ભાસે છે, અને જ્ઞાની જન તો શાસ્ત્રોનાં વચનોનો હેતુ સમજી લે છે તેથી તે જ્ઞાની જનને અંધારો કુઓ નથી. વળી ઝઘડો ચુકવી કોઇ ના મુઓ, એ પણ ખરૂં છે. કેમકે જગતમાં સહુ પ્રાણીની સરખી બુદ્ધી નથી. તેથી સહુની ધ્યાનમાં જ્ઞાનીનું કેહેવું બેસે નહી, ને નહી બેસવાથી તેનાનોના કહે. પછી તે મીથ્યા મુમત ઝાલનારાનો ઝઘડો જ્ઞાની જન શી રીતિએ ચુકવે ? નજ ચુકવે. જ્ઞાની તો ઝઘડો ન રહે તેવું જ ભાશણ કરે પણ મતીલા માને નહી તેમાં જ્ઞાની જન

શું કરે. અને મતીલા પ્રાણી નથીજ માનતા ને પોતાનો ઝાલેલોજ મત હાંકે છે, તેથી તેવાનો ઝઘડો જ્ઞાની જનથી પણ ચુકવી શકાતો નથી. માટે અખો ભગત કહિ ગયો કે ઝઘડો ચુકવી કોઇ ના મુઓ. એજ અખાના વચનનો હેતુ છે. તેથી તે ઉત્તર તમને કહ્યો.

સંવત ૧૯૪૫ માગશર સુદી ૫ ને દીવશે સાધુ પુરણદાસે વ્યાસજીને પ્રષ્ણ પુછયું.

વેદ બાહારના મત વિશે પ્રષ્ણઃ ૩૭

દોહરો.

કૈ મત એવા ચાલીયા, પ્રથ્વીમાં પ્રખ્યાત;
વેદ બાહારનું જ્ઞાનછે, એમ કરેછે વાત.

હે માહારાજ અમારા સારસા ગામનાં કુબેર ભગત તેમની ગાદીના વારસ નારણદાસ માહારાજ છે તે આપના અમદાવાદમાં આવ્યા હતા તેવારે ઘણા હરીજનોના તેડવાથી તમો અમોને સાથે લેઇ તેમની પાસે પધારેલા હતા તે દીવશે આપને તે નારણદાસની સાથે સંવાદ થતાં નારણદાસે કહ્યું કે અમારો સીદ્ધાન્ત વેદની પારછે, એટલે વેદની બાહાર છે. અને વેદને તે

શું કરવો છે. આ રીતે તેમણે કહ્યું. માટે માહારે પુછ-વાનું થાયછે કે જે સિધ્ધાન્ત વેદથી વિરૂધ હોય તે ખરો માનવો કે ખોટો માનવો તે કહો.

ઉત્તર. ૩૭

વ્યાસજી—જે મુનષા દેહનો પ્રાણી વેદશાસ્ત્રથી બાહાર છિએ એમ બોલે તેનું મુખ જોવું યોગ્ય નથી. કેમકે વેદછે તે મનુષને માટેછે પશુપક્ષીને માટે નથી, અને જે પશુપક્ષી છે તેમને વેદ સબંધી વિચાર નથી તે સબંધીનું જ્ઞાન નથી તેથી તે પશુપક્ષી વેદ બાહાર છે. બાકી મનુષજાતી તો સર્વે વેદશાસ્ત્રમાંજ છે. અને તે મનુષોનો વેહેવાર પણ વેદશાસ્ત્રના કહ્યા પ્રમાણેજ ચાલે છે. તેમ છતાં મનુષ દેહ ધરી વેદશાસ્ત્રની બાહર અમે છીએ. એવું જે મનુષ કહે તે પશુપક્ષી સમાન્યછે. અને જે મનુષ છે તે તો વેદશાસ્ત્રને અનુસરતા મતમાં હોયછે. અને જે વેદ બાહાર છે તે વરણ બાહાર અને વિવેક બાહાર છે એમ જાણવું—વળી વેદમાંથી વેદને અનુસરતું તત્વ કાહાડીને તે તત્વના શીધાન્તમાં હોય છે તે વેદમાંજ છે. પણ જે વેદની બહારની વાત કરે છે તે વેદ વિરૂધ છે, એમ સમજી વેદ વીરૂધીના મતનું

ગ્રહણ મોક્ષની ઇચ્છાવાળાએ નહીકરવું. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

કમાલની સાખીનું પ્રષ્ણઃ ૩૮

દોહરો.

વાણી તો વેશ્યા ભઇ, સુનને વાલા ગમાર;
સો પંડીત ભડવા ભયા, કેહેત ગયે કમાલ.

હે માહારાજ તમોએ એ નારણદાસની સાથે સંવાદ કર્યો તેવેળા એમના શેવકોએ તમને વિદ્વાન પંડીત જાણીને આ કમાલની સાખી કહી. તેનો એવો હેતુ જણાયો કે વિદ્વાન પંડીતો જેછે તે તો ભડવા જેવા છે. તે ઉપરથી તમોએ તે સાખીનો અર્થ ત્યાં કરી બતાવ્યો હતો, તે અર્થ કરીને એ સાખીનો ઉત્તર અત્યારે કહો.

ઉત્તર ૩૮.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ એ સાખી એના એજ લોકોને લાગેછે. તે જુઓ, કે વાણી તો વેશ્યા ભઈ, એટલે જે વેદશાસ્ત્રના આધાર વિનાની ને વેદશાસ્ત્રને અનુસરતી નહી રેહેનારી જે વાણી તે વાણી વેશ્યા

છે, કેમકે જે વાણીને માંથે વેદશાસ્ત્ર કે પુરાણ ધણી નથી ને ધણી વીનાની જ્યાં હોય ત્યાં ભટકે એવી જે વાણી તે વેશ્યા છે.

જુઓ બીજા ચરણમાં સાંભળનારાને ગમાર કહ્યા તે ખરૂછે, કે જે ધણી વીનાની વાણી તે વેશ્યા, અને તે વેશ્યાના ભોગી, એટલે સાંભળનારા, તેને ગમાર કહ્યા, શાથી કે ગુમાર વિના કોઇ વેસ્યાનો ભોગી હોય નહી. માટે જે વેશ્યા જેવી વાણી તેના સાંભળનારા એટલે ભોગી તે બરોબર ગુમાર છે.

વળી ત્રીજા ચરણમાં પંડીતને ભડવા કહ્યા, તે ખરૂછે; કે જે ધણી વિનાંની વાણી તે વેશાછે. અને તે વેશ્યાનું વિવેચન કરનારા એટલે તે વાણીના વાંચનારા, અને. વાંચીને તે વાણીરૂપી વેશ્યાના વિખાણ કરનારા તેવા તે પંડીત ભડવા છે. કેમકે ભડવા વિના વેશ્યાના વિખાણ બીજા કોઇ તો કરે નહી. તેથી વેદશાસ્ત્રથી બાહાર જે વાણી તે વેશ્યા છે. અને તે વાણીના ભોગી તે ગુમાર છે, અને તે વાણીનું માન વધારનાર તે ભડવા છે. એજ કમાલની સાખીનો હેતુ સહિત ઉત્તરછે. તે ઉત્તર કહ્યો.

તુળશી પરણાવવા વિશે પ્રષ્ણ. ૩૯

કુંડળીયો.

વૈષ્ણવ જન આ વિશ્વના, મધરૂબીમાં મગ્ન;
તુળશી સંગ વિષ્ણુ તણુ, કરે ફેર ફેર લગ્ન;
કરે ફેર ફેર લગ્ન, પુન્નર વિવાહ તુલ્ય તે તો;
વિશ્વ તણાં માબાપ, વિષ્નુને વ્રંદા એ તો;
પુત્રો એ માબાપ, વરાવા કોણ મત આપી;
જેણે કરી આ રીત, તેહને જાણછ પાપી.

હે માહારાજ આજના વૈશ્નવો વારંવાર તુળશીને અને વિષ્નુને પરણાવે છે, એ કેવું અધર્મછે. કે વિષ્ણુને વ્રંદા જે તુળશી તે તો વરેલાંછેજ તેને પાછાં ફરી ફરી પરણાવે છે. ત્યારે એતે પુન્નરલગ્ન કરેછે કેશું. વળી વિષ્ણુ તથા વ્રંદા તે તો વૈષ્નવોના માતાપીતા છે અને વૈષ્નવજનો તેમનાં બાળબચ્ચાં છે. તેવા તે વૈષ્નવો જે પોતાનાં માતાપીતાને પરણાવે છે એ તે ન્યાય કે અન્યાય; અને તુળશીને ને વિષ્નુને પરણાવવાનું જેણે કાહાઢયું હશે તેણે તે કોઇ પુસ્તકના આધારે કાડેલું કે ઉટાંગ કાઢેલું હશે? જો કોઇ પુસ્તકના આધારે કાઢેલું કેહેશો તો અમોએ ઉપર જે

શંકા કરી તે શંકા પ્રમાણે તો તે પુસ્તક ખોટું ભાસે છે. કેમકે માતાપીતાને પરણાવવાને પુત્ર યોગ્ય નથી. તેમ વારમવાર પરણાવે છે તે પણ યોગ્ય નથી. આ વિશે ખરો ખુલાસો કરો.

ઉત્તર. ૩૯

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ, તુળશી ને વિષ્નુનું લગ્ન કર્યાનું મ્હા પુન્યછે, અને તે મ્હોટા પુરૂશોએ પુસ્તકોના આધારે કાઢેલું છે તેમાં તો કીંચીત માત્ર ફેર નથી. પણ તમોને અયોગ્ય દેખાયું તે આગળના પુસ્તક કર્તાના હેતુથી વિરૂધ લગ્ન કરેછે. માટે અયોગ્ય દેખાય છે, અને અયોગ્ય છેજ. પણ જે આગળના પુરૂશો તુળશી તથા વિષ્નુને પરણાવ્યાનું મહા પુન્યછે એમ કહી ગએલા તેમનો કેહેવાનો હેતુ હાલના અજ્ઞાની ભકતો અને સ્વારથી ગુરૂઓ નથી સમજ્યા તેને લીધે અયોગ્ય ને અઘટીત નહી કરવાનું કરેછે, કે તુળશીને અને વિષ્નુને પરણાવે છે. એ કેહેનારાના હેતુથી ઊલટું થયુછે.

જીજ્ઞાશુ—હે માહારાજ તુળશીનું ને વિષ્નુનું લગ્ન કર્યાનું મહા પુન્ય છે એમ કેહેનારા પુરૂષનો શો

હેતુ હશે તે કૃપા કરીને કહો.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ જે વિપ્રછે તે વિષ્ણુનું રૂપછે. અને બ્રાહ્મણની તનયા તે તુળશીનું રૂપછે. તે બ્રાહ્મણના પુત્રને અને કોઇ બ્રાહ્મણની કુંઆરીકા પુત્રી તે કુઆરી કન્યાને બ્રાહ્મણના પુત્ર સાથે પરણાવી કન્યાદાન દેવું. એટલે તે વિષ્ણુને તુળશી પરણાવ્યાનું પુન્ય થાયછે એમ મુળ કેહેનારા પુરૂષનો હેતુછે. અને એ પ્રમાણે કર્વાથી તમારી શંકા પણ રેહેતી નથી. કેમકે એ લગ્ન ફરીથી કરવાનું નથી. અને માતાપિતાને પુત્રોએ પરણાવ્યાં એમ પણ થતું નથી. કદી માતાપિતા તુલ્ય બ્રાહ્મણને અને બ્રાહ્મણીને ગણશો, પણ જે કુઆરો બ્રાહ્મણ ને કુંઆરીકા બ્રાહ્મણની પુત્રી તે માતાપિતા તુલ્ય લગ્ન થયા વિનાનાંને કહીએ તે સંભવે નહી, તેથી તમારી શંકાછે તે પણ રેહેતી નથી. માટે આ રીતે તુળશીને અને વિષ્ણુને પરણાવવાનું કેહેનારાનું કેહેવું છે, અને તે નિરશંશાઇ છે.

જીજ્ઞાશુ—હે માહારાજ તમોએ જેમ બ્રાહ્મણને બ્રાહ્મણની પુત્રીનું લગ્ન કરવાનું કહ્યું, એમ મુળના કેહેનારાએ સ્પષ્ટ ઉઘાડુ કેમ કહ્યું નહી. ને તુળશીને વિષ્ણુ એવાં નામ આપીને કેમ કહ્યું.

વ્યાસજી—ભાઇ એ કેહેનારા પુરૂષ તો બ્રાહ્મણને વીષ્ણુ, અને બ્રાહ્મણની તનીયાને તુળશી સમજતા. તથા માનતા તેથી તુળશી અને વિષ્ણુ એમજ નામ આપેલું. જો તે પુરૂષોએ તેવેળા એમ જાણ્યું હોત કે આગળના અજ્ઞાનીયો આવો ઊંધોજ અર્થ સમજશે, તો તે સ્પષ્ટ લખત. પણ તેમણે આવું ઉલટું થઇ જવાનું જાણ્યું ન્હોતું, કેમકે જે શાહુકારછે તે સહુને શાહુકાર જાણેછે ને જે ચોર છે તે સહુને ચોર જાણે છે. તેમ તે પુરૂષો સહુને પોતાના સરખા જાણીને પોતે બ્રાહ્મણને અને બ્રાહ્મણની તનયાને વિષ્ણુને અને તુળશીને પરણાવવાં એમ કહી ગયાછેં. માટે તમો પણ યથાર્થ એમજ માનો ને તુળશી તથા વિષ્ણુને ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે પરણાવવા હેતુ રાખો ને પરણાવો તો તેથી તમારી શંકા પણ રેહેશે નહી ને મોહોટા પુરૂષના કેહેવા પ્રમાણે મહા પુન્ય થશે તેમાં ફેર નથી. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઊત્તર છે.

હંકાર વિશે પ્રષ્ણ. ૪૦

દોહરો.

દયા ધર્મકો મુલહે, પાપ મુલ અભીમાન;
તુલસો દયા ન છાંડીએ, જબ લગ ગટમે પ્રાન.

ઉત્તર. ૪૦

વ્યાસજી—જો ભાઇ તુળશીદાસે તો સમજીને કહ્યુંછે, પણ હાલના અજ્ઞાની વેશધારી સર્વેને એમ કેહે છે કે દયા રખના ઓર હંકારકા ત્યાગ કરના એમ કહી સર્વેપર દયા રખાવે છે ને હંકાર તજાવેછે, તે એકતરફી ભાષણ કરેછે. એજ મોહોટું તેઓનું અજ્ઞાન છે. પણ તુળશીદાસે એવા હેતુથી કહ્યુંછે કે શુભાચરણી પ્રાણી ઉપર દયા રાખવી. અને તેવા ઉપર જે દયા રાખવી તેજ ધર્મનું મુળછે. બાકી કુબુધીના જીવ ઉપર દયા રાખવી ને દયા રાખવાથી તેનું પોષણ કરવું અને પોષણ કરવાથી તે શક્તિવાન થઇ વીશેશ કુબુધી કરે, અને તે વિશેશ કુબુધી કરવાથી અધર્મનું મુળ ઉભુ થાય, તેથી તેવા જીવ ઉપર દયા રાખવી તે પાપનું મુળછે. વળી પાપનું મુળ અભી-

માન કહ્યુંછે. તે એવા હેતુથી કે વ્યવહારીક કામ સબંધી જે હંકાર રાખે તે હંકાર પાપનું મુળછે. બાકી શુભ કાર્યનો જે હંકાર છે તે ધર્મનું મુળ જાણવું ને મોક્ષનો હેતુ જાણવો. કેમકે કોઇ એમ હંકાર ધરે કે ફલાણો હરીભજન કરીને ભગત કહેવાયો તો હું પણ એના કરતાં ઘણીજ ભક્તિ કરીને માહારૂં ભકત નામ કેહેવરાવું. આવો જે હંકાર રાખેછે તે હરીભજનનો હંકાર પાપનું મુળ નથી એ તો ધર્મનુંજ મુળછે. વળી કોઇ એમ હંકાર ધરે કે બસ રાત દિવશ કષ્ટી વેઠીને અને ખરૂં ચીત લગાડીને જ્ઞાન સંપાદન કરી હું મોક્ષપદને પામુ ત્યારેજ જંપુ, એમ હંકાર ધરી જ્ઞાન સંપાદન કરેછે તેવો જે હંકાર તે મોક્ષનો હેતુછે. આ રીતે તું હંકાર રાખીશ તો તે પાપનું મુળ નથી, માટે અમોએ કહ્યો તેવો હંકાર ધરવોજ અને કુબુધી જીવ ઉપર દયા નહીજ રાખવી. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

રાગદ્વેશ વીશે પ્રષ્ણ. ૪૧

દોહરો.

રાગદ્વેશ કરવો નહી, કોઇ ઉપર કોવાર;
કરે તે જીવ ભોગવે, ચોરાશી અવતાર.

હે માહારાજ પરમંશ દીક્ષાવાળા અમોને એમ કેહેછે કે કોઇ ઉપર કોઇવાર રાગદ્વેશ કરવો નહી તેમ રાખવો પણ નહી. અને રાગદ્વેશ કોઇ ઉપર રાખશો તો લક્ષચોરાશી અવતારને ભોગવશો તે કેમ હશે.

ઉત્તર. ૪૧

વ્યાસજી—ભાઈ રાગદ્વેશ નહી રાખવો એ ખરૂં છે પણ કોઇ ઉપર નહી રાખવો એ વચન ખોટું છે. અને જે રાગદ્વેશ કોઇ ઉપર નહી રાખવો એવું જે તમને સમજાવે છે, તે લોકો રાગદ્વેશના ગુણ સમજ્યા વિના સમજાવે છે તેથી તમારા મનને યથાર્થ ગોઠતું નથી, ને નહી ગોઠવાના કારણથી તમારે અમને પુછવું પડ્યું, બોલો આ વાત ખરી કે ખોટી.

જીજ્ઞાશુ—હા માહારાજ ખરી વાતછે !

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ રાગદ્વેશ નહી રાખવો તે કોની સાથે નહી રાખવો, કે સંસારના વ્યવહારની અનીતિયોમાં રાગ નહી રાખવો. અને સદાચરણીને જ્ઞાનીજનની સાથે દ્વેશ નહી રાખવો. અને અમો કહીએ છીએ કે રાગદ્વેશ રાખવો તે કોની સાથે રાખવો, કે જ્ઞાની પુરૂષોની સાથે તથા વેદશાસ્ત્રોના જ્ઞાનમાં

તથા હરીભકતમાં તથા નીતીમાં તથા વિવેક વિગેરે સદાચર્ણમાં સદા રાગ રાખવો તે ધર્મની વૃધી કર્તા છે, અને મોક્ષનો હેતુછે. વળી અધર્મી ધર્મનું ઉથાપન કરતા હોય, જેવા કે પોતે બ્રહ્મ થઇ બીજા સહુને બ્રહ્મ ઠરાવી, પરંમેશ્વરનું ભજન કર્નારા ભકતોનાં ભજન છોડાવવાનો હેતુ રાખેછે, ને સર્વે બ્રહ્મછે એમ ઠરાવી ભ્રષ્ટાભ્રષ્ટ ચલાવવા ચાહ્ય છે, એવા જે અધર્મી તથા અનિતી તથા દુરાચરણી તથા અવિવેકી તથા અનર્થી વિગેરેના ઉપર દ્વેશ રાખવો, તે પાપ નથી અને તે મોક્ષનો હેતુછે. કેમકે રામચંદ્રજીએ પણ એવા જીવોના ઉપર દ્વેશ રાખેલો છે. વળી પાતાળમાં તાડુકી દહીત કોઇને પરમેશ્વરનું ભજન કરવા દેતો નહી ને પોતાનું ભજન કરાવતો, જેમ આજના ગુરૂઓ પોતાનું ભજન કરાવેછે જેમંકે. ગુરૂ ગાહારાજા ગુરૂ, જે જે ગુરૂ માહારાજા ગુરૂ. એમ ભજન કરાવે છે તેમ તે તાડુકી દહીત પોતાનું ભજન કરાવતો હતો, તેના ઉપર પ્રભુદ્વેશ રાખતા હતા ને દ્વેશ રાખી અર્જુન પાસે મરાવ્યો તેમ તેવા જીવ ઉપર દ્વેશ રાખવો તે ઘણુ રૂડુ ને અધર્મના નાશકારંક છે, તેથી તે પણ શુભ ફળનો હેતુછે. માટે અમોએ કહ્યુ તે પ્રમાણે રાગદ્વેશ રાખવો, ને રાગદ્વેશ નહી

પણ રાખવો. એટલે રાખવા નહી રાખવા યોગ્ય અમોએ જે જે સ્થળ બતાવ્યાં તેવે તેવે ઠેકાણે તેવે તેવે પ્રકારે કરવુ. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તરં છે.

પંચવીશય વિશે પ્રષ્ણ. ૪૨

દોહરો.

ત્યાગીને મુખ સાંભળ્યું, વિશય અશુભ અપાર;
તમે અશુભ શુભ ગાઓછો, તે બે શાપરકાર.

હે માહારાજ અમોએ ઘણાક ત્યાગીઓને મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે જે પંચ વિષય છે તે માહા અશુભ છે. અને તમારા મુખથી ઘણીવાર એમ સાંભળ્યું છે કે પંચ વિષય અશુભે છે ને શુભ પણ છે એવા તમે બેઉ પ્રકાર કહોછો તે કેવી રીતે તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૨

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ પંચવિષય જે શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ને ગંધ, આ પાંચે વિષય ઘણાજ અશુભ છે તેમ ઘણાજ શુભછે, તે વિશે પ્રથમ અશુભ

છે તે બતાવું છું. જો કે પેહેલો શબ્દ, વિષય, જે શબ્દ બોલવાથી કે સાંભળવાથી કામજ્વરની અથવા ક્રોધની અથવા પ્રપંચની વ્રત્તી થાય તેવા શબ્દ બોલવા કે સાંભળવા એ અશુભ છે. બીજો સ્પર્શ વિષય એટલે જે શું સ્પર્શ કરવાથી કામી, ક્રોધી, અધર્મી, દુરાચ્યચર્ણી, અવિવેકી, તથા ભ્રષ્ટ થવાય તેવાનો સ્પર્શ કરવો એ અશુભ છે. ત્રીજો રસવિષય, એટલે જે રસથી એક જીવના બે જીવ થાય, જેમકે, ભાંગ, ગાંજો, મદ્યપાન વિગેરે નિશાના ભરેલા જે રસછે તે રસ તથા રસની રસિક જે રસના (જીભ) એ રસના વડે કરીને શુભ પ્રાણીનું અપમાન થાય તથા અસત્ય કરવા યુક્તિ ભર્યું બોલાય તથા કોઇને કામજ્વર દ્રષ્ટીથી મોહ લાગે તેવાં વચન બોલાય વિગેરે અનીતિ થાય તેવાં કાર્ય કરાય તે અશુભ છે. ચોથો રૂપ વિશય, એટલે પરદારાનાં સારાં નર્તાં રૂપ જોવાં તથા સારા નરતા પોશાગ જોવા, એ જોવાનું મુળ કારણ મોહછે, અને જે મોહછે તે કામજ્વરનો હેતુછે માટે એ રૂપ વિષય અશુભ છે. પાંચમો ગંધવિષય એટલે અત્તર ફુલેલ વિગેરેની વાસના લેવી તે પણ જીવને કામવ્રતિ વિગેરેનો ઉપજાવનાર છે, માટે તે પણ અશુભ છે. અને તે પંચ

વિષયમાંના એક એક વિષયથી જે જે જીવહાની પામ્યા છે તેનું વર્ણન વલ્લભપદમાળા નામના પુસ્તકમાં એક સોને ત્રીસમા પ્રષ્ટે પેહેલા પદમાં કહેલું છે તે જો, અને તે એકેક વિષયથી હાની પામે છે તો આ મનુષ પાંચ પાંચ વિષયના ભોગી થાયછે તે પાંચે વિષયો ઉપર કહ્યા તે પ્રમાણે પંચવિષય અશુભ છે.

હવે એજ પંચવિષય શુભછે, તે વિશે સાંભળો, પ્રથમ શબ્દ વિષય તે વેદશાસ્ત્ર કે જ્ઞાનના શબ્દો ઉ-ચ્ચારણ થતા હોય, તે શબ્દો સાંભળવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તી થાયછે, ને તે જ્ઞાનથી મોક્ષની પ્રાપ્તી થાય છે, વળી જ્ઞાન સંપાદન કરી પર્માત્માના નામના શબ્દ ઉ-ચ્ચારણ કરવાથી તે પદની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે શબ્દ વિષય માહા મોક્ષનો હેતુછે. જોકે શબ્દ થકીજ સર્વને જ્ઞાન થાયછે, માટે તે શબ્દ જ્ઞાનનો હેતુછે, ને જ્ઞાન મોક્ષનો હેતુછે, માટે શબ્દવિષય શુભછે. બીજો સ્પર્શ વિષય,તે, કોઇ જ્ઞાની પુરૂષોના ચરણનો સ્પર્શ કરી ન-મસ્કાર કરીયે તથા તેવા પુરૂષની ચર્ણચંપી કરીયે તથા દેહને સ્પર્શ કરી શેવા કરીએ. તો તે શેવાને લીધે તે જ્ઞાની પુરૂષ જ્ઞાન કથન કરીને જ્ઞાન કરે તેથિ જ્ઞાન થાય અને જ્ઞાનથિ મોક્ષ થાય, માટે સ્પર્શ વિષય જ્ઞાનનો

તથા મોક્ષનો હેતુછે. તેથી તે સ્પર્શ વિષય શુભ છે, ત્રિજો, રસવિષય, તે જ્ઞાની પુરૂષોના ચરણ ધોઇને તે ચર્ણામ્રત જળ જે રસ તે રસ અશુભ નથી ને શુભ છે. વળી રસભોગી રસિક જે રસના તે રસનાએ કરીને હરીભજન થાય તે હરીભજન પણ મોક્ષનો હેતુ છે, માટે રસવિશય શુભ છે. ચોથો, રૂપવિશય, તે જ્ઞાની પુરૂશો જે માહાત્મા તેવા જુદા જુદા જેટલા હોય તેટલા માહાત્માનાં સ્વરૂપનાં દરશણ કરવાથી પાપ માત્ર નાશ પામે છે ને તે સ્વરૂપોમાં મોહ પામવાથી તેમની પાસે શેવામાં સ્થીતી કરવાની ઇચ્છા થાય છે, અને તેવી ઇચ્છા થવાથી શેવા થાય છે ને શેવા કરવાથી તે જ્ઞાન દેછે, અને તે જ્ઞાન થવાથી મોક્ષ મળેછે, માટે રૂપવિશય તે પણ મોક્ષનો હેતુ છે, તેથી તે શુભ છે. પાચમો, ગંધવિશય, તે ચંદન પુસ્પની ગંધવડે માહાત્માનું પુજન થાય, તેથી માહાત્મા રીઝીને જ્ઞાન કરે તેણે કરી જ્ઞાનની પ્રાપ્તી થાય અને જ્ઞાને કરીને મોક્ષની પ્રાપ્તી થાય, માટે ગંધવીશય છે તે પણ મોક્ષનો હેતુ છે. તેથી તે પણ શુભ છે. આ રીતે પંચવીશય માહાશુભ અને મોક્ષનો હેતુ છે તેથી અમો પંચવીશ-

યને અશુભને શુભ બેઉ રીતે કહીએ છીએ. અને જે પંચવિશયને ફક્ત અશુભજ કેહે છે તે અવિવેકથી ને વિના વિચારે અજ્ઞાનતાથી કેહે છે, એજ તમારા પ્રશ્ણનો ઉત્તર છે.

નીંદા વિશે પ્રશ્ણ. ૪૩

સાખી.

પુછુ પુરણ દાસ હું, ચેતાવોતો ચેતુ;
નીંદા કરવી કોયની, તે છે શાનો હેતુ.

હે ગુરૂ માહારાજ કોઇની નીંદા કરવી તે શાનો હેતુ છે,

ઉત્તર. ૪૩

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ વિવેકવડે વિચારેતો, નીંદા નર્કનો ને મોક્ષનો એ બેઉનો હેતુ છે. જો કે વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, તથા મોહોટા પુરૂશોનાં વચનોનો હેતુ સમજીને યથાર્થ તારણ કાહાડે, અને તે તારણનું જ્ઞાન અનંત જીવોને કરે તેવાની તથા નીતીપુર્વક વરતતા હોય તેવાની તથા વિચાર સહીત વિવેકી હોય

તેની તથા સદાચરણ પાળતા હોય તેની તથા જ્ઞાન સંપાદન કરી હરીભજન કરતા હોય તેવાની, એ વીગેરે ઉત્તમ પ્રાણીયોની નીંદા કરવી તે નર્કનો હેતુ છે. અને, કેઇ નીંદા મોક્ષનો હેતુ છે તે તને કહુછું; જો કે, કોઇ અધર્મી પ્રાણીનો કોઇ સંગ કરતો હોય તેવા અધર્મીની સોબત છોડાવવાને અને સદાચરણમાં લાવવાને માટે અધર્મીની નિંદા કરીએ તેણે કરીને પાપ નથી. કેમકે અધર્મીની નિંદા કર્યા વિના સંગ કરનારાને અધર્મી ઉપર અરૂચી થાય નહી. માટે નીંદા કરીને અધર્મીની સંગત છોડાવવીં, અને તે અધર્મીની સંગત છોડવાથી તે સધર્મીનો ને જ્ઞાનીજનનો સંગ કરે તેથી તેને જ્ઞાન થાય અને જ્ઞાન થવાથી તેને મોક્ષપદની પ્રાપ્તી થાય, તેથી તેવો જે ઉપકાર કરનાર તે પણ મોક્ષપદનો અધીકારી થાય છે માટે આ કહ્યું તે પ્રમાણે નીંદા કરવી એ મોક્ષનો હેતુ છે, વળી અનિતીના જે જે કાર્ય છે તે કાર્યની તથા અધર્મ પંથ ચલાવનારની તથા પંથ ચલાવી જીવોને અવળુ સમજાવનારની, તથા દુર્વ્યસનની તથા અવિવેકનાં કાર્યની એ વીગેરે એવાં એવાં દુરાચરણોની નિંદા કરવી તે મો-

ક્ષનો હેતુ છે કેમકે, જેજે કાર્ય દુરાચરણીને અવિવેકી
છે તે દુરાચરણો સોધીકાહાડી પોતાના મનથીજ નિંદા
કરે ને તે નિંદા કરવાથી તે દુરાચરણો ઉપર અરૂચી
થાય. ને અરૂચી થવાથી તેનો ત્યાગ કરાય માટે તે
નીંદા મોક્ષનો હેતુ છે. વળી જેવાં દુરાચરણ જેમાં
માલમ પડયાં હોય તે દુરાચરણો કાયેની કોઇ બી-
જાની આગળ નીંદા કરી બીજાને પણ દુરાચરણથી
છોડવે તે પણ મોક્ષનો હેતુ છે. આ બંને રીતે નીંદા
નર્કનોને મોક્ષનો હેતુ અમો કહીએ છીએ. એજ ત-
મારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

ગુરૂના પ્રકાર વીશે પ્રષ્ણ. ૪૪

દોહરો.

માહારાજા મેં સાંભળ્યું, ગુરૂ ત્રણ પરકાર;
પાહાણ પત્ર તુલ્ય હોય છે, કાષ્ટ તુલ્ય કોઇ ઠાર.

હે માહારાજ મેં ત્રણ પ્રકારના ગુરૂ સાભળ્યા છે
કે એકતો પાશાણ જેવા ગુરૂ, બીજા પત્ર (પાંદડાં)
જેવા ગુરૂ, ત્રીજા કાષ્ટ (લાકડા) જેવા ગુરૂ, એ ત્રણ પ્ર-

કારના ગુરૂ હોય છે તે શી રીતે ત્રણ પ્રકારના હશે, એટલું કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૪

વ્યાસજી—જે ગુરૂ પોતે ડુબે ને જે શીષ્ય પોતાને વળગ્યો હોય તેને ડુબાડે તેવા જે ગુરૂ તે પાશાણ તુલ્ય છે; કેમકે જેમ પથરો તરે નહી ને જે વળગ્યો હોય તેને તારે પણ નહી એવો પાશાણનો સ્વભાવછે તેવા ગુરૂ પાશાણ તુલ્ય છે. બીજો પત્ર (પાંદડાં) તુલ્ય તે પાંદડું પોતે તરે પણ જે કોઇ પાંદડાને વળગ્યું હોય તેને પાંદડુ તારે નહી, કેમકે વળગનારની સાથે પ્રથમતો બુડે ને પછી બુડેલાને પુરો બુડાવા દેઇને પોતે તરીને બાહાર નીકળી પોતે તરે તે રીતે જે પત્ર તુલ્ય ગુરૂ છે તે શીશ્યને બુડાડે ને પોતે તરે તે પત્ર ગુરૂ છે. ત્રીજો કાષ્ટ (લાકડા જેવો) જે ગુરૂ છે તે નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે. કેમકે જેમ કાષ્ટ પોતે તરે ને જે પોતાને વળગ્યો હોય તેને પણ તારે તે કાષ્ટ સરીખા ગુરૂ છે. આ રીતે ત્રણ પ્રકારના ગુરૂ હોય છે તે ખરૂં છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

નક્ષત્રી પ્રથ્વી વીશે પ્રષ્ણ. ૪૫

કુંડળીયો.

માહારાજા મેં સાંભળ્યુ, પુસ્તકને આધાર;
નક્ષત્રી પ્રથિવ કરી, ગણતી એકવિસ વાર,
ગણતોં એકવિશ વાર, હણ્યા સહુ ફરશુરામે;
નક્ષત્રીનો અર્થ, નહી ક્ષત્રી કોઇ નામે,
એક વાર માર્યા સર્વ, થયા બીજીવાર ક્યાંથી;
ઉત્તર દો માહારાજ, ઘણી શંકા એમાંથી.

હે માહારાજ ઘણાને મુખથી પુસ્તકોના આધારે મેં સાંભળ્યું કે ફરશુરામે એકવિસવાર નક્ષત્રી પ્રથ્વી કરી તે વચન વિશે મને એમ શંકા થાયછે કે નક્ષત્રી એટલે ક્ષત્રી એવું નામજ પ્રથ્વીમાં નહી તે નક્ષત્રી કેહેવાય, એવી નક્ષત્રી પ્રથ્વી પ્રથમ ફરશુરામે જ્યારે કરી તે પછી તો ક્ષત્રી પ્રથ્વીમાં રહ્યા નહી તો પછી ફરશુરામે બીજીવાર શી રીતે નક્ષત્રી પ્રથ્વી કરી વળી બીજી વેળા નક્ષત્રી કરી ત્યારે ક્ષત્રીતો રહેલોજ નહી ને એકવિસવાર નક્ષત્રી પ્રથ્વી શી રીતે કરેલી સંભવે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૫

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ એ વચનમાંજ સમજાય તેવું છે. જુઓ કે નક્ષત્રી પ્રથ્વિ કરી એમ કહ્યુ છે, પણ નક્ષત્રાણી પ્રથવી કરી એમ કહ્યું નથી. માટે ક્ષત્રીઓનો એટલે જે ક્ષત્રી પુરૂશો, તેઓનો નાશ કર્યો તેથી નક્ષત્રી પ્રથ્વી કરી એમ કહ્યું, એ વાત સત્ય છે. કે, ક્ષત્રી માત્રને મારી નાંખ્યા. પણ ફરશુરામે નક્ષત્રણી એટલે ક્ષત્રીની સ્ત્રીઓનો નાશ કર્યો નથી, જો ક્ષત્રીની સ્ત્રીયોનો નાશ કરેતો અનંત સ્ત્રી હત્યાયો લાગે માટે ક્ષત્રાણીઓનો નાશ કરેલો નહી, તે ક્ષત્રાણીઓ કોઇ કોઇ સગર્ભી, (ગર્ભવાળી) રહેલીઓ તેઓથી પાછી ક્ષત્રીની ઉતપત્તી થયેલી. તે પછી પાછું બીજીવાર પણ એમજ થયેલું ને વારંવાર ક્ષત્રીઓ માત્રને એટલે ક્ષત્રી પુરૂશો માત્રને હણીને નક્ષત્રી પ્રથ્વિ કરેલી એ રીતે નક્ષત્રી પ્રથ્વીના પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે જો ક્ષત્રીઓને અને ક્ષત્રાણીઓને સર્વને માર્યા હોત તો એકવાર નાશ કર્યા પછી બીજીવાર ક્ષત્રીની ઉતપત્તી થાયે નહી; ને બીજીવાર નક્ષત્રી પ્રથવી કરી કેહેવાયે નહી. તો આતો એકવીસવાર નક્ષત્રી પ્રથવિ કરી કહિ છે, માટે

સમુળગુ ક્ષત્રી બીજ હણી નાંખ્યું હોય એમ ભાસતું નથી, કદી ભાસેતો તે સંભવતુ નથી, માટે અમોએ કહ્યુ એજ રીતે નક્ષત્રી પ્રથવી કરેલી એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તરછે.

પ્રભુ પુત્ર થયા વિશે પ્રષ્ણ. ૪૬

કુંન્ડળીયો:

પીતા આખા જગતનો, કો' છો શ્રી ભગવાન;
તોતે પિતા કયમ થયા, દસરથના સંતાન;
દસરથના સંતાન, થયા ભગવાનજ પોતે;
નંદ વશુ દેવ ઘેર, થયો સુતશામ હતો તે;
કદિ કહો વરદાન, તોહ્યે પણ ભેદ ન ભાગે;
પુત્ર પીતાને પુત્ર, થવા માગ્યે દોશ લાગે.

હે માહારાજ પ્રભુછે તે બધા જગતના પિતા છે તે દસરથને ઘેર રામ થઇ અવતરી પુત્ર થયા ને તેજ પ્રભુ પાછા નંદ વસુદેવને ઘેર ક્રષ્ણ અવતાર ધરિ તેમના પુત્ર થયા. એ સંભવતુ નથી. કેમકે જે પ્રભુ પીતા તુલ્ય અને જગતના જીવો પુત્ર તુલ્ય તે પુત્રના પુત્ર

પિતા થયા હોય એમ સંભવતુ નથી. કદી કેહેશો કે નંદ વસુદેવ, દસરથજી એઓએ તપ કરિ પ્રભુને પુત્ર થવાનું વરદાન માગ્યું હતું, એમ કેહેશો તે પણ સંભવે નહિ. કેમકે, જે પુત્ર પોતાના પિતાને પોતાનો પુત્ર કરવાની ઇચ્છા રાખે તે માહા પાપનો અધિકારી થાય છે. માટે પ્રભુને પુત્ર થવાને વરદાન માગ્યું હોય તે પણ સંભવતુ નથી. તેમ છતાં પંડોપંડ પ્રભુ પુત્ર થઇ અવતર્યા એ વાત અસંભવીતછે. તેનો ઉત્તર કરો

ઉત્તર. ૪૬

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વસુદેવ તથા દસરથને ઘેર પંડો પંડજ પ્રભુ પુત્ર થયા એવું જે કેહેછે અથવા માને છે, તે માહા અજ્ઞાની, અધર્મી અને પાપના અધીકારી છે. જો પંડોપંડજ પોતે પ્રભુ ત્યાં વશુ દેવ તથા દસરથને ઘેર પુત્ર થઇ આવ્યા હોયતો પછી વૈકુંઠ વિગેરે સર્વ ખાલી રહેલું સંભવે, પણ તે કોઇ પુસ્તકમાં એમ નથી કહ્યુ કે. રામા અવતાર તથા કૃષ્ણા અવતાર પ્રથવી પર થયા તે વારે વૈકુંઠ કે અક્ષર ધામ કે ગમે તે કોઈ ધામ ખાલી પડયો હતો એવું કોઇ પુસ્તકમાં નથી માટે પ્રભુ પંડો પંડજ પ્રથવીમાં અવતર્યા એ

સંભવતુ નથી. વળી પ્રભુ પીતા તે પીતા પુત્ર થાય તે પણ સંભવતુ નથી. પણ જો ભાઇ. પ્રભુ પંડો પંડતો પુત્ર થયા નથી,તેમ નંદ,વસુદેવ કે દસરથે કાંઈ વરદાન એમ માગેલું કે પ્રભુ તમેજ અમારા પુત્ર થાઓ,એમ સંભવતુ નથી. ફકત એમ માગેલું સંભવેછે કે હે પ્રભુ તમ જેવા અમારે પુત્ર થાઓ એવુંજ માગેલુંછે. અને તેવું માગવાથી પ્રભુના અંશ કળાના અવતારો રામકૃષ્ણાદીક થયાછે, તેથી પંડોપંડ પુત્ર થયા નથી ને પ્રભુની અંશકળાના થયેલા જે રામકૃષ્ણાદિક તે પ્રભુ જેવાજ થયા એટલે પ્રભુના અંશ થયા પણ પ્રભુ પંડેજ પુત્ર થયા નથી; અને જે પુત્ર થઇને અવતરે તે પુરણ પ્રભુ હોય પણ નહી. તેથી કબીરજી અથવા કોઇ બીજા પુરૂશ એમ કહી ગયાછે કે.

સાખી.

ઇશ્વર સબકા બાપ હે, બેટા કોશીકા નાહી,
બેટા હોકે અવતરે, સોતો ઇશ્વર નાહી,

આ સાખી કેહેનારે કહીછે તે ખરીછે ખોટી નથી. તેમ અમારો પણ એજ સીધાન્તછે, એ રીતે સાક્ષાત પ્રભુ પુત્ર થયા નથી ને પ્રભુનો જે અંશ તે પ્રભુ

જેવો હોય, તે રામકૃષ્ણાદીક પ્રભુના અંશછે તે પુત્રછે એમ માનવું યોગ્ય છે. એજ ઉત્તરછે.

સંવત ૧૯૪૫ના પોસ માસની સુકલપક્ષ બીજને દીવશે વ્યાસજી વલ્લભરામ ગામ વિસનગર મધે દીવશે ભાવાર્થપ્રકાશ ગ્રન્થની કથા પોતાના મુકામમાં કેહેતા હતા તે સમે દેસાઇ, રળીઆતરામ મગનભાઇ વિગેરે પુરૂશો તથા ઘણી બાઇઓ તે કથા સાંભળવાને બેઠાં હતાં. તે કથા પુરણ થઇ રહ્યા પછી. વિસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ, પંડયા, રેવાશંકર પરભુરામે; પ્રષ્ણ પુછયું.

નામથી તરવાં વિશે પ્રષ્ણઃ ૪૭

સાખી.

કહ્યું ભાવાર્થે મોક્ષ નંહી, જો જ્ઞાન વણ જપે નામ;
તો અજા મેળ કયમ તરિ ગયો, કો' વ્યાસ વલ્લભરામ.

હે માહારાજ તમોએ ભાવાર્થ પ્રકાશ નામના ગ્રન્થમાં એમ કહ્યુંછે કે, જ્ઞાન વિના (યથાર્થ જાણ્યા વિના] જે નામ જપેછે તેણે તેને મોક્ષની પ્રાપ્તી થતી નથી. તો શ્રીમદ ભાગવતમાં અજા મેળે પોતાનો પુત્ર નારણ હતો તેનેજ મરતી વખતે નારણ કહી બોલાવ્યો એટલામાં

એ નારણ નામ કેહેવાથી તરી ગયો અને તે ઘણોજ અધર્મી હતો, તેમ છતાં પોતાના પુત્રનું નામ દેવામાં નારણ શબ્દ હતો તેટલા માટે તે તરી ગયો, તો નામથી મુકતી નહી એ વાત આપની કેહેવી સંભવતી નથી.

ઉત્તર ૪૭.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વિવેક વડે ન્યાય રીતે અજામેળ, નામ દેવાથી તરી ગયો એ વાત સંભવતી નથી, પ્રથમતો એજ છે કે અજામેળ માહા અધર્મીને અનર્થિ હતો, વળી માહા. પાપી હતો એમતો ઉઘાડુ એજ પુસ્તકમાં લખેલુંછે. વળી એમ લખેલુંછે કે એ અજામેળે નારણ નામ દીધું તે પોતાના પુત્ર ઉપરજ લક્ષ રાખીને પુત્રનેજ બોલાવ્યો હતો, કાંઇ નારાયણ જે ઇશ્વર તેમાં લક્ષ રાખીને પુત્રને બોલાવ્યો નોહોતો, તેમ તેની વ્રત્તી પણ પ્રભુમાં નોહોતી, તેમ તે જનમારાનો અધમ હતો એટલે મરણ થવાના સમય પેહેલાં પણ કોઇવાર એની વ્રત્તી ઈશ્વરમાં નોહોતી, તો પછી મરતી વેળા પ્રભુમાં વ્રત્તી થઇ એમ કહીએ તે પણ સંભવે નહિ, તેમ છતાં સ્પષ્ટ લખેલુંછે કે પુત્રમાં વ્રત્તી હતી તેથી નારણ કહી પુત્રનેજ બોલાવ્યોછે. તો હવે

વિચારો કે, તે શીરીતે તરી ગયો, જો પુત્રમાં વ્રત્તી હતી ને તે પુત્રને નારાણ કહી બોલાવવાથી તરી ગયો તો વેદની શ્રુતી ખોટી થશે કેઃ मरणेयामतीसागतीः અર્થ મરણ વેળા જયા મતી હોય ત્યાં ગતી થાયઃ હવે જુઓ ભાઇ અજામેળની મરણ સમે પોતાના પુત્ર નારણમાં વ્રત્તી (મતી) હતી, ને પ્રભુમાં તો નોહોતી ત્યારે તે શી રીતે તરી ગયો, જો પુત્રમાં મતી હતી ને પ્રભુમાં નોહોતી તેમ છતાં તરી ગયો, એમ માનીએ તો ઉપર કહી તે શ્રુતી ખોટી થાય છે. અને તે શ્રુતી સાક્ષાત વેદ નારાયણના મુખની છે. એટલે નારાયણની કહેલીછે, તે જ નારાયણે પોતાનું બોલ્યું પોતે પાળયું નહિ ને તેને ત્યાર્યો એ વાત સંભવતી નથી. વળી એજ વેદ નારાયણે કહ્યુછે કે શ્રુતીઃ रहतेज्ञानात न मुकतीः અર્થ જ્ઞાન વિના મુક્તી નહિ, આ રીતે સાક્ષાત નારાયણનું કહેલું છે, તે શું તેમણે પોતાનું બોલેલું પોતે લોપ્યું ને શું તેને ત્યાર્યો ? ના. કેમકે તે સંભવે નહિ. વળો, એવાં પુત્ર પુત્રાદીકોના નામ દેવાથી તરે તો ઘણા એક મનુષ્યોમાં પુત્રનાં નામ નારણ, રણછોડ, કેશવ, મોહન, રામચંદ્ર, રાધાક્રષ્ણ, નટવરલાલ. શામલાલ, વિગેરે પ્રભુના નામે નામ હોયછે, તો તે નામ વાળાના પીતા-

ઓ જે વેળા મરણ પામવા થાયછે તે વેળા જગતના વ્યવહાર પ્રમાણે ખાંચ ખુંચની તથા દેવા લેહેણાની વાત કેહેવા પુત્રને બોલાવેછે, તેથી તે પીતાઓ માત્ર ફકત પુત્રનુજ નામ દેવાથી તરી ગયા હશે ને હાલ જે હશે, તે તરશે, તો પછી તેવા નામ વાળાઓના પીતાઓને તો ઠીક ફાવતું આવશે; કેમકે, આખો જનમારો અધમ અનીતિ કરશે ને ઇશ્વરમાં લક્ષ જરાવાર પણ નહી પોરવે તો પણ તે છેવટે દીકરાનેજ બોલાવવાથી તરશે. ને તેવા તેવા દિકરાના નામ દેવાથી તરેછે એમ જગત જાણશે તો પછી સરવે પ્રાણી પુત્રોનાં નામ તેવાંજ પાડશે, ને તેવાં પાડવાથી તે સહુ તરી જશે, તો પછી પ્રભુમાં આસ્તા રાખવાનું તથા તેમનું સ્મર્ણ કરવાનું તેઓને કાંઇજ પ્રયોજન રેહેશે નહી, તેમ આખો જનમારો અધમ કરશેજ અને મરણ સમે પુત્રનું નામ દેશે, એટલે બસછે. વાહ? આ વાત તે કોઇ દીવશ સંભવે ! નજ સંભવે. વળી અજામેળ તરી ગયો એ વાત પુરાણ પક્ષનીછે તેજ ખરી માની શું તો વેદની જે શ્રુતીયો કહી તે વેદ જે નારાયણના મુખનાજછે તે. અસત્ય થશે, ને પુરાણ પક્ષ જે વ્યાસજીના મુખના તે સત્ય થશે,

રેવાશંકર—હે માહારાજ ત્યારે શું વેદ સત્ય માનવાને વ્યાસજીના કરેલાં પુરાણ અસત્ય માનવાં ?

વ્યાસજી--વેદ, શાસ્ત્ર, તથા પુરાણ એ સર્વ સત્ય માનવાં. પણ તે પુસ્તકોમાં જેજે વચનો હોય તે વચનોનો તોલ કરવો કે આ વચન તેભયાનક છે ? કે રૂચીનું છે ? કે યથાર્થ છે ? વળી તે વચનનો શો ભાવાર્થ છે; એમ બધો તોલ બાંધવો. જો વચનોનો તોલ બાંધીએ તો ખરો મતલબજણાય, માટે અજામેળ તરી ગયો આ વાતનો પણ તોલ બાંધો કે માહા અધર્મી તેણે મરતી વેળા પુત્રનેજ નારણ કહી બોલાવ્યો તેથીજ તરી ગયો આ વાત કોઇ કાળે સંભવતી નથી.

રેવાશંકર—ત્યારે ભાગવતના કરતા વેદમ વ્યાસજી છે તેમણે નામદેવાથી. અજામેળ તરી ગયો એમ કહ્યું છે તે શું ખોટું ?

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ એક તો ભાગવત વિશે માહા મોહોટી તકરારછે. કેમકે વ્યાસજીએ એક ભાગવતને વ્રક્ષ રૂપી ગણ્યું છે.

ભાગવતરૂપિ એક માહારૂં વ્રક્ષછે. તેને બાર ડાળાંછે, એટલે તેના બાર સ્કંધછે. અને ત્રણસે ને બતરીસ ડાળીયો છે, એટલે ત્રણસે ને બતરીસ અધ્યાય છે. અને તેનાં

અરાઢ હજાર પત્ર છે, એટલે હરાઢ હજાર શ્લોક છે એ રીતે વ્યાસજીએ કહેલું છે, તેનો આ શ્લોક—

श्लोक.

श्रीमद्भागवताभिधः सुरतरुस्तारांकुरः स ज्जनिः स्कंधैर्द्वादशभिस्ततः प्रविलसद्भ त्त्याल्वालोदयः ॥ त्रिंशत्रिशतंचयस्यावि लसच्छाखाः सहस्राण्यलंपर्णान्यष्टदशेष्ट दोऽतिसुलभोवर्वर्तिसर्वोपरि ॥१॥

તેમ છતાં હાલ શ્રીમદ ભાગવતના ત્રણસે-ને પાંતરીસ અધ્યાય થયા છે, તે ત્રણસે બતરી ઉપર ત્રણ અધ્યાય વધેલા છે તે કીયા તે કેહેવા-નું કાંઈ કારણ નથી, પણ હાલ ભાગવતમાં ઘણુ ઘણુ ઉમેરણ થઇ ગયેલું છે, એટલે આ અજામેળ વાળો ભાગ વધ્યો કે બીજુ વધ્યું છે. એ વાત કેહેવાની અ-મારે જરૂર નથી, તેમ છતાં પદમ પુરાણ ને વિશે એમ કહ્યુ છે કેવ્યासस्यवचनं क्वचीतसत्सं: એટલે વ્યાસનાં વચ-નો કોઇક સત્યછે. એમ શાથી કહ્યુ છે કે વ્યાસજીએ

ઘણાંએક પુસ્તકોમાં ભયાનક, તથા રૂચી વચન વાપરેલાં છે, એટલે જગતના અજ્ઞાની જીવોને ભય બતાવી નીતીમાં રાખવા ભયાનક વચન કહેલાં છે, ને અજ્ઞાની જીવોને કોઇ રીતે ઇશ્વર ઉપર રૂચી થાય એવા હેતુથી રૂચી વચન કહેલાંછે, અને યથાર્થ એટલે જેવું ખરૂં હોય તેવું, તે યથાર્થ વચન છે. તે યથાર્થ વચન કોઇ કોઇ ઠેકાણે છે માટે પદ્મ પુરાણમાં વ્યાસજીનાં વચનોમાંથી કોઇકજ વચન સત્ય કહ્યું, બાકીનાં બીજાં વચનોને અસત્ય ગણ્યાં નથી, પણ ભયાનક કે રૂચી વચન ગણ્યાં છે. માટે જુઓ ભાઈ આ અજામેળ પુત્રને નારણ કેહેવાથી તરી ગયોં. એ વાત રૂચી વચન છે. ને તે શા માટે રૂચિ વચન વાપર્યું; કે કોઇ અજ્ઞાની તરવાની આશાએ કોઇ રીતે પણ ઇશ્વરનું નામ દે, એ રીતે ઇશ્વરની ઉપાસંના કરાવવાના હેતુથી અજામેળ પુત્રનુ નામ નારણ કેહેવાથી તરી ગયો એમ કહ્યું. પણ અજામેળ ફકત નારણ નામ દેવાથી તરી ગયો એ વાત સંભવિત નથી તેમ છતાં તરી ગયો માનીએ તો તરવાનું કાંઇ બીજુ કારણ હોવું જોઇએ. પણ ફકત પુત્રનુ નારણ નામ દેવાથી તરી ગયો એ તરછટ ખોટું છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પરમેશ્વરને રેહેવાના આધાર વિશે, પ્રષ્ણઃ ૪૮

અમદાવાદ રાયપુર દરવાજા બહાર હરગોવન દલીચંદની વાડીમાં નારણદાસ નામના સાધુ આવેલા હતા તે સાધુને હાથ પગ નોહોતા તે સાધુએ કોઇના પુછાવ્યાથી વ્યાસજી વલ્લભરામને ૧૯૪૫ના માહાવદી ૧૩ ને દાહાડે પ્રષ્ણ પુછયું.

દોહરો.

પરોક્ષ બ્રહ્મ માન્યા તમે, ઉંચે રહ્યા કહો એમ,
શી વસ્તુપર તે વશ્યા, નીરાધાર રહે કેમ.

હે માહારાજ તમો બ્રહ્મ પરોક્ષ કોહોછો અને તે જ્ઞાનાકારે સાકાર કોહોછો વળી તે બ્રહ્મ વિશ્વથી ઉંચે રહેલા કોહોછો. તો તેમાં અમારી એવી શંકા છે કે તે બ્રહ્મ શાના આધારે રહેલા છે. એટલે શાનાં ઉપર રહેછે. કેમકે આધાર વિના કોઇ રહી શકતું નથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે માટે તે બ્રહ્મ ઉંચે શા આધારે રહેલા છે તે કહો.

ઉત્તર. ૪૮

વ્યાસજી—જુઓ માહારાજ સુર્ય ચંદ્ર તારા મં

રળ ઉંચે છે તે શાને આધારે રહેલા છે? નીરાધાર; એટલે સ્વસત્તાથી રહેલા છે.જુઓ જે સુર્ય ચંદ્ર તારા વિગેરે સ્વસત્તાથી ઉચે રહેલા છે તો તે સર્વને પ્રકાશનાર જે બ્રહ્મ (પરમાત્મા) તે પોતાની સ્વસત્તાથી રહે તેમાં કાંઈજ શંશય નથી.

જીવ કયાં જાયછે તે વિશે પ્રષ્ણ. ૪૯

દોહરો.

જીવ છુટે છે દેહથી, તેની શંકા ઉર;
જાયછે કોઇ ગર્ભમાં, કે જાયછે જમપુર.

હે માહારાજ જીવ દશાને પામેલાને આપ જીવ કહોછો તે જીવ એક દેહથી છુટે છે તેવો તે કયાં જાયછે, તે વિશે મને. સંદેહ છે. કેમકે ઘણાક એમ કેહે છે કે તે જીવની કૃતી પ્રમાણે કોઇ ગર્ભમાં તેની વાસના મરણ સમે થાયછે તેથી તે જે દેહમાં છે તે દેહથી છુટે છે તેવોજ તે વાસનાવાળા ગર્ભમાં જાયછે. વળી ગરૂડપુરાણથી તથા ઘણાકના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે જીવ દેહથી છુટે છે તેવોજ તેને યમદુત યમપુરીમાં લેઇ જાય છે. ત્યારે આ બેમાં કોનું કેહેવું ખરૂં છે. ને કેવે પ્રકારે ખરૂ છે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૯

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ બંનેનું કેહેવું ખરૂં છે. કેવે પ્રકારે તે કહુછું.જુઓ કે મરણ સમે જે દેહમાંથી જે જીવ નીકળવાનો થાયછે તે સમે તે જીવનાં કૃત્ય પ્રમાણે તેનો લક્ષ તેવા ગર્ભ વિશે જાય છે એટલે તેની મતી (વૃત્તી) તેવે સ્થળે થાય છે, તે પછી તે દેહમાંથી જેવો છુટે છે તેવુંજ તેનું વાસના લીંગ અંગુષ્ટ સ્વરૂપ તે યમકીકર યમપુરીમાં લેઇ જઇ યમરાજાના સનમુખ ઉભો કરેછે તે સમે યમ રાજા તેને ધીકારીને કેહેછે કે જા તારાં કર્મ પ્રમાણે તું ફળ ભોગવ. એમ કહી મુકી દે છે તેવોજ તે જીવ જ્યાં એના કર્મ પ્રમાણે વાસના બંધાઇ હોયછે ત્યાં તેવા ગર્ભમાં જઇ રહેછે. જેમકે કોઇ પ્રાણીને પોલીસ પકડીને ન્યાયાધીશ પાસે લેઇ જાય પણ તેનો લક્ષ જે પોતાનું વ્હાલું હોય છે અથવા જેનામાં જીવ લાગ્યો હોયછે તેમાંજ ચીત રહેછે ફકત જેમ ખોળીયું કંઇ હોય ને જીવ કંઇ હોય તેમ તેનો લક્ષ પોતાના પ્રીયમાં હોયછે, તે પછી તેને ન્યાયાધીશ મુકી દે તેવોજ તે જ્યાં પોતાની વૃતી હોયછે ત્યાંજ તે જાયછે. એ રીતે જીવોનો લક્ષ (મતી) કૃતી પ્રમાણે મરણ સમે

થાયછે. તેથી તે જીવે ત્યાંજ વાસ પુર્યો એમ ગણાય છે. શાથી કે તેનો લક્ષ જ્યાં ચોટયો છે ત્યાંજ તે જવાનો માટે ત્યાં જાયછે એમ ગણાય છે. ને જમપુરીમાં એને લેઇ જાયછે તે પણ ખરૂ છે. એટલે જેમકે ઘણાક એમ કેહેછે કે માહારૂં ખોળીયું અહીછે ને મારો જીવ ફલાણે ઠેકાણે છે તેમ જીવ જમપુરીમાં પણ જાયછે ને તેમ બીજા ગર્ભમાં પણ લક્ષ રેહેવાથી જાયછે એમ કેહેવાય છે. એજ ઉત્તર છે.

યમકીંકર વીશે પ્રશ્ન. ૫૦

દોહરો.

યમ કીંકર સહુ જીવને, ગ્રહી યમપુર પળાય;
અધર્મી કોઇ જમ નિકળે, તેને કોણ લૈ જાય,

હે માહારાજ જીવ દશાના જે જીવ તેને તો જમ લઇ જાય છે. પણ કોઇ જમ અધર્મ કરે તો તેને જમપુરમાં કોણ લેઇ જતું હશે તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૧

વ્યાસજી—વાહ! આપણા રાજાની પોલીસમાંનો

કોઈ ધુનો કરે છે ત્યારે તેને કોણ રાજા પાસે લેઇ જાય છે. તે તમે સમજો એટલે આએ સમજાશે.

જીજ્ઞાસુ—હા માહારાજ સમજાયું, પોલીસનો માણસ ધુનો કરે છે તે પોલીસને તે પોલીસમાંનાને પોલીસમાંના પોલિસ પકડીને લઇ જાય છે. એ રીતે બરોબર છે કે તેવા કોઈ અધર્મી જમને બીજા જમ લેઇ જતા હશે. એ માહારાથી સમજાયું. ને ઉત્તર થઇ ગયો.

વેદચોર્યા વીશે પ્રષ્ણ. ૫૧

દોહરો.

શંખા સુર ચોરી ગયો, બ્રહ્માજીના વેદ;
અસંભવિત ભાસે મને, માટે ભાગો ભેદ.

હે માહારાજમેં સાંભળયું છે કે. બ્રહ્માજીના વેદ શંખા સુર ચોરી ગયો તે વિશે મને એવિ શંકા છે કે એ વેદ ચોરી ગયો તે શું વેદનું પુસ્તક ચોરી ગયેલો? જો વેદનું પુસ્તક ચોરી ગયો, તો તે વારે શું વેદનાં પુસ્તક હતાં? જો પુસ્તક હતાં તો તો ચોરીને સમુદ્રમાં લેઇ ગયો હતો એમ સાંભળયું છે, તો તે પુસ્તકો સમુદ્રમાં તો પલળી જવાં જોઈએ. ને જો પલળી ગયા

હોયતો તેવેદ ફરીથી આ શ્રષ્ટીમાં હોવા જોઇએ નહી, તેમ છતાં હાલ વેદ છે, આ રીતે માહારી શંકા છે તે કૃપા કરીને શંકા ટાળો

ઉતર. ૫૧

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ બ્રહ્મા વેદ પાઠ કરતા હતા તે સમે શંખા સુરે સંતાઇને ભણી લીધા, એજ ચોરી લીધા કેહેવાય છે, જેમકે કોઇ માણસ કોઇનું કાંઈ ચોરી લાવ્યો હોય છે ત્યારે તેને એમ કેહેવાય છે કે ફલાણો ફલાણાનું ફલાણુ ભણી લાવ્યો છે, એટલે ચોરી લાવ્યો છે; અને ચોરો લીધું હોય તેને ભણી લીધું એમ શબ્દ વપરાય છે. અને ભણી લીધું એમ કેહેવાથી ચોરી લીધું એમ સમજાય છે. વળી વિધા ભણી લે તેને વિધાનો.ચોર કેહેવાયછે એજ રીતે શંખાસુર બ્રહ્માના મુખથી વેદ ભણી ગયો તેથી તે ચોરી ગયો એમ કહ્યું છે. અને તે રીતે વેદ ચોરીને તે સીંધુમાં ગયો એટલે વેદ પલળ્યાની શંકા રેહેતી નથી. અને તે શંખા સુરને મારીને પ્રભુ ચારે વેદ પાછા લાવ્યા, એટલે જે નીચ જાત શંખા સુર, વેદ પાત્ર નોહોતો તેથી તે તેની પાસે ન રેહેવા જોઇએ માટે તેનો નાશ કર્યો એટલે એ નીચ જાતી પાસેથી વેદ વિદ્યા ગઇને

બ્રહ્માની પાસે સુધ વેદ રહ્યા, ફકત આ રીતેજ બનેલું એ વિના અળંકાર આપી લાંબી વારતા કરેલી તે ઉપર દ્રષ્ટી નહી રાખતાં ફકત મુદ્દો સમજવો, વળી આ વિશે ઘણી વારતા કરીએ પણ ગ્રન્થ સંકોચનથી એજ ઉત્તર કર્યો છે.

સંવત ૧૯૪૫ના પૌસ માસની સુકલ પક્ષ પુર્ણમીને દીવશે ગામ ખેડા મધે વ્યાસજી વલ્લભરામને, ગામ ભાટેરાના જોશી શંકરભાઇ ગરબડભાઇએ પ્રષ્ણ પુછયું.

પુત્રપુત્રી વ્યંઢળ વીશે પ્રષ્ણ. ૫૨

દોહરો.

તન તનીયા વ્યંઢળ બને, તે કોણ કારણ હોય;
આ પુછયું મેં બહુ સ્થળે, કર્યો ન ઉત્તર કોય.

હે માહારાજ સ્ત્રીયોને ઉદરથી પુત્ર, પુત્રી, અને વ્યંઢળ એવાં જે અવતરે છે તેનું શું કારણ હશે. અને આ પ્રષ્ણ મેં ઘણે સ્થળે પુછયું છે પણ તેનો મને કોઇ ઠેકાણુથી ઉત્તર મળયો નથી. માટે આપને પુછયું પ-

ડ્યું છે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૨

વ્યાસજી--જુઓ ભાઇ આ પ્રષ્ણનો ઉત્તર એવો છે કે, પુરૂશનું તથા સ્ત્રીનું એ બેઉનું વિર્ય સાથે ખળીત થવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે. તેમાં પુરૂશના વિર્યનો ભાગ વિશેશ હોય ને સ્ત્રીના વિર્યનો ભાગ થોડો હોય તેવાં બે વિર્યથી જે ગર્ભ રહે, તે ગર્ભથી પુત્રની ઉતપત્તી થાય છે. અને સ્ત્રીના વિર્યનો ભાગ વિશેશ હોય ને પુરૂશના વિર્યનો ભાગ થોડો હોય તેથી પુત્રી થાય છે. અને પુરૂશનુ ને સ્ત્રીનું વિર્ય સરખે ભાગે હોવાથી વ્યંઢળ ઉતપન થાયછે. જોશી બોલ્યો હે માહારાજ તમોએ ઉત્તર કર્યો તે સંભવીત છે પણ તમારા કેહેવા પ્રમાણે થાય છે. તેનું પ્રમાણ શું.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ આવાં આવાં પ્રષ્ણો પુછશો ને તેનાં પ્રમાણો માગશો તે બધાં ક્યાંથી મળી આવશે, નહીજ આવે, પણ જે ઉત્તર યથાર્થ ભાસતો હોય તેજ પ્રમાણ છે એમ જાણવું. તેમ છતાં આ પ્રષ્ણના ઉત્તરનું પ્રમાણ મનુ સમૃતિમાં ત્રીજા અધ્યાયનો ઓગણપચાસમો શ્લોક છે.

श्लोक.

पुमान्पुंसोऽधिकेशुक्रे, स्त्रीभवत्यधिकेस्त्रियाः ।
समेपुनान्पुस्त्रियौ, वा क्षीणेऽल्पेचविपर्ययः ॥

આ શ્લોકનો અર્થ અમોએ જે ઉપર કહ્યો તેજ છે. માટે જુઓ ભાઈ પ્રમાણ સાથે આ તમારા પ્રષ્ણ-નો ઉત્તર છે.

મુમુક્ષુ તથા જીજ્ઞાશુ વીશે પ્રષ્ણ. ૫૩

દોહરો.

મુમુક્ષુ કોણ જાણીયે, જીજ્ઞાસુ જન કોણ,
મમ ગુરૂજી આપ છો, જેમ નર ગુરૂ દ્રોણ.

હે ગુરૂ માહારાજ મુમુક્ષ કોને જાણવા અને જી-જ્ઞાસા કોને જાણવા તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૩.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ જે પ્રાણી મોક્ષની ઇચ્છા રાખે છે તે મુમુક્ષુ છે. અને જે પ્રાણી ઘણી મતલબો

જાણવાની ઇચ્છા રાખે છે તે જીજ્ઞાસા છે. હવે તે બંનેનાં સ્વરૂપ જુદાં પાડીને સમજાવિએ તેમાં ધ્યાન દેજો, જુઓ કે જે પ્રાણી મોક્ષપદ, અને મોક્ષરૂપ જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવવાની એટલે જાણવાની ઇચ્છા રાખી સત્ય પુરૂશનો સમાગમ કરી પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણે છે, અને તે સ્વરૂપ જાણીને તે જાણવાથીજ આણંદ ભોગવે છે તે પ્રાણી જીજ્ઞાસા છે. અને જે પ્રાણી પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સંપાદન કરીને તે પદ પામવાનું યત્ન કરેછે તે મુમુક્ષુ (મોક્ષનો ઇચ્છનાર) મુમુક્ષુ છે. કેમકે જે જાણવાની ઇચ્છા રાખેછે તે સઘળા જીજ્ઞાસુ જાણવા, અને જે પ્રાણી જાણીને તે પદ પામવાને ઉપાસના કરે છે તેજ મુમુક્ષુ જાણવા. વળી બીજા કનીષ્ટ જીજ્ઞાસુ પણ હોયછે. તે કેવાકે જેમ આ ગ્રન્થમાં ઘણાંએક પ્રશ્ણોના પુછવા વાળા છે તેઓએ પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણવા સબંધી પ્રશ્ણો પુછયાં નથી, ને હીરણાક્ષ દંતપર પ્રથવી લેઇ ગયો તે વિશે તથા કસ્યપની સ્ત્રીને વનસ્પતી થઈ તે શું, એવાં એવાં જે પ્રશ્ણો છે તે મોક્ષનાં હેતુ નથી, ફક્ત જાણવા જેવાં છે. ને તે જાણવાથી કાંઇ મોક્ષની પ્રાપ્તી થતી નથી એ

વાં જે પ્રષ્ણોના પુછવા વાળા જે પ્રાણી છે, તેને કનીષ્ટ જીજ્ઞાસુ જાણવા. અને પરમાત્માના સ્વરૂપ સબંધી જાણવાનાં જે પ્રષ્ણો પુછે તેને ઉત્તમ જાણવા જીજ્ઞાસુ જાણવા. અને તે પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણીને તે પદને પ્રાપ્ત થવા યત્ન કરવાની ઇચ્છા રાખનારાને મુમુક્ષુ જાણવા અને તેવા જે મુમુક્ષુ છે તેને ધન્ય છે, વળી પરમાત્માના સ્વરૂપ સબંધીના જીજ્ઞાસુ છે તેને ધન્ય છે. અને કથા પુરાણોનાં ભયાક કે રૂચી વચનોના જે જીજ્ઞાસુ છે તે તો ઠીકજ છે, વળી તે કરતાં પુસ્તકોના આધાર વિનાનીં મતલબોનાં જે પ્રાણી પ્રષ્ણ કરી જીજ્ઞાસાપણુ બતાવે છે તેવાને ધીક્કાર છે. કેમકે પુસ્તકોના આધાર વિનાનાં જે કલ્પિત પ્રષ્ણ જેવાં કે કોઇ એમ પુછે કે દુરીજોધનના સસરાના દાદાના દાદાની સ્રીનું નામ શું. આવી રીતનાં પ્રષ્ણોના પુછનારને નાસ્તીક અને મિથ્યા વિવાદી જાણવા, અને તેવાં પ્રષ્ણોથી કાંઇ લાભ પણ થતો નથી, વળી અજ્ઞાની જીવ એવાં પણ પ્રષ્ણો પુછેછે કે આ બધા વિશ્વમાં જીવ કેટલા હશે, વળી વૈકુંઠમાં કેટલા ચત્રભુજ હશે. વળી નર્કમાં વરસો વરસ કેટલા જીવ પડતા હશે. આવાં આવાં તે નીરાર્થ (અર્થ વિનાના) અને નીર્લાભી (લાભ વિ-

નાના) પ્રષ્ણો પુછે છે તેને કેવળ નાસ્તીક અને અધ- ર્મી અને મીથ્યા માથા કુટીયો જાણવો. અને તેવાના પ્રષ્ણનો જવાબ પણ જ્ઞાની પુરૂશોએ દેવો જોઇએ નહી. આ વિશે મતલબ સાથે એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

મંત્રવીનાના સ્મરણ વીશે પ્રષ્ણ. ૫૪

દોહરો.

મુળ સ્વરૂપ સમજ્યા પછી, મુળ રૂપનું દે નામ,
નામ મંત્રની તુલ્ય છે, તો શું મંત્રનું કામ.

હે માહારાજ ઘણાએક સંપ્રદાયમાં મંત્રો આપે છે, તે મંત્રોના મતલબ તે પણ ઇશ્વરના આરાધનના- જ હોયછે, તો પછી તે મંત્રો જપવાથી શું વિશેશ છે, અને છુટાં છુટાં નામ જપવાથી શું ઓછું હોય છે, તે વિશે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૪

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ લાડુ જમવાની ઇચ્છા હોય તે પ્રાણી છુટો પાશેર ગોળ ખાય, તે પછી છુટુ પાશેર ઘી ખાય, તે પછી એકલું શેકેલું ચુરમુ ફાકે તો તેમાં લાડુ

જેવી મીષ્ટતા લાગે કે નહી, ને તે લાડુ જમ્યા જેટલું સુખ તથા ત્રપ્તી આપે કેનહી? આટલો અમોને જવાબદો

જીજ્ઞાસુ—ના માહારાજ, એ તો એકલો ગોળ ખાઇએ ત્યારે એકલા ગોળનો સ્વાદ આવે, અને તે ગોળ લાડુમાં નાંખેલો ખવાય એટલો છુટો ખવાય નહી ને એકલો ખાતાં પ્રીય પણ લાગે નહી. તેમ ઘી એકલું ખાઇએ તો તે પણ એકલા ઘીનોજ સ્વાદ લાગે ને લાડુમાં નાંખેલું ખવાય તેટલું એકલું ખુશી સાથે નજ ખવાય, કદી ખાઇએ તો તે પ્રીય લાગે નહી, તેમજ ઘી ગોળ વિનાનું છુટુ ચુરમુ ખાઇએ તો તે પણ પ્રીય લાગે નહી, તેમ લાડુ જમ્યેથી ત્રપ્તી થાયછે તેટલી ત્રપ્તી પણ થાય નહી.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ લાડુમાં ઘી છે, ગોળ છે, ને ચુરમુ છે, જુઓ કે તે પદારથ તો એનાં એજ છે, કાંઈ બીજાં નથી, પણ તે ત્રઇણેને ભેળાં કરીને લાડુ વાળેલો હોય છે તે અતી મીષ્ટ હોય છે તેમ તે જમવાથી ત્રપ્તી થાય છે. એજ રીતે મંત્રોમાં પણ પરમાત્માના નામનોજ મતલબ હોય છે, પણ લાડુની પેઠે તત્વ નામ ભેળાં કરેલાં હોય છે. તે મંત્ર માહા મીષ્ટ

અને ત્રપ્તી લાયક થાય છે. માટે છુટાં છુટાં નામ જપવા કરતાં મંત્ર જપવો તે ઘણોજ મોક્ષ દાતા ત્રપ્તી કારક છે. માટે. મંત્ર છે તેજ ઉત્તમ છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

અમદાવાદના મેવાડા બ્રાહ્મણ છનુભાઇ ઉરફે હીમત જેઠારામે— વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રષ્ણ પુછયું.

પુન્ય વીશે. પ્રષ્ણ. ૫૫

અર્ધચરણં દોહરો.

પુન્ય કરે તે પાછુ લેવા, અવતરવાની આશ;

હે માહારાજ મને એક સારા પુરૂશે એવો બોધ કર્યો કે પુન્ય કરવુંજ નહી, ને જો કરીએ તો તેનુ ફળ લેવાને પાછો અવતાર લેવો પડે; કેમકે પુન્ય કરનારની પુન્યના ફળમાં વાસના રહી જાય છે. ને વાસના રેહેવાથી તે પુન્યના ફળના ભોક્તા થવા સારૂં જન્મ ધારણ કરવો પડે છે. એ વાત ખરી હશે કે કેમ તે વિશે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૫

વ્યાસજી—જુઓ ભાઇ એ કેહેનારાનું કહેવું કેવળ અધર્મનું ને નાસ્તીક પણાનું છે. કેમકે ઘણા ગ્રન્થોને વિશે પુન્ય દાન કરવાને કહેલું છે. અને તે કહેવા પ્રમાણે ઘણા ઘણા પુરૂશોએ પુન્યદાન કરેલાં છે. તે પુન્યના કરવા વાળા દાતારમાં ગણાએલા છે. જેવા કે રાજા કરણ વિગેરે ઘણા દાનેશ્વરી થઇ ગયા છે, ત્યારે શું તેવાતે નહી સમજ્યા હોય? ને શું તેમના કરતાં આપણ વિશેશ સમજણ વાળા ઉતપન થયા! ના. જુઓ ભાઇ ઉપર અર્ધચરણ દોહરો કહ્યો છે તે કોઇએ કેવળ કળીયુગ રૂપે કહ્યો છે. કેમકે કળીયુગે રાજા પરીક્ષતની પ્રત્યે તથા રાજા નળની પ્રત્યે કહ્યુ છે કે મારા વારામાં પુન્યનો મારગ બંધ કરીશ એજ વચનથી સાફ જણાય છે કે જેણે પુન્ય મારગ બંધ કરવાનો અર્ધચરણ દોહરો કરેલો છે. તે કળીયુગેજ કરેલો છે. હવે જો ભાઇ પુન્ય કરે તે પાછુ લેવા અવતરવાની આશ. એજ વચન તરછટ ખોટું છે. જુઓ કે જે પ્રાણી પરમારથ પુન્ય કરે છે તે આ વિશ્વમાં ફળની આશાએ એટલે પરજનમે પામવાના હેતુથી કરતો નથી. અને

પરજનમે પામવાના હેતુથી જે કરે તે પુન્યનું નામ પરાર્થ છે, એટલે પર કેહેતાં બીજા જનમને અરથે કરે તે પરાર્થ છે. અને તે પરાર્થ પુન્યનો કરનાર તેનું ફળ લેવાની વાસના રાખે છે. ને વાસના રાખવાથી તે ફરી જન્મ ધરે છે. પણ જે પ્રાણી પરમાર્થ, એટલે પરમ અર્થ ને માટે કરે છે તે પ્રાણીને કરેલા પુન્યનું ફળ લેવા અવતરવું પડતું નથી. કેમકે તે તો પરમાર્થે એટલે પરમ અરથને માટે કરે છે. અને પરમ કહેતાં સકળ વિશ્વમાં જે શ્રેષ્ટ, તે શ્રેષ્ટમાં શ્રેષ્ટ મોક્ષ પદ પામવાને અર્થે જે પુન્ય કરે છે તે તો પરમ પદને પામે છે, કેમકે પુન્ય કરીને પુન્યને બદલે પરમ પદ પામવાની ઈચ્છા રાખીને કરે છે. તેથી તે પુન્યનું નામ પરમાર્થ કેહેવાય છે, તે વીશે ભાવાર્થ પ્રકાશમા જો. માટે જે પ્રાણી પરમાર્થે એટલે પરમ અરથે પુન્ય કરે છે તે પરમ અર્થને પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેને તે પુન્યનું ફળ લેવાની વાસના હોતી નથી ને તે પુન્યને બદલે પરમ પદ પામવાની વાસના હોય છે. તો પછી તે પરમાર્થ પુન્ય કરનારો પામવાને અવતરે એ વાત તરછટ ખોટી છે. માટે પુન્ય કરનારે પરમાર્થ પુન્ય કરવું એ સત્ય છે.

અને પુન્ય નજ કરવું એવું કેહેનાર માહા નર્કનો અધી-
કારી છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

વીસનગરના નાગર બ્રાહ્મણ બાઇ માહાકોર બે-
હેને માહારાજ વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રષ્ણ પુછ્યું.

રામનામથી પાશાણ તર્યાવીશે પ્રષ્ણ. ૫૬

દોહરો.

રામ નામે પથ્થર તર્યા, રામ કથા કહે એમ;
હાલ નામ લખિ તારિયે, તો તે તરે નહી કેમ.

હે માહારાજ રામ કથામાં એવું લખેલું છે કે પા-
શાણ ઉપર રામનાં નામ લખીને પાશાણ પાણીમાં મુ-
ક્યા એટલે તે પાશાણ સમુદ્રના પાણીમાં તર્યા. તો
હાલ રામ નામ લખીને પાશાણ પાણીમાં મુકીએ
છીએ તો પણ તે કેમ કરતા નથી. આ વીશે આપ કૃપા
નીધી કૃપા કરીને ઉત્તર કરો.

ઉતર. ૫૬

વ્યાસજી—જુઓ બાઇ તમારા પ્રષ્ણનો એવો
ઉત્તર છે કે. રામનુ નામ પાશાણ પર લખવાથી પાશાણ

તર્યા એ વારતા અસંભવીત છે. કદી કોઈ કવી લખી ગયા હશે તો તે ભલે. અને લખ્યું હશે તો અજ્ઞાની જીવોને રામનામ ઉપર રૂચી થવાના હેતુથી રૂચી વચન લખ્યું હશે. પણ તે વાત સત્ય નથી, કેમકે કવી લોકો તો જેમ ફાવે તેમ લખે. જુઓ કે ગીરધર કૃત રામાયનમાં રામનામ લખેથી પાશાણ તર્યા નથી ને પાશાણ ઉપર નામ લખ્યાં નોહોતાં એમ એ ગીરધર કવી લખી ગયેલ છે. એ રીતે કવી લોકો ગમે તેમ લખે તે ઉપર નહી જોવું અને જે પાશાણ તર્યા છે તે તો નળ નામના વાનરને માતંગ ૠશીનું વરદાન હતું તે વરદાનના પ્રતાપે તથા રામજીના પ્રતાપ બળ વડે કરીને અને પાણીમાં તરી શકે એવી જાતીના પાશાણના સ્વભાવે કરીને પાશાણો તર્યા છે પણ હાલના ઘણાએક પુરૂશો જગતને એમ કહે છે કે અહ્યા રામનામથી પાશાણ તરી ગયા છે તો તું પણ તરી જઇશ માટે રામ નામ ભજ. તે એવા હેતુથી કહે છે કે અજ્ઞાની પ્રાણી જરાએ હરી ભજન કરતો ન હોય તો તેને કરવાની રૂચી થાય. એવા હેતુથી કેહે છે કે રામનામે તો પાશાણ તર્યા છે. આ રીતે પાશાણ તરી ગયાનું જે જ્ઞાની પુ-

રૂશો કહે છે તે સમજીને રૂચી થવા સારૂ કેહે છે. એજ તમારા પ્રષ્ણનો ઉત્તર છે.

પુરણદાસનું સંવાદ સાથે પ્રષ્ણઃ

હે કૃપાનીધી જ્ઞાનદાતા જ્ઞાનસીંધું, આપ જે જે પ્રષ્ણોના ઉત્તર કરોછો, તે સઘળા ઉત્તર ન્યાય ભરેલાને વિવેક સહીત કરો છો. અને સરવેની શંકા છેદીને માહા શાન્ત પમાડો છો, ને જેને ઉત્તર આપો છો તે અતી શાન્ત પામી જાય છે, અને તેને ફરી તેમાં શંકા ઉતપન થતી નથી. પછી કોઇ દ્વેશ ભાવે આપનો ઉત્તર માન્ય ન કરે તો તેની ખુશી પણ આપે જે જે પ્રષ્ણોના જેવા જેવા ઉત્તર કર્યા છે. તેવા ઉત્તર કોઇ જ્ઞાની વિના વિદ્વાનથી થઇ શકનાર નથી. તે હું નીસ્ચે જાણુછું. કેમકે ભાવાર્થ પ્રકાશ નામનો ગ્રન્થ આપનો રચેલો છે તેમાંના કે આ ગ્રન્થમાંનાં કોઇ પ્રષ્ણો વિદ્વાનને જઈ કોઇ પુછે તો તે વાતની ખબર પડે, કે આવા યથાર્થ ઉત્તરના દેવા વાળા હાલ થોડાજ હશે. માટે હે સંતગુરૂ ભાવાર્થ પ્રકાશમાં અવતારી હરીના ગુણ વિશે આપે પ્રષ્ણ કરેલું છે તેનો ઉત્તર અમોને કોઇ જગેથી મળતો નથી માટે તેનો ઉત્તર આપ કરો.

ઉત્તર.

વ્યાસજી—એજ પ્રષ્ણના રાગનો રાગ.

ભાઈ પ્રષ્ણ પુછયું તેનો લ્યો ખુલાસો.
સુણતાં નિરસંશય થાશો. ભાઇ. ટેક.
અજાણ નવ્ય કેવાય હરીને, પણ ભણવા કાજ ગયા;
સંદીપનનો સુત આપવા, વિદ્યારથી થઇ રહ્યા. ભા. ૧
અમાન્ય ઈશ્વર ન હોય કદી, પણ વણ માન્યે સધાર્યા;
વિદુરજીનો પ્રેમ હતો તે, પ્રેમને માન્યે પધાર્યા. ભા. ૨
સારથી ન હોય પણ અરજુનના, સારથીનું કામ કીધું;
રથ હાંકયો શેદેવના કેહેવાથી, દ્વારીકાં જે વેણ દીધું. ભા. ૩
નહી નીરદય દયાળું માટે, ઓત્રાનો ગર્ભ ઉગાર્યો;
દેવને નહી ત્રી લોક લેતતે, કારણ ભાણેજ માર્યો. ભા. ૪
જીતેલા સ્વામીં પણ જરા સનથી, સમજી નાઠા શુભ વાટે;
એનું મ્રત્યુ ભીમ હાથે હતુ વળી, શીવ વેણ સત્યને માટે. ભા. ૫
વિભીચારી નહી બ્રહ્મચારી માટે, જુમનાજીએ પંથ આપ્યો;
વિનોદ કર્યો એકાદશ વર્ષમાં, કયાંથી કામજવર વાપ્યો. ભા. ૬
ગ્રસ્થ પોતે પણ બળી તણે ઘેર, સમજી ગયા ભીખ લેવા;
ઇંદ્રાસન એને લેવું તું માટે, પાતાળ ચાંપી દેવા. ભા. ૭
સત્ય પાળણ પણ વ્રંદાતણુ સત્ય, જગ જયને કાજ લીધું;

સ્ત્રી સત્ય છાંડયા વણજાળંદર, મરેને માટે તે કીધું. ભા. ૮
તે ન મરત તો ચૌદ લોકને, કરત ખીદી ખીદી;
સત્ય લેઇ વરદાને વંદાને, પોતાને સરણ લીધી. ભા. ૯
સત્વ ગુણી લાત ખમ્યા ભ્રગુની, સમજી શીશુ પાળ માર્યો;
તે જે વિજે પોળીયાથી હતુ વેણ,તે વેણ સારૂ સંહાર્યો. ભા. ૧૦
આયુધ લીધું ભીસ્મ સામુ પણ. બોલ્યું પાળ્યું છે મ્હારાજે;
નરને ઉગારી ઉગરવા દેખાડ્યું, ન્હોતું ગ્રહ્યુ યુધ કાજે. ભા. ૧૧
બાળ ઉગારવા માશી મારી તારી. કૌરવ આપે મરાવ્યા;
દ્રેવિયે ખપ્પર માગ્યું તેને દોશ,વચ્ચને ક્ષય કરાવ્યા. ભા. ૧૨
તસ્કર હરી નહોય કદાપી, પણ માંખણ ચોરી લીધું;
ગોપીના ગયા જનમે કહેલું, માટેં લીલા સુખ કીધું. ભા. ૧૩
જે જે કામ કર્યા છે તેમાં, અસત્ય નથી કરીયું;
નિતી સર જેમ જેમ ઘટે તેમ, ન્યાય રીતે કામ કરીયું. ભા. ૧૪
જે કર્યે સુલ્લભ પડે સરવને, તે કરવા હરી લાગ્યા;
સદગુણી ચાર પુરશારથે ચાલ્યા,વલ્લભે એ ભેદ ભાગ્યા. ભા. ૧

